

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**K vývoji pojmu přátelství v evropském myšlenkovém
prostředí**

Bc. Vladimíra Susová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**K vývoji pojmu přátelství v evropském myšlenkovém
prostředí**

Bc. Vladimíra Susová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaromír Murgaš, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

v Plzni dne 25. dubna 2013

.....

Děkuji svému vedoucímu diplomové práce za velmi užitečnou metodickou pomoc a cenné rady při zpracování této diplomové práce.

OBSAH

1. ÚVOD	4
2. SOCIÁLNÍ INTERAKCE	6
2.1. Mezilidské vztahy	6
2.2. Povrchní vztahy	8
2.3. Osobní vztahy	8
2.4. Těsné vztahy	9
2.5. Citové vztahy	9
2.6. Rozdíl mezi láskou a přátelstvím	10
2.7. Přátelská láska	11
2.7.1. Platonická láska	12
3. VÝKLAD POJMU PŘÁTELSTVÍ	13
4. PŘÁTELSTVÍ V ANTICKÉM PROSTŘEDÍ	15
4.1. Platón (428 př.n.l. – 347 př.n.l.)	15
4.1. 1. Platónovo pojetí lásky a přátelství v dialozích	15
4.2. Aristotelés (384 př.n.l. - 322 př.n.l.)	18
4.2.1. Jak Aristotelés popisuje přátelství	18
4.2.2. Druhy přátelství podle Aristotela	19
4.2.3. Kdy člověk potřebuje přítele podle Aristotela	22
4.3. Cicero	23
4.3.1. Cicero a jeho představa o přátelství	23
4.4. Plútarchos (45 n.l. – 120 n.l.)	26
4.4.1. Plútarchos - O přátelství, pochlebnictví a mnohosti přátel	27
4.5. Lucius Annaeus Seneca (4 př.n.l. – 65 n.l.)	30
4.5.1. Podstata přátelství podle Senecy	31
5. RENESANČNÍ KONCEPCE PŘÁTELSTVÍ	32
5.1. Michel de Montaigne (1533 – 1592)	32
5.1.1. Montaignovo pojetí přátelství	33
6. KONCEPCE O PŘÁTELSTVÍ VE SPOLEČNOSTI NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ	36
6.1. Georg Simmel (1858 – 1918)	36
6.1.1. Georg Simmel - Člověk jako nepřítel	37
6.2. André Maurois (1885 – 1967)	40

6.2.1. Přátelství podle André Mauroise	40
7. SHRUTÍ KONCEPCÍ	43
8. VYBRANÉ CHARAKTERISTIKY PŘÁTELSTVÍ Z POHLEDU PSYCHOLOGIE, SOCIOLOGIE A SOCIÁLNÍ PSYCHOLOGIE	43
8.1. Pohlaví a gender přátelství.....	44
8.1.1. Přátelství napříč pohlavím.....	44
8.1.2. Manželství jako přátelský svazek muže a ženy	48
8.2. Věková kategorie přátel.....	49
8.2.1. Vývoj přátelství od dětství do období dospívání	49
8.2.2. Počet přátel v období dospívání.....	52
8.2.3. Přátelské a romantické vztahy v období dospívání	53
8.2.4. Přátelské vztahy v dospělosti a stáří	54
8.3. Otázka svobodné volby přítele	56
8.4. Podobnost přátel	57
8.5. Důvěra v přátelství	57
8.6. Intimita mezi přáteli	58
8.7. Komunikace	59
9. MASOVÁ KOMUNIKACE.....	61
9.1. Masová média.....	61
9.1.2. Internet.....	61
9.1.3. Kyberprostor.....	62
9.1.3.1. Kyberinterakce	63
9.2. Přátelství on-line	63
9.3. Co jsou sociální sítě	64
9.4. Sociální síť Facebook.....	64
10. VYBRANÉ CHARAKTERISTIKY PŘÁTELSTVÍ APLIKOVANÉ DO PROSTORU SOCIÁLNÍ SÍTĚ FACEBOOK	67
10.1. Pohlaví, věk a otázka svobodné volby	67
10.2. Důvěra (ve smyslu důvěry v uváděné informace)	67
10.3. Jak je intimita vnímána na sociální síti Facebook	68
10.4. Ideální počet „přátel“ – kontaktů na soc.síti Facebook	69
10.5. Facebook jako podporovatelská základna pochlebníků	71
10.6. Podobnost názorů na Facebooku	71
10.7. Hypotéza podobnosti reálných a facebookových přátelství.....	71

11. DŮSLEDKY UŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍ SÍTĚ FACEBOOK PRO SPOLEČNOST	75
12. OBECNÝ VÝZNAM PŘÁTELSTVÍ PRO ČLOVĚKA V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI	78
13. ZÁVĚR	81
13.1. Souhrn výsledků zjišťování obsahu pojmu „přítel“	81
<i>K jakému posunu dochází v současnosti ve vnímání pojmů „přítel“ a „přátelství“, a proč by neměl být na Facebooku používán termín „přátelé“</i>	
14. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	81
15. Resumé	94
16. Abstract	94

1. ÚVOD

Přátelství zřejmě nelze zcela úplně a jednoznačně definovat a naprosto přesně vyjádřit obsah tohoto pojmu, proto se ani já ve své diplomové práci nesnažím o nalezení jakési obecně platné definice, ale pokouším se spíše jen odkrýt podoby a možnosti přátelství a z části i jeho význam ve společnosti, jak jsou prezentovány v klasických dílech k tomuto tématu, abych je nakonec srovnala s jejich současnou „facebookovou“ podobou.

V první části své práce se snažím obecně charakterizovat, co jsou to mezilidské vztahy. Jedná se o dílčí uvedení do problematiky lidských vztahů, mezi něž patří samozřejmě i přátelství. Pro určité vymezení, co je přátelství, se zaměřuji na výčet rozdílů mezi láskou a přátelstvím.

V jedné kapitole se zabývám sémantickým výkladem pojmu „přítel“ a také poukazuji na to, že na různých místech Evropy byl pojem „přítel“ vnímám odlišným způsobem.

Svou práci dále člením podle přibližně historické návaznosti, tedy od antiky po současnost. Na klasických případech z dob, kdy na přátelství závisely bezprostředně lidské životy i jejich naplnění, poukazuji na to, jak jednotliví autoři vykládali pojem přátelství, jak přátelství rozuměli a popisovali jej. Z antiky jsem vybrala jedny z nejvýznamnějších filozofů vůbec, kteří se problematikou přátelství zabývali, tedy Platóna a Aristotela. Dalším velmi plodným řeckým autorem, který přispěl svým dílem k tématu, je Plútarchos. Z římských filozofů antického období jsem zvolila Cicera a Senecu, kteří se rovněž výslovně zabývali přátelskými vztahy. Období renesance v této práci reprezentuji esejem o přátelství od Michela de Montaigne, který navazoval a čerpal z antických autorů. Z přelomu devatenáctého a dvacátého století jsem použila eseje pojednávající o přátelství od Georga Simmela a André Mauroise, které ve své práci, mimo jiné, využívám i jako autory, kteří mi pomáhají přejít z filozofického prostředí k oborům psychologie a sociologie.

Tyto koncepce, resp. jejich charakteristiky především, jsem se po shrnutí pokusila aplikovat na sociální síť Facebook, která - nejen podle mě - poněkud nebezpečně mění, zejména pro mladší generace, vnímání toho, co přátelství je či není.

Stručně pojednávám o pozitivních i negativních stránkách sociální sítě Facebook. Využívám přitom zejména informací, které byly uvedeny v tisku v elektronické podobě, což, dle mého mínění, k zachycení obecně viditelných trendů a zkušeností s Facebookem pro člověka s vlastní zkušeností poměrně dostačuje.

V této souvislosti jsem po úvaze navrhla také jakousi hypotézu „Proč je možné, aby se lidé domnívali, že na sociální síti Facebook zažívají přátelství“.

V poslední části práce ještě shrnuji obecný význam pojmu přátelství ve společnosti z hlediska sociálních psychologů a vracím se k problematice pojmu „přítel“. Práci uzavírám pokusem vysvětlit, k jakému posunu dochází v současnosti ve vnímání pojmů „přítel“ a „přátelství“, a proč by neměl být na Facebooku používán termín „přátelé“.

Hlavním cílem mé práce nakonec mělo být poukázat, k jakým posunům při chápání obsahu přátelství mezi mladými lidmi v současnosti dochází v souvislosti s používáním pojmu „přátelství“ na sociálních sítích a v čem změny spočívají.

Téma své práce jsem si zvolila zejména proto, že se obávám toho, že lidé ztrácejí přehled o tom, jaké vztahy udržují a jak kvalitní jsou. Vzrůstající užití internetu jako nástroje pro každodenní komunikaci totiž značně mění způsob, jakým jsou lidé ve vzájemné interakci. Zabývám se tedy otázkou, nakolik je možné, aby elektronická komunikace potlačila a nahradila skutečný fyzický lidský kontakt a společenství.

2. SOCIÁLNÍ INTERAKCE

Jakožto lidské bytosti žijeme ve společnosti. Tu Jan Sokol popisuje jako trvale sounáležitou skupinu lidí, kterou zpravidla spojuje jazyk jako nejdůležitější prostředek komunikace, jistá představa chování a mravů, společná minulost a tradice, fyzická blízkost a množství skutečných setkávání, často sdílené cíle a hodnoty.¹ S rozvojem elektronických technologií, se ale v současnosti vytváří nový prostor pro realizaci jedince i nová dimenze pro socializaci ve společnosti.² Mění nové technologie také principy těch interpersonálních a mezilidských vztahů vůbec, které nejsou pracovní a nutné pro přežití, ale skutečně osobní?

Podle sociálního psychologa Ivana Slaměníka základním předpokladem a charakteristikou interpersonálních vztahů je to, že dva lidé se alespoň občas ocitají v interakci. Tyto interakce zanechávají jistou „stopu“, například v podobě příjemného dojmu. Se zvyšující frekvencí se může, ale nemusí stupňovat vzájemné ovlivňování. Vztahem se myslí již ustanovená vazba mezi dvěma lidmi, která má své specifické vlastnosti a historii. Interakce je časově ohraničená sociální událost, která může proběhnout v již trvajícím vztahu i mezi náhodně se setkávajícími lidmi. Interakce jsou nezbytné k udržení jakéhokoliv vztahu. Do některých interakcí a vztahů vstupujeme ochotně a rádi, jiným se nelze vyhnout, ačkoliv nepřinášejí žádné potěšení.³

2.1. Mezilidské vztahy

Člověk je, nejen podle Aristotela, od přírody tvor společenský. Aristoteles tvrdí, že „ten, kdo na základě svojí přirozenosti a nejen náhodou žije mimo společnost, je buď méněcenný, nebo je mocnější než člověk“. Je podle něj z toho zřejmé, že společnost je přirozený útvar a že je původnější než jednotlivec.

¹ Sokol, J.: Slovník filozofických pojmů

² Jirovský, J.: Kybernetická kriminalita, str. 35.

³ Slaměnik, I.: Emoce a interpersonální vztahy, str. 99.

„Kdo však nemůže žít ve společenství a ve své soběstačnosti ho nepotřebuje, ten není částí společenství a je buď divé zvíře, nebo bůh“.⁴

Člověk vstupuje do kontaktu s druhými lidmi od narození, ba i před ním. Prostřednictvím druhých lidí se teprve stává člověkem. Téma vztahů je přitom nekonečně rozsáhlé a kromě základních vztahů uvnitř rodiny a základního nutného sociálního fungování také psychologicko-existenciální potřeba sdružovat se s druhými patří k základním lidským potřebám. Podle sociálních psychologů Milese Hewstona a Wolfganga Stroebeho se tato potřeba aktivuje se především v náročných, stresujících situacích, kdy jedinec vyhledává druhé lidi i proto, aby mohl porovnat své pocity s jejich, aby došlo k redukci úzkosti a aby získal informace o povaze hrozby. Lidé prožívající neuspokojivé sociální vztahy ve vyšší míře prožívají osamělost a trpí zdravotními problémy. K rozvoji vztahů, přátelských i partnerských, pozitivně přispívá tělesná blízkost druhých. Každé přátelství se projevuje reciprocitou, vzájemnou závislostí a intimitou.⁵ Člověk jako jedinec ve společnosti je denně součástí mnoha sociálních interakcí s jinými lidmi. Na základě těchto interakcí mohou vznikat vztahy.

Pokud běží o samotnou typologii lidských vztahů, I. Slaměník píše, že „škála interpersonálních vztahů je značně široká a pestrá“. Nepředstavuje ovšem kontinuum, kdy hlavní znak, kterým je těsnost, narůstá od pomyslné minimální až k jakési maximální hodnotě, která by znamenala koncový bod kontinua, ale pokračuje na nové kvalitativní úrovni. Jak uvádí Slaměník, podle amerického výzkumného psychologa Marka R. Rosenzweiga, rozlišujeme vztahy společenské, povrchní a vztahy osobní, mezilidské. Vztah neboli relace vždy předpokládá nějakého nositele vztahu, účel vztahu a důvod vztahu. Vztahy dále rozlišujeme na jednostranné a vzájemné. Mezilidské vztahy jsou tou oblastí společenských vztahů, v níž vystupuje do popředí vztah člověka k člověku, na rozdíl od společenských vztahů v širším slova smyslu, pro které jsou charakteristické vztahy mezi malými a velkými skupinami, národy apod. Ve své úplné podobě sociální interakce zahrnuje poznávání druhých lidí a sama sebe v síti sociálních vztahů, komunikací mezi členy lidské společnosti, vzájemné

⁴ Aronson, E.: Tvor společenský, str.XVII.

⁵ Hewstone, M., Stroebe, W.: Sociální psychologie, str. 447.

působení prostřednictvím vykonávaných činností. Vzájemné mezilidské vztahy umožňují jedinci "dívat se sám na sebe očima sociálního partnera". Kritériem jeho úspěchu je mu srovnávání, prověřování trvalosti a stálosti jeho místa v různých vztazích. Rozlišujeme vztahy rodinné a příbuzenské, přátelské a manželské a partnerské. Dále můžeme vztahy rozdělit na formální a neformální. Ty lze dále dělit podle délky trvání na dlouhodobé či krátkodobé, podle záměru vytvoření na nutné a nahodilé, nebo podle způsobu vzniku na přirozené a pracovní.⁶

Sledovat všechny tyto typy vztahů však není úkolem mé diplomové práce.

2.2. Povrchní vztahy

Povrchní vztahy označujeme jakožto pouhé známosti, které se nevyznačují žádnou vzájemnou závislostí. Lidé se občas setkají, většinou náhodně, konverzují zcela nezávazně, ze setkání jsou více či méně potěšeni, ale neplánují žádná další setkání. Vzájemné znalosti o druhém jsou minimalizovány na základní údaje, jako je sociální status, místo bydliště nebo profese.⁷

2.3. Osobní vztahy

Osobní vztahy jsou, podle I. Slaměníka, založené na vzájemné závislosti jedince k jiným osobám pro něj osobně významným, k lidem nejbližším.⁸ Vztahy osobní blízkosti jsou především vztahy mezi členy rodiny, přáteli, důvěrnými známými. Tyto vztahy jsou důležité pro stabilitu osobnosti, chrání před depresí, pocity marnosti a opuštěnosti, ohrožujícími zdraví a celkové životní kondici. Napomáhají jedinci hledat východiska, dopracovávat se řešení náročných situací a spočinout v životní pohodě. Skrze tyto vztahy vcházejí do života člověka četná dobrodíní, bez kterých by byl daleko těžší. Čím více jsou ale pro

⁶ Slaměník, I.: Emoce a interpersonální vztahy, str. 99 – 114.

⁷ Slaměník, I.: Emoce a interpersonální vztahy, str. 99.

⁸ Slaměník, I.: Emoce a interpersonální vztahy, str. 99 – 100.

jedince ve svém pozitivním rozvinutí důležitější, tím horší je pak krize, když jsou tyto vztahy nějakým způsobem narušeny.

Vztahy osobní blízkosti bývají označovány termínem neformální vztahy. Znamená to, že vzájemný styk určuje především zájem jednoho o druhého.⁹

2.4. Těsné vztahy

Těsné vztahy popisuje I. Slaměník jako takové osobní vztahy, mezi které řadíme romantickou lásku, přátelství, partnerství nebo manželství. Těsné vztahy dávají mnoha lidem smysl života a jejich prožívání přispívá značnou měrou k psychické pohodě. „Tyto vztahy se vyznačují tím, že každý z partnerů ve svém já v určité míře obsahuje já druhého, přičemž může jít o ne zcela uvědomovaný jev. Toto jakési „vlastnění“ části druhého může přispívat k přijímání znalostí, úspěchů, sociálního postavení, majetku, identity.“ Právě tím se zřetelně odlišuje blízká osoba od jiných osob v síti sociálních vztahů. Vnímání sebe sama s částečně obsaženým já druhého se stává zdrojem pro touhu dosahovat společných cílů. Potřeby druhého se stávají potřebami vlastními. Znamená to také, že úspěchy či neúspěchy druhého jsou vnímány jako vlastní. Těsné vztahy se vyznačují také tím, že si v nich lidé vzájemně poskytují oporu a pomoc, což ve svém důsledku podporuje trvání vztahu.¹⁰

2.5. Citové vztahy

Sociální interakce a vztahy zahrnují vždy v nějaké míře emoce, které významným způsobem ovlivňují chování a prožívání dvou osob. „Emoce jsou primárně spojeny se vztahovými procesy, které utváří a jsou utvářeny vztahy s jinými lidmi.“ Naše emoce získávají zvláštní význam a důležitost v sociálním životě. Emoce se podílejí na navazování, uchování i rozpadu interpersonálních vztahů. „Umožňují utvářet a udržovat dlouhodobé a intimní vztahy podporováním těsnosti a harmonie, a vyhnout se tak sociální izolaci.“¹¹ Pozitivní

⁹ Helus, Z.: Úvod do psychologie, str. 196.

¹⁰ Slaměník, I.: Emoce a interpersonální vztahy, str. 104 – 133.

¹¹ Slaměník, I.: Emoce a interpersonální vztahy, str. 115.

citové vztahy, k nimž patří především láska a přátelství, zahrnují a evokují intenzivní emoce. Pro většinu lidí jsou také důležitou životní hodnotou, zdrojem nejkrásnějších osobních zážitků. K nejstabilnějším citovým vztahům patří láska.¹²

2.6. Rozdíl mezi láskou a přátelstvím

Podle amerického psychologa Elliota Aronsona láska není jednotný a jednorozměrný stav, ale spíše složitý mnohostranný jev zažívaný v nejrozmanitějších vztazích. Slovo „láska“ používáme, podle něj, k popisu různorodých vztahů, mimo jiné i k popisu vztahu blízkých přátel.¹³

Psycholožka Alena Plháková popisuje v konkrétních bodech, jaký je rozdíl mezi přátelstvím a láskou. Existuje určitý rozdíl mezi tím, někoho milovat a někoho mít rád, a lidé si to velmi dobře uvědomují. Své přátele máme rádi, ale nemilujeme je. Lásku provází mimořádné vzájemné sympatie. Přátelství popisuje Plháková jako velmi srdečný vztah, který obsahuje jen nepatrné množství negativních momentů. Přátelé se, podle výkladu Plhákové, vzájemně uznávají, podporují se a otevřeně si vyměňují důvěrná sdělení. Přátelství prý umožňuje potvrzení realistických složek sebepojetí, sdílení dobrých i špatných životních zážitků. Láska je však jiný specifický druh interpersonálního vztahu. Na rozdíl od přátelství obsahuje erotický prvek. Instinktivní či pudové momenty se zejména v údobí lásky projevují poněkud iracionálními mechanismy přibližování se a unikání, což v přátelství chybí. Láska se projevuje hlubokým citovým zaujetím a stejně jako přátelství je velmi důvěrný vztah, ale intimita zde má poněkud jinou kvalitu. Milující se partneři zejména na počátku vztahu očekávají, že u nich jejich protějšek odhalí a ocení nejlepší vlastnosti a přednosti, včetně tělesné krásy a přitažlivosti. Zamilovaní si vzájemně poskytují láskyplný obdiv a potvrzují si pozitivní, ideální či idealizované aspekty sebepojetí. Možná právě proto, podle Aleny Plhákové, lidé oceňují lásku více

¹² Plháková, A.: Učebnice obecné psychologie, str. 412.

¹³ Aronson, E.: Tvor společenský, str. 375.

než přátelství. Projevuje se to mimo jiné tím, že tak trochu šetří s vyznáními lásky.¹⁴

Lidé lásku popisují především na základě porovnání vztahu mít rád a milovat. Oba tyto vztahy obsahují komponenty jako prožívání radosti a uspokojení, akceptování, důvěra, respekt, porozumění, spontaneita, spolehnutí, podpora. Láska jako romantický vztah představuje pro člověka úmyslný dlouho trávající závazek, který je velmi exkluzivní a jedinečný. Láska se ovšem od přátelství liší především prožívanou vášní, fyzickou atraktivitou a sexualitou, intenzivními pocity lásky, touhy a vzrušení.¹⁵ Jednou z rovin lásky ale je, že stejně jako přátelství chrání před osamělostí.¹⁶

2.7. Přátelská láska

Přatelství a láska se od sebe sice liší, ale nevyklučují se navzájem. Přatelství se proto může změnit v lásku a láska se může spojit s přátelstvím.¹⁷

Přatelství je tedy lásce blízké a někdy je obtížné určit jejich hranici. Problém vztahu lásky a přátelství vede k rozlišování mezi tzv. láskou vášnivou a láskou kamarádkou, přátelskou.¹⁸

Oproti lásce vášnivé je podle Plhákové přátelská láska mírnějším a stálejším vztah, který se vyznačuje pocity vzájemné důvěry, závislosti a srdečnosti. Ve srovnání s typicky krátkodobou romantickou vášní trvá přátelská láska déle a časem se prohlubuje.¹⁹ Přátelská láska je zde míněna jako vztah mezi dvěma jedinci. Může jít o blízké přátelství mezi dívkou a chlapcem, ale také o přátelství osob stejného pohlaví. Vyvíjí se na základě dlouhodobého otevřeného vztahu, ve kterém se osoby vzájemně poznávají a rozvíjejí mezi sebou důvěru a další kategorie patřící k přátelství. Láska partnerská obsahuje všechny kategorie

¹⁴ Plháková, A.: Učebnice obecné psychologie, str. 412 – 413.

¹⁵ Výrost, J., Slaměník, I.: Aplikovaná sociální psychologie II., str. 72.

¹⁶ Plháková, A.: Učebnice obecné psychologie, str. 417.

¹⁷ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž, A., vydal Rezek, P., str. 208.

¹⁸ Výrost, J.: Sociální psychologie, str. 261.

¹⁹ Aronson, E.: Tvor společenský, str. 375.

přátelství, ale je odlišná právě tím, že mezi partnery dochází k sexuálnímu sblížení.²⁰

Přátelskou lásku bych možná přirovnala k lásce platonické.

2.7.1. Platonická láska

Platonickou lásku popisuje Emil Žalman ve své knize *Rozhovory o lásce a manželství* jako „vztah k osobě druhého pohlaví, v kterém převládá morální, estetické, sociální a rozumové oceňování druhého partnera, zatímco sexuální vztah je opomíjen“. Platonickou lásku popisuje jako rozumovou, ale zároveň prý obsahuje i citovou složku.²¹ Antický filozof Platón jí však zřejmě nezamýšlel lásku mezi mužem a ženou. V tehdejší Řecku byl v tomto smyslu míněn a oceňován spíše milostný poměr staršího muže k chlapci. Sám Platón nejspíš lásku k ženě nikdy nezažil - vzhledem k tomu, že se o ženách vyjadřoval minimálně a bez milostného obdivu. Jistě však prý zažil city přátelství.²²

²⁰ Tioková, S. *Láska a přátelství českých adolescentů* [online]. Brno, 2006 [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/79168/fss_b/Laska_a_pratelstvi_ceskych_adolescentu.pdf. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Mgr. Lacinová Lenka, Ph.D., str. 41.

²¹ Žalman, E.: *Rozhovory o lásce a manželství*, str. 42

²² Novotný, F. In: *Platon: Symposion*, str. 6.

3. VÝKLAD POJMU PŘÁTELSTVÍ

Pojem přátelství v různých jazycích *Freundschaft*, *friendship*, *amitié* nebo *filia* – se ve své podstatě vysvětluje a překládá dost problematicky. Prý již i řecký filozof Aristoteles si to uvědomoval, možná lépe než kdokoliv jiný.²³

Britský sociolog Ray Pahl se k tomu vyjadřuje tím, že: „Problematičnost pojmu „přítel“ tkví právě v tom, že každý z nás si umí pod tímto pojmem představit nějaký vztah či jméno, ale zároveň každý z nás bude tento pojem chápat trochu jinak.“²⁴

Americká socioložka Beverley Fehr se domnívá, že: „Každý ví, co je přátelství, dokud nemá přátelství konkrétně definovat“.²⁵ Otázky po tom, co je přátelství, jsou však přitom zřejmě nedílnou součástí odkrývání pravé povahy lidské přirozenosti.²⁶

Německý filozof a teolog Anselm Grün se snaží vysvětlit slovo „*filia*“, obecně lze totiž slovo „*filia*“ přeložit jako přátelství, zahrnuje však, ale také oblast rodinných a partnerských vztahů, vztahy erotického charakteru a jiné emocionální vazby. „*Filia*“, jakožto přátelský vztah dvou lidí, neklade důraz na vášně či sexuální touhu, ale prahne po skutečné vzájemnosti a harmonii mezi dvěma lidmi. Pojem *filia* je tedy významově obsáhlejší, nežli jeho český ekvivalent, a je tedy nutné brát na zřetel všechny jeho významové roviny.²⁷

Podle Sokolova filozofického slovníku je „přátelství přímý a nezištný vztah mezi dvěma nebo více lidmi, kteří v něm vystupují výhradně jako osoby. Na rozdíl od erotické lásky není přátelství výlučné, bývá racionálnější a nemá biologické kořeny“.²⁸

²³ Derrida, J.: *Politiky přátelství*, str. 15.

²⁴ Pahl, R.E., Spencer, L.: *Rethinking Friendship*, str. 57 – 59.

²⁵ *Psychology of Women: A Handbook of Issues and Theories: Women's Psychology* [online]. 2007 [cit. 2013-03-04]. ISBN 978-0275991623. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=E58Aihg6BbMC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

²⁶ Synek, S.: *Lidská přirozenost jako úkol člověka*, str. 194.

²⁷ Grün, A.: *Přátelství*, str. 22.

²⁸ Sokol, J.: *Slovník filozofických pojmů*

Anselm Grün uvádí, že německý výraz „Freundschaft“ má v němčině kořeny ve staroněmeckém „frija“, což znamená jak volnost, tak i milovat (frijon).²⁹ Pro germánské národy je přítelem prý ten, koho chráníme, komu pomáháme, koho máme rádi, a zrovna tak, koho milujeme.³⁰

V Anglii až do osmnáctého století slovo "friend", které do češtiny překládáme jako „přítel“, neoznačovalo pouze blízkého člověka, ale kohokoli, s kým se dalo dobře obchodovat.³¹

V průběhu dvacátého století se přátelství stává čistě soukromou záležitostí, odtrženou od veřejné sféry a institucí. Ideální přátelství je v moderní společnosti spojené se svobodnou volbou, důvěrou a věností a je také vyznačováno intimitou a blízkostí k druhému.³²

Přátelskost tvoří důležitou složku ostatních blízkých mezilidských vztahů. Významnou roli hraje nejen v partnerství a rodičovství, ale také v profesních vztazích.³³

²⁹ Grün, A.: Přátelství, str. 22.

³⁰ Grün, A.: Přátelství, str. 22.

³¹ Stone, L.: The Family, Sex and Marriage, In England 1500-1800, str. 55 – 56.

³² Denmark, F., Paludi, M.A.: Psychology of Women, str. 332 – 337.

³³ Slezáčková, A.: Průvodce pozitivní psychologií, str. 118.

4. PŘÁTELSTVÍ V ANTICKÉM PROSTŘEDÍ

Antika označuje historický vývoj starověkého Řecka a Říma. Ve filozofické literatuře, především té řecké, se o přátelství hodně přemítalo i psalo. Platón věnoval tomuto tématu celý jeden svůj dialog (*Lysis*). Platónův nejzdatnější žák Aristoteles věnoval úvahám o přátelství celé dvě knihy v *Étice Nikomachově*. Snad ještě obšírněji zkoumal podstatu přátelství Aristotelův žák Theofrastos. Ten napsal dokonce rozsáhlý spis o třech knihách. Po Theofrastovi se ještě této problematice věnovali i jiní, ale kromě knih Platónových a Aristotelových je všechna početná literatura ztracena. Je však pravděpodobné, že Theofrastos byl v úvahách hlavním pramenem také Plútarchovi, jelikož se ho ve svých spisech několikrát výslovně dovolává. Z Theofrasta rovněž čerpal Cicero.³⁴

V antickém světě bylo přátelství vždy velmi vysoce oceňováno. Vždy bylo vyzdvihováno jako ta nejvyšší ctnost a byla striktně oddělována jakási dokonalá přátelství od těch, zjednodušeně řečeno, nedokonalých. Byly také jasně a pevně stanoveny vlastnosti, jakými musel pravý přítel oplývat.

4.1. Platón (428 př.n.l. – 347 př.n.l.)

Slavný řecký filozof Platón, vlastním jménem Aristoklés, patří k nejvýznamnějším filozofům starověku a lidské historie vůbec. Byl osm let žákem Sokrata, zaznamenal pro pozdější generace jeho myšlenky a vytvořil z jejich východisek vlastní učení. Ve svých spisech, které byly psány formou dialogu se zabývá, mimo jiné, láskou a přátelstvím.³⁵

³⁴ Plútarchos: Přátelé a pochlebníci, str.174.

³⁵ Faidros. *Referaty10.com* [online]. ?, ? [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://www.referaty10.com/referat/Filozofie/1/tema-1-9-Filozofie.php>

4.1.1. Platonovo pojetí lásky a přátelství v dialozích

Platón ve spisech *Symposion* a *Faidros*, a především v dialogu *Lysis*, popisuje význam přátelství. V souvislosti s tím se zmiňuje také o lásce. Pojem lásky byl u Řeků v nejstarších dobách zosobněn v představách mužského boha Érota. Až později vznikl odosobněný, abstraktní pojem lásky.³⁶ Platón pojem láska vymezil jako jeden z druhů bujnosti, který postavil naproti uměřenosti. Bujnost prý vychází z žádosti a rozkoše, zatímco uměřenost z rozumu. Láska je tedy žádost, která bez rozumu ovládne mínění jinak směřující ke správnosti.³⁷

Láska je v Platónově *Sympoziu* také vymezena jako „touha mít dobro“, a to trvale. Platón ji popisuje rovněž jako snahu a touhu po celku. V dialogu *Faidros* přitom rozlišuje dva typy lásky. První bychom mohli nazvat jako „lásku nahlížející Krásu“, ta se rozpomíná na Krásu a Platón tento typ lásky považuje za tu správnou formu lásky. Druhým typem je „láska fyzická“, ta by se dala popsat jako jakási karikatura lásky, u níž člověk není schopen nahlédnout pravou Krásu a zůstává pouze u touhy po krásném těle.³⁸ Láska vedoucí tedy k duchovním cílům, má podle něj, větší hodnotu než ta, která vede k plození potomků.³⁹

Platón byl přesvědčen, že opravdové přátelství existuje jen mezi muži.⁴⁰

Platón chce ve svých dílech ukázat, že člověk potřebuje společenství lidí, protože pokud je jen sám se sebou, je nedokonalým tvorem.⁴¹

V dialogu *Lysis* se Platón neptá „co je přátelství“, ale „kdo komu je přítelem“, nejde tedy o podání definice co je přátelství nebo přítel. Zabývá se především tím, jakým způsobem se jeden druhému stává přítelem. Diskuze na téma „Kdo

³⁶ Platón: *Symposion*, str. 5.

³⁷ *Faidros*. *Referaty10.com* [online]. ?, ? [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://www.referaty10.com/referat/Filozofie/1/tema-1-9-Filozofie.php>

³⁸ Boháček, K., Stránský, J.: *Platonica Pilonica II. Faidros*, str. 22 – 25.

³⁹ Platón : *Symposion*, str. 55.

⁴⁰ Platón : *Faidros* [online]. [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.ulozto.cz/xZgXDet/platon-faidros-pdf>

⁴¹ Paprotny, T.: *Stručné dějiny antické filozofie*, str. 77.

komu je přítelem“ je rozdělena do dvou částí, v první je přátelství vyloženo podle vzoru erotické lásky jako vzájemný vztah mezi lidmi, ve druhé jako vztah různých osob k něčemu „třetímu“ a v závěrečné části je struktura přátelství aplikována na erotickou lásku.⁴²

V dialogu *Faidros* Platón podává důkazy přátelství. Jedním z důkazů dlouhodobého přátelství je, že přítel nezačíná nepřátelství kvůli maličkostem a i ve složitějších případech se bude snažit ovládat se a odpustit druhému. Přítel rovněž bere ohled na budoucí prospěch, není přemáhán láskou, ale ovládá se na základě rozumu. Za jeden z nejpodstatnějších důkazů Platón v dialogu považuje, to, že se budou přátelé osobně stýkat.⁴³

Platón v dialogu *Lysis* nejprve přátelství popisuje jako vzájemný a symetrický vztah... „nelze být přítelem někoho, kdo nás nemá rád“. Vzápětí však dochází k opačnému názoru, který vysvětluje na příkladu přátelství mezi člověkem a koněm. Kůň by totiž člověku neoplácel přátelství stejnou měrou, proto tedy přátelství nemusí být vždy symetrickým vztahem. Další asymetrický vztah by byl ve vztahu milovaný a milující. To by prý ve svém důsledku mohlo vést k tomu, že člověk bude příteli nepřitelem a nepříteli přítelem. Z toho tedy vyplývá, že přátelství nelze chápat jako vzájemný nebo dokonce symetrický vztah, a že nemá stejnou strukturu jako vztah erotický, ve kterém se předpokládá, že si budou oba navzájem oplácet stejnou měrou. Přesto v přátelském vztahu musí milovat obě strany. Není však, ale jasné, co je předmětem jejich lásky.⁴⁴

Platón také podává námitky proti vztahu podobného k podobnému. Člověk prý touží po svém opaku, nikoliv po tom, co je mu podobné. Nehledá tedy podobnost členů přátelského vztahu, ale podobnost jejich vztahu k něčemu „třetímu“, k něčemu, co mají rádi nebo co oba dva milují. Přátelství tedy není bezprostředním vzájemným vztahem dvou lidí, ale je vzájemným vztahem, který se vytváří přes něco „třetího“, například přes dobro, po kterém oba touží. Přátelství je prý touhou po tom, co je nám příbuzné. Podmínkou přátelství je

⁴² Havlíček, A.: Platonův dialog *Lysis*, str. 51 – 54;75.

⁴³ Platón : *Faidros* [online]. [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.ulozto.cz/xZgXDet/platon-faidros-pdf>

⁴⁴ Havlíček, A.:Platonův dialog *Lysis*, str. 55 – 57.

společný vztah k dobru či k něčemu „třetímu“, a to v podobě lásky nebo touhy. Přátelství není vztahem, kdy se oba mají rádi, ale oba mají rádi týž vztah k něčemu „třetímu“, a v tom jsou si podobní.⁴⁵

Největším Platónovým žákem byl Aristoteles. Jak udává filozof Josef Moural ve svém srovnání Platónova dialogu *Lysis* a Aristotelovy *Etiky Nikomachovy*, některé jejich pasáže o přátelství se značně shodují, a je tedy zřejmé, že Aristoteles se z velké části inspiroval Platonovým výkladem o přátelství.⁴⁶

4.2. Aristotelés (384 př.n.l. - 322 př.n.l.)

„Přítelem je mně Platón, ale ještě větší přítelkyní pravda.“⁴⁷

Jedním z autorů, od kterého se nám dochovala písemná pojednání o přátelství, je řecký filozof Aristoteles. Ten pojednal o několika různých typech přátelství a obsah pojmu přátelství vymezoval Aristoteles obecněji, než jak bývá tento termín definován v moderní době. Aristotelovy spisy měly obrovský vliv jak ve starověku, tak ve středověku.⁴⁸

4.2.1. Jak Aristotelés popisuje přátelství

Aristoteles pojednává o přátelství v osmé a deváté kapitole *Etiky Nikomachovy*. Z jeho kapitol na toto téma je dost problematické určit, jak přátelství vlastně chápal. Pojem přátelství nejprve popisuje Aristoteles jako jakousi ctnost nebo je, jak říká: „přátelství alespoň se ctností spojeno“. Přátelství se dále prý podobá stavu, zatímco láska se podobá citu. Zásadní rozdíl mezi láskou a přátelstvím spatřuje v tom, že lásku je možné cítit i k věcem neživým. V jiné části kapitoly však přátelství označuje za přirozený cit, který je možný nejen u

⁴⁵ Havlíček, A.: Platonův dialog *Lysis*, str. 57 – 62.

⁴⁶ Matthiessen, F. *Časopis pro studium řecké a latinské filosofické tradice*. Praha: Filozofický ústav AVČR, 2011, roč. 3, č. 5.

⁴⁷ Fearn, N.: Jak a o čem přemýšlejí filozofové, str. 48.

⁴⁸ Kadeřávek, P., Chlubný, J. a Svobodová, L.. Aristotelés. In: *Antika.Avonet* [online]. 2004 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1304>

lidí, ale také u ptáků a u většiny živých tvorů. Tento cit k sobě chovají navzájem většinou bytosti stejného původu.⁴⁹ Přátelství označuje také jako jakési společenství.⁵⁰

Autor si pokládá otázku, zda přátelství vzniká u všech lidí nebo je mezi špatnými lidmi nemožné. Uvažuje tedy, zda existuje více druhů přátelství. Tvrdí, že není milováno všechno, jen to, co je hodno lásky, a to je buď dobré, nebo příjemné anebo užitečné. Užitečné je to, čím vzniká nějaké dobro nebo rozkoš, a tak jako cíl by bylo pouze to, co jest dobré a příjemné. Zde se Aristoteles ptá, zda lidé tedy milují skutečné dobro, či jenom to, které je dobré pro ně samotné. Odpovídá tím, že se zdá, že každý člověk miluje to, co je dobré pro něho. Přitom vše, co je dobré, je hodné lásky už ze své podstaty. Každý člověk tedy nemiluje to, co je pro něho skutečné dobré, ale to, co se mu zdá dobrem být. Nebude pak v tom rozdíl, když lásky bude hodné to, co se zdá být lásky hodné.⁵¹

Aristoteles, v jedné ze svých tezí o přátelství, předkládá myšlenku, že bez přátel by nikdo nechtěl žít. Přátelství je pro život velmi potřebná a krásná věc nezbytná pro každého člověka ve všech obdobích lidského života. Prostřednictvím přátel je život pro člověka prý krásnějším a příjemnějším. K čemu by člověku byla veškerá přízeň osudu, pokud by ji neměl s kým sdílet. Za přítele pokládá Aristoteles toho, kdo chce a koná skutečné nebo zdánlivé dobro kvůli druhému.⁵²

4.2.2. Druhy přátelství podle Aristotela

Přátelství Aristoteles rozlišuje na několik důvodů, konkrétně tři, které člověka k přátelství motivují. Počet druhů přátelství se rovná počtu předmětů, které jsou hodny lásky. Aristoteles popisuje druhy přátelství tímto způsobem: Ti, kdo se mají rádi, přejí jeden druhému dobra z toho důvodu, pro který mají rádi. Ti, kdo

⁴⁹ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal. Laichter, J., str. 178.

⁵⁰ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal. Rezek, P., str. 199 – 200.

⁵¹ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal. Laichter, J., str. 179.

⁵² Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal. Rezek, P., str. 199 – 202.

se mají rádi pro užitek, nemilují jeden druhého pro jejich osobu, ale proto, že se jednomu od druhého dostává dobra. Stejně je tak tomu prý i u těch, kteří se milují pro rozkoš. Ti, kdo milují pro užitek, milují pro své vlastní dobro, a kdo pro rozkoš, ti, milují pro svoji příjemnost a nikoli proto, že milovaná osoba je taková, jaká je, ale proto, že je užitečná nebo příjemná. Tato přátelství jsou tedy jimi pouze nahodile, neboť milovaná osoba je milovaná proto, že poskytuje nějakého dobra nebo rozkoše. Taková přátelství se snadno rozvazují, poněvadž osoby si nezůstávají stejné. Jakmile jeden není příjemný nebo užitečný, přestává ho druhý milovat.⁵³

Aristoteles vyhrazuje samostatnou podkapitolu dokonalému přátelství. To se prý vyskytuje převážně mezi lidmi dobrými a v ctnosti si podobnými. Přejí si navzájem dobro kvůli své osobě, protože jsou dobří. Jsou si tímto způsobem i navzájem prospěšní a přátelství mezi nimi je stálé. Udává však, že takových přátelství je jen velmi málo, protože je málo lidí takové povahy, kteří si přejí dobra jen pro osobu druhého. Přátelství navíc potřebuje čas. Lidé se nemohou stát přáteli, dokud si vzájemně nedokážou, že si lásku a důvěru druhého zaslouží. Podle Aristotela je tedy důležité, aby lidé prošli jakýmsi procesem dokazování, který vyžaduje určitý čas. Pravá přátelství se prý neuzavírají rychle.⁵⁴

Podstatným rozdílem dokonalého přátelství od přátelství uzavíraných jen pro užitek nebo rozkoš je v tom, že právě v těch, která jsou uzavírána pro užitek a rozkoš, mohou být přáteli dobří i špatní lidé. Tito lidé, ale nejsou přáteli sami kvůli sobě. Špatní lidé nemají ze sebe radost, pokud nemají z druhého prospěch.⁵⁵ Nemůže to tedy být přátelství v pravém smyslu. Je to vlastně jen jakýsi prospěchářský vztah dvou lidí, který se přátelství svým způsobem podobá. Přátelství pro užitek vznikají a trvají jen po takovou dobu, po jakou užitek poskytují. „Nahodilost těchto přátelství vyplývá z nahodilosti dober, kvůli nimž vznikají.“⁵⁶ Často se v takových přátelstvích vyskytují také výčitky a obviňování. Důvodem prý bývá to, že jeden od druhého očekává a žádá stále

⁵³ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Laichter, J., str. 180.

⁵⁴ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Laichter, J., str. 182.

⁵⁵ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Laichter, J., str. 183.

⁵⁶ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Rezek, P., str. 221.

víc.⁵⁷ Přátelé od sebe sice smějí požadovat mnoho, ne však klást na sebe příliš velké a nemožné nároky. Opravdoví přátelé totiž nikdy nepožadují nic nad únosnou míru. Zbytečně druhého nezatěžují. Přátelství mezi špatnými lidmi se stává špatným přátelstvím. Lidé povahově špatní jsou neustálení. Tím, že se navzájem sobě připodobňují, stávají se špatnými. Jen lidé dobří, kteří jsou přáteli kvůli sobě samým, vytváří opravdové přátelství, ve kterém není nedůvěra ani křivda. Zatímco, ale v dokonalém přátelství nelze být přítelem více lidem, v přátelství založeném na rozkoši a užitku to možné je.⁵⁸

Aristoteles poukazuje na problematiku nadužívání pojmu „přítel“. Lidé prý nazývají přáteli také ty, kteří jsou přáteli jenom pro užitek. Je podle něj velmi důležité, aby lidé rozeznávali více druhů přátelství.⁵⁹

Přátelství se podle Aristotela podobá také přízeň. Což s přátelstvím nemůžeme ani v nejmenším zaměňovat. Přízeň je pozitivní a pouze jednostranný cit. Ten, komu je poskytován, o něm ani nemusí vědět. „Mnozí jsou přízniví těm, kterých ani neviděli, ale které pokládají za ctnostné nebo užitečné“, říká Aristoteles.⁶⁰ Přízeň je tedy možná k lidem, které vůbec neznáme. V případě, že je přízeň oboustranná, pak by se mohlo zdát, že je to počátek přátelství, ale není tomu tak. Podle Aristotela je to pouze povrchní náklonnost a vzniká náhle.⁶¹

Aristoteles nenechává bez povšimnutí otázku věku mezi přáteli. Poznává, že starci si podle něj již méně libují v přátelství. Jsou prý méně snesitelní a je v nich již mnohem méně rozkoše nežli v mladých lidech. Nikdo by podle Aristotela rozhodně nechtěl trávit čas s někým, kdo je obtížný, mrzutý a nepříjemný.⁶² Mladíci se naopak přáteli stávají velmi rychle, ale také jejich přátelství rovněž rychle zaniká. Jejich přátelství bývá totiž často založeno jen na rozkoši. S věkem se prý ale mění i záliby a se změnou záliby většinou zaniká i

⁵⁷ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Rezek, P., str. 220 – 221.

⁵⁸ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Laichter, J., str. 184.

⁵⁹ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Laichter, J., str. 184.

⁶⁰ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Rezek, P., str. 202.

⁶¹ Aristoteles : Etika Nikomachova, přel. Špaňár, J., str. 222 – 223.

⁶² Aristoteles: Ethika Nikomachova, přel. Vychodil, P.J., str. 198 – 199.

přátelství. Mladická záliba je tedy podrobena časté změně a mladická přátelství mívají rychlý průběh.⁶³

Všechny druhy přátelství se, podle Aristotela, zakládají na určité rovnosti. Rovnost je prý podstatnou známkou přátelství. „I nerovní lidé se mohou stát největšími přáteli, tím se totiž stávají sobě rovnými“, říká autor. Problematiku rovnosti vysvětluje na příkladu člověka a boha. Jelikož bohové vynikají všemi dobry, vyvstává otázka, zda přátelé přejí svým přátelům opravdu těch největších dober, například, aby se stali bohy. Aristoteles tomu oponuje argumentem, že pak už by nemohli být přáteli. „Je-li prý správné určení, že přítel příteli přeje dobra kvůli němu, musí zřejmě zůstat takový, jaký je. A jako člověk mu bude přát i největších dober, ale asi přece jen ne všech, protože každý člověk nejvíce dober přeje sám sobě.“⁶⁴

4.2.3. Kdy člověk potřebuje přítele podle Aristotela

Aristoteles se ve svém díle zabývá otázkou, zda blažený, šťastný a spokojený člověk potřebuje přítele více nebo je mu větší mírou nápomocen v době bolesti a trápení. Člověk je, dle autora, bytost zrozena ke společenskému životu. Je zoon politikon neboli člověk společenský. Žít osamělý život je velmi obtížné. Tudíž i blažený člověk potřebuje přátel. Přátele hledáme ve štěstí i neštěstí. Krásné je mít přítele ve štěstí, nutnější je však mít přítele tehdy, když nám není dobře. V nouzi se totiž za jediné útočiště považují právě přátelé.⁶⁵ Je zapotřebí mít užitečných přátel. Přítomnost přátel ve štěstí i neštěstí je prý v každém případě příjemná. Svou přítomností a vědomím soustrasti ulevuje od bolesti zarmoucenému příteli, jakoby jeho starosti přejímal. Ve štěstí zas přítel působí dojem, že má radost z jeho dobra.⁶⁶ Člověk tedy, jakožto bytost společenská, se více raduje ze svého dobra ve společnosti, přičemž společenství přátel je lepší než společenství cizích lidí. Šťastný člověk tedy nepotřebuje přátele kvůli slasti nebo pro užitek. Potřebuje pravé přátelství, a to z několika důvodů. Dobry

⁶³ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Rezek P., str. 203.

⁶⁴ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Laichter, J., str. 189.

⁶⁵ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Laichter, J., str. 177.

⁶⁶ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Rezek, P., str. 240 – 247.

člověk bude mít radost z dobrých činů svých přátel. Jednak proto, že tak konají jeho přátelé, a zrovna tak z těchto dobrých skutků samotných. Dobré skutky se činí snáze, a tedy i příjemněji ve společnosti a pro dobro druhých. Společné soužití lidí prý podporuje a vytváří zvyk. Společnost přátel dotváří výchovu a utvrzuje v dobrém jednání.⁶⁷

Člověk tedy, dle Aristotela, potřebuje přítele v každém případě a za každé situace. Pudí ho k tomu zřejmě přirozená potřeba být součástí celku.

4.3. Cicero

Dalším antickým autorem, který se zabýval problematikou přátelství je římský řečník, filozof, spisovatel a republikánský politik Marcus Tullius Cicero.

Ve svém spisu *O přátelství* měl na mysli dvojí účel výkladu pojmu přátelství. Snažil se obhájit přátelství proti zvráceným a nedůstojným názorům, chtěl zdůraznit jeho význam pro jednotlivce i stát a také tlumočit vlastní názory o přátelství příteli Attikovi.⁶⁸

4.3.1. Cicero a jeho představa o přátelství

Stejně jako Aristoteles i Cicero ve svém pojetí přátelství užívá pojmu ctnosti. Ctnost podle něj přátelství vytváří a udržuje. Autor tohoto spisu o přátelství udává, že prý: „Ten, kdo shledává největší dobro ve ctnosti, smýšlí zcela správně, neboť není nic láskyhodnějšího než ctnost.“ Bez ctnosti je prý, podle Cicera, přátelství zcela nemožné. Přátelství není, podle autora, nic jiného než naprostá shoda ve všech božských a lidských věcech spojená s příchylností a láskyplnou úctou. Cicero se rovněž s Aristotelem shoduje v tom, že „dobří milují dobré“. Cicero pak dále tuto myšlenku rozvádí v tom, že právě mezi dobrými lidmi vzniká jakási nevyhnutelná příchylnost, která je zdrojem přátelství.⁶⁹

⁶⁷ Synek, S.: Lidská přirozenost jako úkol člověka, str. 197.

⁶⁸ Cicero, M.T.: Laelius, O přátelství, str. 57.

⁶⁹ Cicero, M.T.: Laelius, O přátelství, str. 12 – 16.

Přichylnost můžeme chápat jako zastřešující název skupiny vlastností, jako je například poctivost, věrnost, spolehlivost, opravdovost.⁷⁰ Přichylnost prý může vymizet v příbuzenských vztazích, a i přesto budou tyto vztahy i nadále funkční, nikoliv však mezi přáteli. Pokud by přichylnost mezi přáteli vymizela, zaniklo by i přátelství.⁷¹

Přátelství přitom člověku, podle Cicera, poskytuje nemalé výhody. Za výhody přátelství Cicero považuje například sdílení pocitů radosti a štěstí či bolesti, stejně tak, jako možnost mluvit se svým přítelem jako se sebou samým. Cicero upozorňuje, že jen to pravé a dokonalé přátelství „nikde není vyloučeno, nikdy není nevhodné, nikdy není obtížné“. Vše, co je pro přátelství vykonáno, je opravdové a dobrovolné, bez jakékoliv přetvářky a pokrytectví. Cicero označuje za nepatřičné to, že někteří vyhledávají přátele jen pro ochranu a pomoc, nikoliv pro jejich přichylnost nebo lásku. A stejně tak oponuje lidem, kteří si myslí, že přátelství vzniklo z pocitu slabosti a vlastní nesoběstačnosti. Podle Cicera tím tak přičítají přátelství velmi nízký a nešlechtný původ. V praxi by to znamenalo, že ten, kdo by měl méně vlastních sil, tím více by dychtil po přátelství. Jako například ženy, které prý hledají ochrannou záštitu více než muži, nebo chudí více než bohatí, či nešťastní lidé více než ti, kteří jsou pokládáni za šťastné. Kdyby tomu tak bylo, musel by tím každý víc tíhnout k přátelství, čím méně sil by v sobě pociťoval. Cicero naopak zastává názor, že přátelství vzniká spíše z přirozeného pudu než z nějaké potřeby. Pravé přátelství se prý vytváří na základě úsilí a touhy duše po sdružování. Vzniká z veškerého úsilí spojeného s touhou po lásce, nežli z vypočítavého uvažování, kolik užitku to člověku přinese.⁷²

Cicero se pak zabývá vytyčováním hranic v přátelském svazku. Považuje za velmi nutné vymezit si v přátelském vztahu jakési hranice nebo „mezníky lásky“, jak je sám nazývá. Nejprve odkazuje na trojí mínění, které vyhrazuje také určité povinnosti, se kterým nesouhlasí a své důvody objasňuje. Nesouhlasí tedy s tím, že bychom měli své přátele milovat jako sebe samy, protože podle něj to,

⁷⁰ Přichylnost. In: *Synonymus.cz: Online slovník* [online]. 2011 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://synonymus.cz/prichylnost-495/>

⁷¹ Cicero, M.T.: *Laelius, O přátelství*, str. 16.

⁷² Cicero, M.T.: *Laelius, O přátelství*, str. 19 – 23.

co jsme schopni udělat pro své přátele, bychom pro sebe sami nikdy neudělali. Své přátele máme milovat více jak sebe samotné. Některé výhody, které přátelství přináší, mohou zakoušet jen naši přátelé, nikoliv my samotní. Nesouhlasí také s tím, že by naše příchylnost k přátelům měla přesně odpovídat jejich příchylnosti k nám. Takové mínění by totiž, podle něj, omezovalo přátelství stejnou měrou úslužnosti a náklonnosti. V pravém přátelství je prý však nepřípustné, aby se uvažovalo o poměru vydání a příjmů, aby se poměřovalo, zda jeden dal více, než druhý přijal. A nakonec odporuje mínění o třetí mezi, že by každý měl být oceňován přítelem stejným způsobem, jakým si člověk cení sám sebe. To by mohlo mít zřejmě za důsledek, že by člověk svého přítele mohl podceňovat nebo naopak přeceňovat. Není jasné, podle jakých měřítek by se tato podmínka přátelství vymezovala.⁷³

Cicero pak vymezuje jiné obecně platné meze. Především, aby mravy přátel byly bez poskvrny, hlavně však, aby lidé byli svorní ve všem bez výjimky, to znamená ve všech úmyslech i všech žádostech. Autor také doporučuje, aby lidé byli v přátelství shovívaví a nezískávali si přízeň od druhých pochlebováním či lichocením.⁷⁴

Cicero se zmiňuje také o tom, že lidé jsou při výběru svých přátel nedbalí a málo pečliví. Prý lidé dostatečně neznají znaky, podle kterých by mohli posoudit, jak se ti kteří lidé hodí do přátelských svazků. Člověka je totiž prý nutné nejdříve posuzovat a až teprve pak milovat. Znaky nebo vlastnosti, které Cicero považuje za ty vhodné, jsou rovnost, důslednost, stálost a věrnost. Pouto, které mezi přáteli vznikne, musí být výjimečně silné. Cicero jej popisuje větou: „Miluj tak, jako bys chtěl jednou nenávidět“.⁷⁵ Přitom upozorňuje, že přátelství bychom se neměli nikdy nabažít a neměli bychom ani na tu nejmenší chvíli uvažovat o tom, že bychom starého, léty a zkušenostmi prověřeného přítele vyměnili za nového. Nejstarší přátelství nám totiž má být nejmilejší. Autor však vzápětí připouští, že se lidé mění. Můžou se změnit například z důvodu životního neštěstí nebo doléhajícím stářím. Největší zhoubou je pak pro

⁷³ Cicero, M.T.: Laelius, O přátelství, str. 28 – 34.

⁷⁴ Cicero, M.T.: Laelius, O přátelství, str. 34.

⁷⁵ Cicero, M.T.: Laelius, O přátelství, str. 34.

přátelství honba za penězi a slávou, která je doprovázena podlézavostí, lichocením a pochlebenstvím. Věrného přátelství tak nemohou získat ti, kdo se vyskytují ve světě státní moci a bohatství. Přítel podle Cicera nenajde ani ten, kdo není věrný, kdo není schopen lásky nebo důvěry v trvalou příchyllost. I ten, kdo prý míní, že přátelství je jen pro výhody, ten „trhá to nejpůvabnější pouto přátelství“. „Přátelství nevyplývá z užitku, ale užitek z přátelství.“ Máme si tedy, dle Cicerova doporučení, druhého oblíbit pro jeho ctnost a ne pro nějakou potřebu. Cicero dokonce požaduje, aby byly stanoveny jakési zákony pro přátelství. Jedním ze zákonů má být stanoveno, aby se od přátel nepožadovalo nepočetných věcí a tím druhým naopak, aby přátelé od sebe navzájem mohli žádat jen věci počestné. Tento druhý zákon ještě doplňuje poznámkou, že přátelé ani nemusí čekat na vyzvání k nějaké počestné činnosti.⁷⁶

Cicero pak ještě mluví o ctnosti. Prý jen ctnost zjednává a udržuje přátelství. Jen ve ctnosti je prý soulad všeho. Je v ní také stálost a důslednost. Přesto ne tolik lidí chce být obdařeno ctností, jako jich touží, aby se ctnostnými jen zdáli. A Cicero na závěr napomíná, aby si lidé nevážili ctnosti tak, že nebudou mimo ni považovat nic za výbornějšího než přátelství.⁷⁷

4.4. Plútarchos (45 n.l. – 120 n.l.)

Dalším antickým autorem, který nám zanechal svá pojednání o přátelství, byl Plútarchos. Souborný spis *O přátelství* se nám sice nedochoval, ale zůstaly traktáty s tematikou speciální. Jsou to traktáty nazvané: *Jak se rozezná pochlebník od přítele*, *O početnosti přátel* a *Jak nám mohou být naši nepřátelé prospěšní*.

⁷⁶ Cicero, M.T.: Laelius, O přátelství, str. 39 – 54.

⁷⁷ Cicero, M.T.: Laelius, O přátelství, str. 56 – 57.

4.4.1. Plútarchos - O přátelství, pochlebnictví a mnohosti přátel

Plútarchos se zabývá především rozdílem mezi pochlebnictvím a pravým přátelstvím. Rozhodl se zkoumat a odhalit pochlebnictví, aby nemohlo poškozovat skutečné přátelství. Na základě charakteristiky takového pochlebníka, pak Plútarchos, vytyčuje vlastnosti, kterými oplývá přítel a zdůrazňuje, že není možné mít přítele i pochlebníka v jedné osobě zároveň. Současně tedy pochlebníka označuje jako nepřítele.⁷⁸

Přátelství, dle Plútarchovy koncepce, vzniká většinou na základě podobnosti dispozic a povah, a také shoda osudů probouzí v lidech nemalé sympatie. Pochlebník prý moc dobře ví, že na podobnosti jako takové zcela závisí družnost i přátelství. Pokouší se tedy tímto způsobem přiblížit se, ke kterémukoliv člověku, neboli jinak řečeno, co nejvíce se připodobnit. Pochlebník nemá žádný pevný mravní základ ani stálou a osobitou povahu, nehledá sobě přiměřený způsob života, jen se přizpůsobuje.⁷⁹

Jako hmota se prý dokáže zformovat a přizpůsobit. Je svým způsobem dokonalý ve své proměnlivosti, nikoliv však ve svém provedení. Pochlebník si moc dobře uvědomuje, že shoda zájmů i povah je nejčastějším zdrojem přátelství a vůbec společné sympatie a společná nechuť především svádí lidi dohromady a sdružuje je citovými svazky. Na základě těchto znalostí se snaží těžit výhod pro svoji vlastní osobu.⁸⁰

„Člověk však nepotřebuje takového přítele, který se neustále jen přizpůsobuje a přizvukuje, to prý lépe dokáže stín“, tvrdí Plútarchos. Člověk potřebuje přítele, který s ním bude hledat a zkoumat pravdu. Pravý přítel, jak míní Plútarchos, nikoho nenapodobuje a chválí jen to, co doopravdy sám považuje za nejlepší. Jenže ani ten nejlepší pochlebník se nedokáže přizpůsobit ve všem. Není

⁷⁸ Plútarchos: O lásce a přátelství, str. 137 – 138.

⁷⁹ Plútarchos: O lásce a přátelství, str. 142 – 145.

⁸⁰ Plútarchos: O lásce a přátelství, str. 142 – 145.

schopný se angažovat ve věcech, které vyžadují skutečné úsilí, a proto tím víc napodobuje všechno špatné. Autor přirovnává tuto vlastnost k neschopnosti chameleona zbarvit se do bílé barvy. Proto tedy pochlebník umí napodobovat především takové vlastnosti jako je nezřízenost, pověřčivost, prchlivost nebo drsné chování. Bývá prý také velký nevěrník vůči svým blízkým a příbuzným. Je také jinak velmi přísný, věčně rozhorlený a neúprosný vůči jiným. Jakékoliv poklesky svých příbuzných a přátel prý stíhá zcela bezohledně. Nezná obdiv ani úctu k někomu jinému, vším jen pohrdá a nic nepromíjí. Přítel se ale, podle Plútarcha, oproti takovému pochlebníkovi, nikdy nechová nepříjemně a neomaleně. Přítel se nevyznačuje ani zatrpklostí, ani hrubostí. Jeho krása a vznešenost je především v srdečnosti a toužebnosti.⁸¹

Plútarchos dále zmiňuje další nedílnou součást přátelství, otevřenost je prý „vlastním hlasem přátelství“. Pochlebující ne-přítel moc dobře ví, že uzavřenost se k přátelství nehodí. Proto tedy působí až přehnaně otevřeně, což si samozřejmě sám neuvědomuje. Svobodná otevřenost pochlebníka je chabá, není pevná ani důsledná, je to jen předstíraná jakási svobodomyšlnost. Poctivá a opravdu přátelská svoboda projevu stíhá chyby i zármutek, který působí, je spásná a blahodárná. Praví přátelé se prý řídí zásadou: „Žal utěšuje vlídné slovo přátelské a potřeštěný potřebuje domluvy“. Přítel má být rozhodný a má vždy mluvit zcela otevřeně a upřímně. Člověk zřejmě potřebuje takového přítele, který by ho káral za nevhodné činy a špatné vlastnosti či nedostatky a chyby. Není prý totiž správné a ani příhodné, aby byl člověk od přítele nespravedlivě chválen, protože nemístná pochvala dokáže stejně ublížit jako by byl člověk pokárán za něco, co neprovedl. Zdrženlivá upřímnost pak mezi přáteli vzbuzuje nejvíce respektu, míní Plútarchos.⁸²

Stejně jako Aristoteles i Plútarchos si pokládá otázku, zda člověk potřebuje přítele, když mu štěstěna přeje. Odpovídá na to velmi jasně a stručně. Ti, kterým se vede dobře, právě nejvíce potřebují přátele otevřené, upřímné a takové, kteří dovedou usměrňovat domýšlivost. Velká většina lidí, podle něj, totiž potřebuje, aby jim byl rozum dán zvenčí. Potřebují rady druhých, které by

⁸¹ Plútarchos: O lásce a přátelství, str. 142 – 145.

⁸² Plútarchos: O lásce a přátelství, str. 166 – 169.

je brzdily, když náhodou štěstím zpychli. Autor upozorňuje, že pro pochlebníky je charakteristické, že se zjevují jen v dobách příjemných a ve chvílích neštěstí se vytrácí.⁸³

Plútarchos v traktátu *Jak nám mohou být naši nepřátelé prospěšní*, také mluví o tom, že člověk může ze svých nepřátel těžit. Člověk však musí být moudrý, aby mohl nepřítel zkoumat, a následně pak jej zužitkovat ve vlastní prospěch. Nemoudří lidé dokážou rozvrátit i opravdové přátelství, ale moudří lidé naopak dovedou i nepřátelství obrátit ke svému užitku. Jen je důležité se v tomto zbavit nedůvěry. Jako nepřítel lze prý vyzorovat mnoho věcí lépe než jako přítel, protože zamilovaný bývá slepý ke svému předmětu lásky. Plútarchos poukazuje na trojí užitek, který nám mohou naši nepřátelé přinést. Nepřátelé nás nutí k bdělosti, učí nás sebe lépe poznávat a jsou nám výbornou školou sebeovládání a trpělivosti.⁸⁴

Všeobecně považuje Plútarchos objevení dokonalého a pravého přítele za velmi těžkou záležitost. Především pak v souvislosti s tím, že pokud člověk dokáže rozeznat přítele od nepřítele-pochlebníka, pak ho ještě čeká jakási zkouška, a to vybrat z velkého množství toho „jediného pravého“. Plútarchos nepožaduje, aby člověk měl jen jediného přítele, ale aby jen jediný byl ten nejmilejší. Přítele si má člověk vybírat zkoušením, má mít potěšení ze styku s ním a v případě potřeby z něj má mít prospěch, a to všechno se, podle Plútarcha, nesnáší s velkým počtem přátel. Člověk nesmí přijmout ihned za přítele každého, s kým se potká, už jen z podmínky, že by měl milovat jen ty, kteří jsou toho hodni. Hlavní překážkou při získávání přátel je, ale kromě jiného, touha mít mnoho přátel. Přátelský styk je potěšením a nejpříjemnější je na přátelství právě to, že jsou lidé spolu a že spolu žijí. Soužitím a vzájemnými úsluhami se vztah pevně spojuje a drží pohromadě. V přátelství s mnohými, podle Plútarcha, však dochází k pravému opaku. Lidé jsou podle něj rozdělováni, protože co je v přátelství s jedním užitečné, to při množství přátel svou užitečnost ztrácí. Kdyby totiž všichni přátelé potřebovali pomoci ve stejnou chvíli, bylo by zcela nemožné všem najednou vyhovět. Mít mnoho přátel

⁸³ Plútarchos: O lásce a přátelství, str. 174.

⁸⁴ Plútarchos: Přátelé a pochlebníci, str. 184.

s sebou nese i to, že je potřeba sdílet s nimi i boj, práci a námahu. Navíc za každým přátelstvím jde v patách nepřátelství, proto Plútarchos nedoporučuje uzavírat přátelství s mnoha lidmi. Člověk musí šetřit svou přízeň pro ty, kteří jsou schopni podobné lásky a přízně. Už ze své podstaty podobnosti povah a zájmů v přátelství není možné, aby mohlo mezi lidmi vzniknout přátelství mezi lidmi tak odlišných mravů s nepodobnými city a rozdílným způsobem života. „Souznění a harmonie v přátelství nesnáší nic nepodobného a nestejnorodého. Naopak v přátelství musí být souhlas v řeči, vůli, citech i názorech, jako by byla jedna duše rozdělena do dvou těch. Kdyby ovšem přátelství s mnohými mělo svou duši, pak by byla zcela jistě plná mnoho citů a mnoha povah. Byla by poddajná a snadno proměnlivá.“ Právě přátelství prý vyžaduje pevný a stálý charakter, který nepodléhá změnám. Má stále stejnou platnost a stále stejné návyky. Proto je spolehlivý přítel tak vzácný a tak těžko k nalezení.⁸⁵

4.5. Lucius Annaeus Seneca (4 př.n.l. – 65 n.l.)

Seneca patří mezi nejplodnější a nejzajímavější antické spisovatele. Do značné míry ovlivnil další literární vývoj v Evropě.⁸⁶ Senekova literární činnost byla velmi obsáhlá a většina jeho spisů se uchovala. Z jeho literárního odkazu si nejvíce ceníme jeho spisů filozofických, které se až na jednu výjimku zabývají etickou problematikou. Náleží sem právě *Listy Lucilioví*, ze kterých jsem čerpala pro svou práci.⁸⁷

Z jeho filozofie je pro nás důležité, že uznával základní stoickou zásadu, že jediné dobro je ctnost a jediné zlo mravní špatnost. V souladu s kosmopolitismem uznával i všeobecnou rovnost lidí.⁸⁸

⁸⁵ Plútarchos: O lásce a přátelství, str. 137 – 239.

⁸⁶ Chlubný, J. Seneca. In: *Antika.Avonet* [online]. 2004 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1956>

⁸⁷ Janda, J.: Seneca, původ ztracen

⁸⁸ Janda, J.: Seneca , původ ztracen

4.5.1. Podstata přátelství podle Senecy

Seneca vysvětluje, že pokládáme-li za přítele někoho, k němuž nemáme stejnou důvěru jako sami k sobě, pak jsme na nesmírném omylu a uniká nám podstata přátelství. Přítel proto musí být pečlivě vybrán. Je nutné dlouho zvažovat, zda toho či ono přijmout za přítele. Před uzavřením přátelství je důležité usuzovat, po uzavření přátelského svazku je třeba věřit. Seneca v přátelském svazku vyzdvihuje především důvěru. K příteli má mít člověk důvěru jako sám k sobě. Přátelé by před sebou neměli mít žádné tajemství. Je podle něj také důležité, aby člověk uplatňoval zásadu, že by neměl důvěřovat všem, ale také by neměl nedůvěřovat nikomu. Označuje to za jakousi nepravost. Tvrdí, že některé věci by se měli svěřovat jen a výhradně příteli. Budeme-li svého přítele pokládat za důvěryhodného, pak ho takovým také učiníme.⁸⁹

⁸⁹ Seneca, : Výbor z listů Luciliovi, str. 9 – 11.

5. RENESANČNÍ KONCEPCE PŘÁTELSTVÍ

Renesance byla epochou kulturního vývoje Evropy, projevující se ve všech složkách kulturního života. Období renesance je vymezováno lety 1490 až 1560. Slovo „renesance“ pochází z francouzštiny a je překládáno jako „znovuzrození“. Filozoficky vyrůstala renesance z humanismu. Hlavním předmětem renesančního humanismu je člověk a vše kolem něj. Nejdůležitější zásadou tohoto období bylo „Neříkat nic nového“, protože k vrcholu vědění došlo již v antice.⁹⁰

5.1. Michel de Montaigne (1533 – 1592)

Tak jako jiní myslitelé této doby se nechal antickým dědictvím inspirovat i další autor vybraných koncepcí této práce - Michel de Montaigne. Montaigne měl ve velké oblibě řeckého filozofa Plútarcha.⁹¹ S Aristotelem se původně neztotožňoval, ale později si k němu také našel kladný vztah.⁹²

Je jedním z nejvlivnějších myslitelů francouzské renesance. Nepatří mezi ty filozofy, kteří zanechali mnoho odborných spisů, popřípadě vytvořili nějaký filosofický systém. Je autorem pouze jediného díla. *Eseje* začal psát po odchodu z veřejného působení. Odešel proto, aby se mohl plně věnovat sám sobě. Byl si vědom toho, že jako zaměstnaný muž by neměl dostatek energie a času pochopit sám sebe, což pro něj bylo důležité. Získáním volného času ale nezískal soustředěnost, jak očekával. Naopak, myšlenky a fantazie se mu rozlétlí. *Eseje* byly ve své době velmi úspěšné. V českém výboru jsou *Eseje* rozděleny na dvě části. V první autor popisuje svůj vztah k sobě a ke svým aktivitám. Věnuje se například své výchově, svému vztahu k domu a k hospodářství, k cestování. Jeden z esejů věnoval svému přátelství s Etienne de La Boetie, které pro něj mělo zásadní význam. Druhá část knihy je rozdělena

⁹⁰ Renesance. In: *Přehled historie literatury* [online]. 2005 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: http://literatura.topsid.com/index.php?war=renesance_reformace

⁹¹ O'Brien, J., Montaigne and antiquity, str. 57.

⁹² Montaigne, M.de: *Eseje*, str. 325 – 326.

na šest podkapitol, v kterých jsou obsaženy eseje zachycující autorovo vlastní filosofické myšlení. *Eseje* nejsou řazeny chronologicky, ale podle významu jednotlivých esejů. Svoji volností myšlenek jsou *Eseje* metodou pátrání, způsobem posuzování dogmatických tvrzení. Tato metoda autorovi umožnila pochybovat o běžných pravdách. V jeho době se odehrávalo mnoho dějinných událostí, především náboženské války a objevení Nového světa. Všechny tyto události ho podněcovaly k hledání podstaty života, k uvažování o podobě pravdy a klamu, o rozlišování pravdy.⁹³

Když se Michel de Montaigne v jedné ze svých úvah zamýšlí nad pojmem přátelství, vychází nejen z bohatosti příkladů v antické literatuře, ale opírá se i o vlastní zkušenosti. Montaigne vidí a chápe přátelství skrze svoje city ke svému příteli Boétiovi.⁹⁴

5.1.1. Montaignovo pojetí přátelství

Příroda, podle Montaigna, člověka zřejmě nezaměřila nejspíš k ničemu tak důkladně jako k družnosti a přátelskosti. Ptá se, co je posledním stupněm dokonalosti v přátelství. Existuje prý několik druhů přátelství. Montaigne zmiňuje přátelství přirozené, společenské, pohostinné a milostné. Ale ani jedno z nich, podle něj, nevyhovuje pojmu dokonalé přátelství. Uvádí, že všechna přátelství, která vytvoří a nadále živí rozkoš nebo prospěch či snad veřejná nebo soukromá potřeba, jsou o to méně krásná a šlechetná. Jsou také o to méně přátelství, čím větší je v nich podíl jiného původu a účelu a plodu než podíl přátelství.⁹⁵

Přátelství se, podle autora, živí sdílností a přináší rozkoš v již samé touze po příteli. V pravém přátelství se vyskytuje vzájemnost a niterná vztažnost. „Čím spíš běží o přátelství, k němuž nám velí zákon a závazek přírody, tím méně se v něm uplatňuje náš výběr a svoboda naší vůle. A svobodná vůle nezná účinek,

⁹³ O'Brien, J., Montaigne and antiquity, str. 63.

⁹⁴ Montaigne, M.de: *Eseje*, str. 340.

⁹⁵ Montaigne, M.de: *Eseje*, str. 51.

jež by více uznávala za svůj vlastní než právě přátelství a lásku.“ Přátelství je tedy podle Montaigna přirozenost.⁹⁶

Montaigne srovnává přátelství a lásku. Staví vedle sebe přátelství mezi muži a lásku k ženě, přitom však dodává, že lásku k ženě nelze s pravým přátelstvím ztotožnit. Popisuje lásku k ženě jako čínorodější, palčivější a úpornější plamen, který je opovážlivý, polétavý, měnivý a vratký, podléhající záchvatům a pokleskům, a má v moci jen kus lidské bytosti. V přátelství (mužů), podle něj, vládne obecná a všestranná vřelost, která je také umírněná a rovnoměrná, stálá a spolehlivá. Přátelství přináší rozkoš v již samé touze po příteli. Je založeno na duchovní povaze. Navíc v přátelství jsou veškeré záležitosti a vztahy z „hmoty přátelství“.⁹⁷

Montaigne ve svém eseji uvádí výmluvný příklad přátelství ze starověku, na kterém příkladně poukazuje na problematiku mnohosti přátel. Dokonalé přátelství totiž považuje za nedílné. Každý se odevzdává svému příteli tak úplně, že mu k dalšímu dělení nic jiného nezbyvá. Běžná přátelství prý ale dělit lze. V jednom je možné milovat krásu, v druhém přístupnost povahy přítele., ve třetím například štědrost, atd. Avšak v přátelství, které se zmocnilo duše a vládne jí zcela svrchovaně, se dvojit zcela jistě nemůže. Zdůvodňuje to podobně jako Aristoteles nebo Plútarchos, kdyby totiž potřebovali pomoc dva přátelé najednou, nemohl by pomoci oběma zároveň. Prý „jen to jediné a zásadní přátelství uvolňuje pouta všech ostatních závazků a nic není úplně, k čemu lze přidávat“. Tak Montaigne popisuje dokonalé přátelství.⁹⁸

Dále se také vyjadřuje k tomu, že co běžně nazýváme přáteli a přátelstvími, jsou pouhé styky a důvěrné vztahy, které navazujeme příležitostně a k vlastnímu potěšení. V běžných přátelstvích se musí zachovat obezřelost a ostražitost. Pravé přátelství, o kterém ale mluví Montaigne, popisuje jako dvě duše, které se mezi sebou navzájem prolínají a ztotožňují se jako by byly jedna duše. Podle něj jakoby zahlazují a již znovu nemohou najít šev, který je spojil.

⁹⁶ Montaigne, M.de: Eseje, str. 52.

⁹⁷ Montaigne, M.de: Eseje, str. 53 – 55.

⁹⁸ Montaigne, M.de: Eseje, str. 58 – 61.

Tyto duše vloučeny jedna v druhou se navzájem ctí vroucí náklonností, jedna duše zná druhou jako svou vlastní. Sílu pravého přátelství popisuje jako něco víc než jen zužitkování ku prospěchu jednoho, mluví o jakýchsi nepředstavitelných účincích. Přítel je někdo, na koho se může člověk spolehnout lépe, jak sám na sebe.⁹⁹

Podle Michela de Montaigne patří k přátelství, a to zcela neodmyslitelně, také láska a manželství. Tyto části od sebe nelze oddělit ať už v našem vnímání, myšlení, v naší společnosti nebo v našich vztazích. Manželství je podle něj přitom jen jakási obchodní smlouva, která je svobodná jen na svém počátku, dále pak již trvá z povinnosti a přinucení a není závislá pouze na naší vůli.¹⁰⁰ V závěru ještě dodává příměr lásky k přátelství, láska je prý snaha docílit přátelství na základě krásy.¹⁰¹

⁹⁹ Montaigne, M.de: Eseje, str. 58 – 61.

¹⁰⁰ Montaigne, M.de: Eseje, str. 52 – 53.

¹⁰¹ Montaigne, M.de: Eseje, str. 59.

6. KONCEPCE O PŘÁTELSTVÍ VE SPOLEČNOSTI NA PŘELOMU 19. A 20.STOLETÍ

Do této části jsem vybrala dva autory, kteří nejsou řazeni mezi filozofy, přesto mají z filozofií cosi společného. Georg Simmel je v této části pro mne jakýmsi přechodem od filozofie k sociologii, nad moderní dobou se totiž zamýšlel nejen jako sociolog, ale také jako filozof a André Maurois směřuje stejným způsobem od filozofie k psychologii.

6.1. Georg Simmel (1858 – 1918)

Georg Simmel je v dnešní době stále častěji připomínán jako analytik moderní doby. Charakteristickým znakem Simmelova díla byla jednak šíře otázek, které si pokládal a jednak originální způsob, jak si na ně odpovídal. Zajímal se spíše o fragmenty sociálního života než o celkový obraz a strukturu společnosti. Ve svých esejích se zabývá tématy jako přátelství a nepřátelství, láska a manželství a stud. Tento autor si velmi dobře uvědomoval, jak je důležitá komunikace tváří tvář, přesněji z očí do očí. Pohled do očí druhého člověka, dle jeho slov, slouží k odhalení druhého člověka a rovněž slouží také jako sebeodhalení. Základní rovina komunikace probíhá tedy při pohledu z očí do očí. Simmel si ve své době všímá výrazné proměny v chování lidí a jejich vnímání světa. Podle něj je moderní člověk devatenáctého století mlčící voyer. Družnost je podle něj prostředkem k překonání izolace v moderní společnosti, kde se stále více prosazují jen účelové vztahy. Simmel říká, že družnost je „umělým světem“, který může spojovat lidi, kteří jsou určitým způsobem stejní, jsou si nějak podobní. Simmel sám vytvořil družnou pospolitost přátel, kteří se pravidelně scházeli. Družná společnost byla v jeho očích jakýmsi miniaturním obrazem ideálu společnosti, ve které převládala interakční a komunikační forma pospolitosti.¹⁰²

¹⁰² Mucha, I.: Georg Simmel filozof a sociolog, str. 48 – 51.

6.1.1. Georg Simmel - Člověk jako nepřítel

Člověk je, podle Georga Simmela, empiricky i racionálně egoista. Zmiňuje se o tom, že mezi lidmi existuje jakési přirozené nepřátelství, které vysvětluje tím, že „v neštěstí našich nejlepších přátel je něco, co nám není úplně nepříjemné“. Toto přirozeně dané nepřátelství, později uvádí výraz antipatie, staví jako základ lidských vztahů hned vedle zcela opačně významového pojmu sympatie. Například projevený zájem o utrpení druhých lidí si Simmel vysvětluje tím, že se v člověku mísí obě motivace, tedy sympatie i antipatie. Antipatie je přitom podle něj člověku bytostně dána. Poukazuje na to poměrně častý jev jakési „zásadní opozice“, která není vlastní jen lidem, kteří principiálně říkají „ne“. Tímto negativním postojem pak, nejen v přátelských kroužcích, přivádějí své okolí k zoufalství. Simmel uvádí, že všechny takové případy takzvané „ryzí opozice“ nemusí vlastně vždycky takovou opozicí být. Abstraktní opoziční pud prý zřetelněji prozrazují situace mnohem méně markantní. Autor je připodobňuje k obrannému instinktu zvířat. Člověk, tedy i v případě, že není „napaden“ reaguje negativním způsobem, protože se nedokáže projevit jinak než v právě opozičním postoji. V projevech lidského nepřátelství prý příčina a účinek velmi často postrádají jakoukoliv souvislost a rozumnou proporcii. Podle autora pak není dost dobře možné rozlišit, zda údajný předmět sporu je skutečně původní příčinou nebo až pouhým důsledkem nepřátelství již existujícího. Lidé se zřejmě nedokážou vzdát apriorního instinktu a spory také často vyústí až v dětské projevy.¹⁰³

Autor má celkově dojem, že lidé by se nikdy nemilovali pro takové malichernosti, pro jaké se dokážou až bytostně nenávidět. Je podle něj až hrozivě snadné někomu vsugerovat nepřátelské smýšlení. Vzbudit vůči někomu důvěru a náklonnost prý lze o mnoho obtížněji než nedůvěru a averzi. Člověk, který nám vnukne takovou negativní myšlenku, může být i člověk, který je nám zcela lhostejný, zatímco jde-li o příznivý předsudek, vyžadujeme, aby jeho původcem byl nějaký autoritativní nebo nám osobně blízký člověk. Z pozorování prý vyplývá, že bychom nepřátelství mohli zařadit mezi primární

¹⁰³ Simmel, G.: Peníze v moderní kultuře a jiné eseje, str. 34 – 38.

lidské síly, které nejsou rozněcovány vnější skutečností svých předmětů, ale své předměty si vytváří samy. Dokazování této teze ukazuje na příkladu lásky. „U lásky se prý všeobecně uznává, že není pouhou reakcí naší duše, která je svým předmětem vyvolána, ale že spíš má duše potřebu milovat, a sama od sebe tak zmocňuje nějakého předmětu, který její potřebu uspokojí, přičemž jej nejprve vybaví vlastnostmi, které lásku zdánlivě vyvolaly.“ Simmel píše, že duši není vlastní původní potřeba nenávidět a bojovat, která často nejprve sama do předmětů promítne vlastnosti vzbuzující nenávisť. „Jestliže tedy v člověku jako protějšek potřeby projevu sympatie skutečně existuje i formální pud k nepřátelství, vychází historicky z psychických procesů, při nichž vnitřní hnutí nakonec zanedbávají v duši formu, která je jim společná, jako určitý samostatný pud.“¹⁰⁴ Jako nejhlubší základ vystupňovaného antagonismu připadají podle Simmela dva typy společných prvků. Jsou to společné vlastnosti a společné znaky dané zahrnutím v jedné sociální souvislosti. První typ vyplývá výhradně z té skutečnosti, že jsme rozdílnými bytostmi. „Nepřátelství musí vědomě rozrušovat o to hlouběji a prudčeji, oč větší je podobnost mezi stranami, s níž kontrastuje.“ To slouží jako jakési ochranné zařízení ke sjednocení, které lze srovnat s varovnou funkcí bolesti v organismu.¹⁰⁵

Důrazné a jasné uvědomění si určitého a konkrétního nesouladu, v jinak běžně harmonickém vztahu, ihned vybízí k odstranění příčiny sporu, tak aby se mezitím v polo-vědomí neprohlodal dál až k samotnému základu daného vztahu. Lidé, kteří mají mnoho společného, si podle Simmela často působí horší a nespravedlivější příkoří než lidé zcela si cizí. Někdy je to z toho důvodu, že je vztah pokládán za jakousi samozřejmost, a proto se v takovém případě může stát, že lidi rozdělí jen momentální chvilkový nesoulad. Hlavně se to však stává proto, že rozdílného je mezi těmito lidmi tak velmi málo, že jakýkoliv projev protichůdnosti tu nabývá zcela jiného relativního významu než u lidí navzájem cizích, u kterých se svým způsobem nějaké rozdílnosti předpokládají. Zde prý mají svůj původ konflikty v rodině, které většinou vznikaly kvůli absolutním maličkostem. Odtud zřejmě pramení ona tragičnost „titěrnosti“, pro kterou se mnohdy rozejdou i lidé, kteří se plně shodují. To však, podle autora, nemusí být

¹⁰⁴ Simmel, G.: Peníze v moderní kultuře a jiné eseje, str. 38.

¹⁰⁵ Simmel, G.: Peníze v moderní kultuře a jiné eseje, str. 38 – 41.

nutně důkazem toho, že harmonizující síly se rozpadly už dávno předtím. Právě ta velmi velká shoda vlastností, náklonností a přesvědčení prý může způsobit, že neshoda v nějakém zcela bezvýznamném bodě je díky ostří protikladu pocítována jako něco zcela nesnesitelného. K tomu přistupuje skutečnost, že vůči někomu cizímu, s kým nesdílím ani žádné vlastnosti, ani žádné další zájmy, vystupujeme objektivně, vlastní osobnost prezentujeme zdrženlivě, a proto jednotlivá neshoda s sebou tak často nestrhne celého člověka. S někým velice rozdílným se setkáváme právě jen v rámci bodů nějakého zvláštního jednání nebo určité shody zájmů, a proto se i vyřešení konfliktu omezuje jen na ně. Čím více toho máme s někým jiným společného jako celí lidé, tím snadněji se celistvost naší osobnosti sdružuje s každým jednotlivým vztahem k němu. V tom koření původ zcela nepřiměřené prudkosti, k níž se lidé, kteří se jinak zcela ovládají, dají často strhnout právě kvůli těm, k nimž mají nejdůvěrnější vztah. „Lidé jednou takto k sobě spjati jsou příliš zvyklí vkládat veškerou totalitu svého bytí a cítění do rukou strany, ke které se právě přiklánějí, takže do vzniklého sporu vnášejí určité akcenty a okrajové prvky, čímž se spor široce rozrůstá a přerůstá tak svoji příčinu i její objektivní význam a celou osobnost přivádí do jakéhosi rozpolceného stavu.“ Ve vztahu harmonických povah si obě strany právě na takovém konfliktu uvědomují, jak je bezvýznamný v poměru k silám, které je spojují.¹⁰⁶

V závěru pak autor ještě zmiňuje vztah mezi mužem a ženou. Tvrdí, že mezi mužem a ženou existuje jistá elementární averze, která nepramení z žádných určitých základů. Tato vzájemná odpudivost je prý prvním stádiem vztahu, tím druhým je vášnivá láska. Autor se domnívá, že je to z toho důvodu, aby lidé došli definitivního citu a nejvášnivějšího vyvrcholení na základě jakési protichůdné přede hry. Tu samou formu prý pak vykazuje i zcela opačný jev. Nejhlubší nenávist podle autora vyrůstá ze zlomené lásky. Člověk si vsugerovává myšlenku, že láska byl jen omyl. Skrytý pocit vlastní viny se účelově překrývá nenávistí k druhému.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Simmel, G.: Peníze v moderní kultuře a jiné eseje, str. 39 – 41.

¹⁰⁷ Simmel, G.: Peníze v moderní kultuře a jiné eseje, str. 40 – 42.

Autor se vlastně v celém textu zabývá jedinou vlastností, a to podobností. Podobnost tu sehrává jakousi dvojroli v tom, že může být jak sjednocujícím prvkem přátelství, tak také zcela rozdělujícím.

6.2. André Maurois (1885 – 1967)

Posledním autorem, od kterého budu čerpat myšlenky pro svou diplomovou práci je André Maurois, vlastním jménem Émile Salomon Wilhelm Herzog. Jako filozof shrnul své postřehy a úvahy ve svých jedinečných knihách. Napsal psychologicky pozoruhodný esej o přátelství a manželství. Z pěti přednášek – *Sentiments et coutumes* – vytvořil projev, kde zhuštěně podává nejvýznamnější ze svých bohatých zkušeností o lásce a manželství, přátelství a životě jedince.¹⁰⁸

6.2.1. Přátelství podle André Mauroise

Podle André Mauroise lidská společnost potřebuje ke svému fungování přátelské city. Jen pudové vztahy nestačí. Každý jedinec si potřebuje vybudovat přátelství k člověku, kterého si sám svobodně zvolí. Přátelství je, podle tohoto autora, duchovní a intelektuální vztah, kde převládají city a inteligence. Přátelský vztah popisuje rovněž jako rodinu, kterou jsme si svobodně vybrali. Přítel je, podle Mauroise, osoba, která nám poradí a dokáže přeměnit naši bolest na „cosi sociálního“.¹⁰⁹

Autor uvádí, že velký počet lidí nikdy nepozná trvalého přátelského vztahu ve dvojici. Jednak proto, že existují lidé, kteří vedou svůj život tak uzavřeným způsobem, že nemají příležitost se s někým poznat, jiní po opakovaných

¹⁰⁸ Maurois, A.: O lásce a přátelství, str. 1.

¹⁰⁹ Maurois, A.: O lásce a přátelství, str. 73.

zklamáních rezignovali a ztratili chuť hledat nové přátele a někteří se ani nepokusí hledat, i když mají možnost.¹¹⁰

Autor se zabývá problematikou počátku přátelství. Podle Mauroise existuje několik způsobů, jak přátelství může začít. Ve své knize *O lásce a přátelství* uvádí konkrétně dva způsoby. Přátelství vzniká buď přirozeným způsobem, nebo náhodným. V každém případě se, ale tato přátelství rodí pomalu. Dokonce o něco pomaleji než láska.¹¹¹ V tom se shoduje s Cicerem, ten totiž tvrdí, že „člověk nesmí přijmout za přítele každého, s kým se potká, už jen z podmínky, že by měl milovat jen ty, kteří jsou toho hodni“.¹¹² Pokud se tedy přátelství zrodí „přirozeným způsobem“ znamená to, že se setkali dva jedinci, kteří si navzájem připadají výjimečně hodnotní a za takové se také mezi sebou navzájem považují. Ve druhém případě André Maurois připouští, že některá přátelství mohou vzniknout tak náhle jako blesk. Taková označuje jako náhodně vzniklá. Pokud takové náhodně vzniklé setkání odkryje jakýsi předurčený soulad, pak přátelství nic nebrání v jeho propuknutí, pokračování a rozvíjení se. Maurois ovšem uvádí, že je spíše výjimkou, aby takto náhodně vzniklá přátelství měla trvalejší charakter.¹¹³ Rodící se přátelství totiž musí být podřízeno nátlaku z vnějšku. Autor tvrdí, že tato jakási „nutnost přátelství“ svědčí, protože prý lidská srdce jsou líná. Není-li vyvíjen nátlak, který by jakýmsi způsobem vydráždil ten počínající a klíčící cit, pak takové přátelství zaniká. Dále také autor uvádí, že tato „nahodilá přátelství“ nejsou vždy přátelstvími v pravém podstatě slova. Poznává, že člověk se spokojí a utěší mnoha přáteli, ve smyslu známých, nenašel-li toho jediného a pravého přítele. K tomu Maurois poznává, že pravé přátelství předpokládá pevnější výběr. Ne každý je, podle něj, schopen připoutat se k někomu, koho si váží, protože někteří jedinci žárlí na duševní převahu druhého. Opravdového přátelství je, dle Mauroise, schopen ten, komu lidé neznechutí člověka, kdo věří a ví, že se někde v davu ještě vyskytují velkorysí lidé s dobrým srdcem. Přátelství je schopen ten, kdo se

¹¹⁰ Maurois, A.: *O lásce a přátelství*, str. 73.

¹¹¹ Maurois, A.: *O lásce a přátelství*, str. 75.

¹¹² Cicero, M.T.: *Laelius, O přátelství*, str. 12 – 57.

¹¹³ Maurois, A.: *O lásce a přátelství*, str. 75.

neunaví hledáním těchto velkorysých lidí a miluje je ještě před tím, než je vůbec našel.¹¹⁴

Maurois popisuje několik podmínek nebo rysů přátelství, které vykreslují charakteristiku přátelského svazku, podle jeho představ. Přátelství musí být v každém ohledu nezištné. Nezištnost pokládá za jeden ze zcela nezbytných rysů přátelství, tím se totiž odlišuje skutečné přátelství od všedního a neúplného kamarádství.¹¹⁵ Přátelé si samozřejmě mohou prokazovat vzájemné služby, mají-li k tomu příležitost, ale činí to zcela přirozeně a nepřikládají tomu na důležitosti. O přátelích v tomto směru nesmí být žádné pochybnosti. Vypočítavé chování mezi přáteli v žádném případě nepatří. Přátelství také předpokládá naprostou důvěru. Důvěru pak podtrhuje vzájemná úcta a upřímnost. Na základě těchto vlastností se přátelství utužuje a stává se tak silným svazkem dvou jedinců. V neposlední řadě je také důležitým rysem přátelství sdílnost, bez ní prý přátelství není možné. Autor se ptá, zda je sdílnost předpokladem naprosté důvěry,¹¹⁶ a rozvádí myšlenku francouzského spisovatele a filozofa Blaise Pascala o tom, že „lidé – přátelé nemluví v naší přítomnosti tak, jako když neposloucháme“. Autor se tedy domnívá, že by obstálo jen velmi málo přátelství, kdyby každý věděl, co o něm za zády říká jeho přítel.¹¹⁷

Maurois v závěru přirovnává přátelství k manželství. V těchto vztazích se prý totiž stejným způsobem předpokládá jakási přísaha. Autor používá definici francouzského básníka dvacátého století Abela Bonnarda: „Přátelství spočívá ve výběru člověka, kterého jsme si zvolili pro jeho povahu a dali mu jednou provždy přednost.“¹¹⁸

¹¹⁴ Maurois, A.: O lásce a přátelství, str. 72 – 76.

¹¹⁵ Maurois, A.: O lásce a přátelství, str. 77 – 78.

¹¹⁶ Maurois, A.: O lásce a přátelství, str. 79 – 81.

¹¹⁷ Maurois, A.: O lásce a přátelství, str. 82.

¹¹⁸ Maurois, A.: O lásce a přátelství, str. 83.

7. SHRnutí KONCEPCÍ

Autoři výše uvedených koncepcí o přátelství se shodují v několika zásadních bodech. Přátelství považují za lidskou přirozenost, za zcela nezbytný element lidského života. V podstatě všichni se snaží rozčlenit přátelství na několik druhů. Existují běžná přátelství, která nemívají stálý a dlouhodobý charakter a bývají většinou udržována pro prospěch a užitek. Naproti tomu vyzdvihují dokonalá nebo pravá či opravdová přátelství, která jsou ctnostná, mravní, a stálé a pevné povahy.

Přátelství autoři považují za duchovní vztah, který vzniká na základě svobodné volby a je živeno vzájemnou důvěrou mezi dvěma přáteli. Člověk by totiž měl mít nanejvýš jednoho takzvaně „nejlepšího“ přítele. Ve většině případů autoři dochází k závěru, že velké množství přátel není správné. Důležitá je také podobnost, otevřenost a upřímnost mezi přáteli. Autoři se také shodují v otázce času, že pravé přátelství se rodí a vyvíjí pomalu. Větší část autorů koncepcí se domnívá, že přátelství je věčné, ale například Georg Simmel a Michel de Montaigne uvádí, že k vyústění a ukončení přátelství může dojít i mezi přáteli, kteří se plně shodují.

Otázce věku mezi přáteli, ale věnuje pozornost jen Aristoteles. Zajímavé na koncepcích je také to, že by se všechny daly popsat jen jako přátelství mužů, jakoby nevěřili tomu, že by opravdové přátelství mohlo existovat i mezi ženami. I tyto výjimky budou přínosné pro další kapitoly mé práce.

8. VYBRANÉ CHARAKTERISTIKY PŘÁTELSTVÍ Z POHLEDU PSYCHOLOGIE, SOCIOLOGIE A SOCIÁLNÍ PSYCHOLOGIE

Právě z uvedených společných i výjimečných charakteristik budu, v další části své práce, rozebírat ty, kterým se v rámci přátelství věnují obory psychologie, sociologie a sociální psychologie. Kategorie nebo faktory, které se podílejí, z hlediska výše uvedených vědních oborů, na významu pojmu přátelství jsou pohlaví, věk, otázka svobodné volby, podobnost, důvěra, intimita a v neposlední řadě také komunikace. Každá kategorie má svá specifika, proto se v této části práce budu zabývat také manželstvím, jakožto přirozeným přátelským svazkem opačného pohlaví, nebo romantickými vztahy v období dospívání.

8.1. Pohlaví a gender přátelství

Pohlaví či gender je velmi často studovaným jevem, v souvislosti s přátelstvím. Odlišné genderové role, kterým se lidé učí během socializace, ovlivňují vzorce přátelství už u dětí a projevují se i v přátelství dospělých. Vliv na přátelství má i odlišná strukturální i kulturní pozice žen a mužů ve společnosti.¹¹⁹

Pojem gender zahrnuje především sociální a společensky podmíněné kulturní rozdíly, očekávání, předsudky a specifika postavení mužů a žen. Gender je také konstruktivním prvkem moderní a postmoderní organizace společnosti. Je to sociální kategorie, která umožňuje sledovat a interpretovat, jak rozdíly z hlediska mužů, tak i žen v nejrůznějších sociokulturních kontextech.¹²⁰

8.1.1. Přátelství napříč pohlavím

Ačkoliv silné, láskyplné a trvalé přátelské vztahy mezi ženami existovaly již v historii, byly považovány za méně důležité než vztahy mezi muži. Tato

¹¹⁹ Fischer, C. S., Oliner, S. J.: A Research Note on Friendship, str. 126 – 127.

¹²⁰ Věšíňová-Kalivodová, E.: Společnost žen a mužů z aspektu gender, str. 10

devalvace se odrazila až do nedávné doby, a to v neexistenci studie ženského přátelství v odborné literatuře. Alespoň v západním světě je přátelství koncipováno především z hlediska zkušeností mužských vztahů. Souvisely s tím také představy o mužské statečnosti a povinnostech, čestnosti a věrnosti.¹²¹

Přátelství mužů a žen jsou odlišná, zřejmě proto, že muži a ženy pod pojmem přátelství chápou něco zcela jiného.¹²² Muži si svých přátelství cení, chrání a nepotřebují si je jakkoliv oficiálně potvrzovat.¹²³ Už v dětském věku je očividné, že přátelství chlapců bývá založeno častěji na společných zájmech a činnostech, zatímco přátelství dívek je podloženo spíše hlubší emoční náklonností.¹²⁴ Přátelství žen bývají rozhodně bouřlivější než přátelství mužů a mívají často rysy spiklenectví.¹²⁵ Dále pak mužská přátelství mnohem výrazněji vykazují minimalistické prvky v oblasti komunikace. Jen zřídka kdy hovoří o svém citovém životě. Inklinují k věcnému obsahu svých hovorů,¹²⁶ sdělují tedy podstatně méně podrobností než ženy a obecně nepovažují sebeodhalení za nutnou součást svých přátelství. Celkově ženy na sebe prozrazují mnohem více informací než muži, navazují také se svými přítelkyněmi daleko citovější vztahy, což by mohlo vysvětlovat skutečnost, že muži mnohem nesnadněji navazují a udržují blízká přátelství.¹²⁷

Pro ženy představují přátelství jedny z nejdůležitějších vztahů v životě. Poskytují ženám sociální podporu, příležitosti, společnost a příjemné sociální interakce, intimitu a nemalou měrou také přispívají k vytváření sociální a osobní identity. Dívky i dospělé ženy mívají, oproti mužům, větší potřebu sdružování a vzájemného podporování. Přátelství žen mezi sebou bývá často zobrazováno jako idylický vztah, kde dochází ke spolupráci, sdílení a podpoře. Negativní stránkou těchto vztahů však bývá závist, konkurence a žárlivost, která často souvisí se zájmem o stejného muže. Ačkoli ani jeden z těchto kulturních obrazů

¹²¹ Denmark, F., Paludi, M.A.: *Psychology of Women*, str. 332 – 337.

¹²² Thiel, Ch.: *Proč jsou šťastné páry šťastné*, str. 48

¹²³ Schuman, A.: *Vše, co bychom měli vědět o mužích*, str. 29

¹²⁴ Krejčířová, D.: *Vývojová psychologie*, str. 154

¹²⁵ Maurois, A.: *O lásce a přátelství*, str. 86 - 87

¹²⁶ Thiel, Ch.: *Proč jsou šťastné páry šťastné*, str. 48

¹²⁷ DeVito, J.A.: *Základy mezilidské komunikace*, str. 214

přátelství mezi ženami není zvláště přesný, naznačuje, že vztahy mezi ženami bývají složité a plné rozporů.¹²⁸

Přátelství mezi mužem a ženou je velmi ožehavé téma. Lidé se v tomto případě často rozdělují na dvě skupiny. Jedni tvrdí, že takové přátelství je možné, ti druzí tento druh přátelství popírají. Otázka, která podle André Mauroise, vyvstává je: „Zda je vůbec možné, aby mezi mužem a ženou vymizela smyslnost?“. Muž, který by mohl žít vedle ženy, tak volně, jak to předkládá přátelství, a nevzplane nikdy touhou, dle názoru tohoto autora, odporuje vší přirozenosti. Jakmile jednou takový vztah ztratí rovnováhu, ihned se prý rozehraje celý „mechanismus vášně“, ve kterém jsou tak zásadní vlastnosti jako důvěra a upřímnost, nahrazeny žárlivostí a přáním líbit se. Žárlivost, podle francouzského esejisty Mauroise, bere duši veškerý klid a celkovou pohodu, což jsou atributy, které jsou prý nezbytné k vzájemnému duševnímu přátelství. Přátelství prý předpokládá důvěru, společné myšlenky, vzpomínky a naděje, žije na základě jistot, mlčenlivosti a jemnosti. Láska naopak žije ze síly, rozkoše a hrůzy. Hodnotu přátelství prý také tvoří klidný rozchod, který bývá v lásce nahrazen stálým strachem před ztrátou toho, co milujeme.¹²⁹

André Maurois případy naprosto čistého přátelství rozděluje na tři nedokonalé a zklamávající skupiny. Za prvé jsou to lásky maloduchých lidí, kteří nemají odvahu překročit okraje citu. Další skupiny tvoří staří lidé, kteří věk lásky již překročili, a tak hledají útočiště v přátelství. Doba stáří prý nejlépe odpovídá přátelství mezi mužem a ženou, právě proto, že již přestali být mužem a ženou. Vzniká mezi nimi naprosto rozumové přátelství, ve kterém mohou již jen vzpomínat na období koketerie a vášnivě žárlivosti. Třetí skupinu tvoří bývalí milenci, ale jen ti, kteří dovedli přejít bez hádek a výčitek z fáze lásky do fáze přátelství. Podle Mauroise je, že všech uvedených druhů přátelství mezi mužem a ženou, prý tento poslední způsob prý nejpřirozenější. Vzájemné hluboké porozumění, které mezi bývalými milenci vzniklo, povznáší jejich vztah nad obvyklou úroveň přátelství. Ve všech těchto případech je však jasné, že tato

¹²⁸ Denmark, F., Paludi, M.A.: Psychology of Women, str. 332 – 337.

¹²⁹ Maurois, A.: O lásce a přátelství, str. 88 – 91.

přátelství spočívají ve zmateném a zcela odlišném citu od opravdu prostého a čistého přátelství.¹³⁰

Podle psycholožky Marie Vágnerové přátelství s opačným pohlavím může být důležité pro ty, kteří nemají sourozence opačného pohlaví. Tyto vztahy pak mohou být, a zpravidla také jsou, velmi otevřené v informacích a dojmech o opačném pohlaví a také v dojmech, které opačné pohlaví vyvolává v obou partnerech.¹³¹

Jisté přehledové a empirické studie, o kterých se Ivan Slaměník ve své knize zmiňuje, dokládají, že nejde o nikterak výjimečné vztahy, mezi mužem a ženou, a že jsou velmi podobné přátelským vztahům mezi jedinci stejného pohlaví. Naplňují potřebu afiliace, vyznačují se podobností zájmů a smýšlení, důvěrou, podporou, sebeodhalováním, intimitou. Muži i ženy uvádí přibližně stejnou míru těsnosti vztahu a vzájemné závislosti. Intimita v přátelství mezi stejným pohlavím je rovnocenná pro přátelské vztahy mezi ženami i muži, ale liší se tím, co je za intimitu považováno, u žen jde především o sebeodhalování, u mužů mají větší roli společné aktivity. Mezi projevy intimity při srovnávání obou pohlaví tedy nejsou žádné signifikantní rozdíly, ale zároveň se potvrdily odlišnosti v důležitosti toho, co vytváří intimitu.¹³² Ženy i muži tedy potřebují přátelství stejnou měrou. Osamělost ženám i mužům prokazatelně zkracuje život.¹³³ Mezi mužem a ženou, je podle Aristotela, přirozený přátelský svazek, ale podle francouzského psychologa Ignace Leppa přátelství mezi mužem a ženou vždy přináší riziko, že se promění v sexuálně prožívanou lásku.¹³⁴

¹³⁰ Maurois, A.: O lásce a přátelství, str. 88 – 91.

¹³¹ Vágnerová: Vývojová psychologie I., str.

¹³² Slaměník, I.: Emoce a interpersonální vztahy, str. 107.

¹³³ Thiel, Ch.: Proč jsou šťastné páry šťastné, str. 49.

¹³⁴ Grün, A.: Přátelství, str. 26.

8.1.2. Manželství jako přátelský svazek muže a ženy

Podle Linhartovo *Velkého sociologického slovníku* je manželství obvykle společensky uznaný, legalizovaný sexuální vztah mezi dvěma partnery opačného pohlaví, o němž se předpokládá, že se dříve nebo později stane základem rodiny.¹³⁵

Dle Miluše Soudkové je zdaleka nejdůležitějším místem pro přátelství právě manželství. V manželských poradnách se běžně doporučuje partnerům, aby byli přátelé. Přátelství v manželském svazku dopomáhá k uspokojivému a dlouhotrvajícímu vztahu. Nejen, že tedy manželé mohou být přátelé, ale dokonce mají být přátelé.¹³⁶

Podle Michela de Montaigne patří k přátelství, a to zcela neodmyslitelně, také láska a manželství. Tyto části od sebe nelze oddělit ať už v našem vnímání, myšlení, v naší společnosti nebo v našich vztazích. Manželství je podle něj jakási obchodní smlouva, svobodná jen na svém počátku, dále pak již trvá z povinnosti a přinucení a není závislá pouze na naší vůli.¹³⁷

Filozof vrcholné scholastiky Tomáš Akvinský kvalifikoval manželství dokonce jako to nejvyšší přátelství.¹³⁸

Aristoteles v *Etice Nikomachově* uvádí, že člověk je od své přirozenosti jednoznačně předurčen pro manželský život. Tvrdí, že manželství je uzavíráno nejen pro plození potomků, ale také pro ostatní životní potřeby a úkoly. Přitom ale také dodává, že bezdětná manželství se snadněji rozlučují, protože nemají „to společné, co by je spojovalo“. Mínil rovněž, že manželství, která vznikala z dlouholetého přátelství, vydrží údajně déle než ta, která byla uzavřena na základě vášnivé lásky. Ovšem i zamilované manželství se, podle něj, může po

¹³⁵ Petrušek, M.: Velký sociologický slovník 1. sv., A-O.

¹³⁶ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 67.

¹³⁷ Montaigne, M.de: Eseje, str. 51-53.

¹³⁸ Otis-cour, L.: Rozkoš a láska, str. 113.

čase proměnit v přátelské, pokud oba dokážou překročit hranice a naučí se mluvit o svých duchovních zájmech, může se z lásky vyvinout přátelství.¹³⁹

Podle Miluše Soudkové se zjistilo, že nejspokojivější manželství jsou právě taková, kde se muž a žena navzájem považují za nejlepší přátele, ne však jediné přátele.¹⁴⁰

8.2. Věková kategorie přátel

Aristoteles, jako jediný autor koncepcí přátelství, vnímá problematiku kategorie věku. Věk je významná proměnná, která zřejmě ovlivňuje především výběr a počet přátel.

Řecký filozof Aristoteles, ve své koncepci o přátelství, kromě jiného, uznal, že i věk je důležitým faktorem, který ovlivňuje přátelství, tvrdí, že starci si již méně libují v přátelství, jsou prý méně snesitelní a je v nich mnohem méně rozkoše nežli v mladých lidech. Nikdo by, podle Aristotela, rozhodně nechtěl trávit čas s někým, kdo je obtížný, mrzutý a nepříjemný.¹⁴¹ Mladíci se, podle něj, přáteli stávají velmi rychle, ale také jejich přátelství podstatně velmi rychle zaniká. Jejich přátelství bývá totiž často založeno jen na rozkoši. S věkem se prý mění i záliby a se změnou záliby zaniká i přátelství. Mladická záliba je tedy, podle Aristotela, podrobena rychlé změně.¹⁴²

Česká socioložka Blanka Řeháková uvádí v jednom ze svých sociologických výzkumů, že nejbližší přítel je nejčastěji člověk stejné věkové kategorie.¹⁴³

8.2.1. Vývoj přátelství od dětství do období dospívání

Formy a potřeby přátelství, jakož i možnosti navazovat přátelské vztahy se mění v průběhu jednotlivých fází života.¹⁴⁴ První přátelství vznikají u dětí již

¹³⁹ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Rezek, P., str. 210 – 211.

¹⁴⁰ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 67.

¹⁴¹ Aristoteles: Ethika Nikomachova, přel. Vychodil, P.J., str. 198-199.

¹⁴² Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž.A., vydal Rezek, P., str. 203.

¹⁴³ Řeháková, B. : Vzorce přátelství. Sociologický časopis. 2003, roč. 4, č. 39.,str. 513.

v předškolním věku, výběr kamaráda v tomto období je ovlivněn několika faktory, jde především o pohlaví dítěte, tedy o příslušnost ke stejnému pohlaví, dále pak o zevnějšek dítěte. Je posuzována atraktivita a podobnost budoucího kamaráda. Vlastnictví zajímavého předmětu rovněž zvyšuje atraktivitu dítěte v sociální skupině. Dalším faktorem je chování nebo spíše popularita, která spoluurčuje sociální úspěšnost v kolektivu vrstevníků. V tomto věku jde vesměs o dyadické vztahy, ve kterých děti získávají nové sociální role. Způsob, jakým dítě zvládne roli spolužáka, tj. vrstevníka kamaráda, ovlivní i jeho budoucí strategie chování a neformální sociální vztahy, obvykle ještě nejde o blízká intimní přátelství, ale zkušenost s různými kamarádskými vztahy slouží jako nezbytný předpoklad pro pozdější rozvoj hlubšího přátelství a intimních vztahů v adolescenci. Vzájemné důvěrné sdílení je v tomto období vnímáno jako vztah vzájemné spolupráce, který má uspokojit zájmy obou stran. Je vnímáno jako výlučný vztah. Toto období přichází někdy kolem devátého roku dítěte. Už v tomto období děti začínají očekávat loajalitu a závazek od svého přítele.¹⁴⁵ Začínají si uvědomovat, že přátelství zahrnuje možnost trvalého svazku. Vnímají stanovisko druhého a chápou dosah různých druhů chování na vzájemné vztahy a získávají určité sociální dovednosti.¹⁴⁶

Od dvanácti let, právě před obdobím dospívání, děti pociťují potřebu blízkého přátelství. Vyvíjí se fáze velmi důležitá pro přátelství, kdy přátelé pomáhají snižovat závislost na rodičích a získávat další dovednosti potřebné v sociálních stycích. Jednou z hlavních vazeb je společná zábava a stejné zájmy.¹⁴⁷

Potřeba přátelství je v období dospívání velmi silná a důležitá. Je to období, ve kterém probíhá přátelství mladých lidí nejintenzivněji.¹⁴⁸ Pubescenti se snaží získat mezi svými vrstevníky někoho, s kým by mohli sdílet své vnitřní pocity a komu by mohli důvěřovat. Touha po důvěrném vztahu s blízkým přítelem se objevuje už na počátku puberty, tedy přibližně mezi jedenáctým a dvanáctým rokem. Přátelský vztah představuje důležitou emoční vazbu, ale slouží i jako

¹⁴⁴ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 58.

¹⁴⁵ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I., str. 432 – 435.

¹⁴⁶ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I., str. 432 – 435.

¹⁴⁷ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 58 – 59

¹⁴⁸ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 59.

kontext pro sebepoznání a zdroj opory při zvládnání různých problémů. V pozdní adolescenci může tyto potřeby uspokojovat i partnerský vztah, který je v pubescenci teprve ve fázi počáteční orientace a experimentace a vyvolává u dospívajících spíše rozpaky a pocity nejistoty. Vztahy s přáteli a jejich kvalita a spokojivost připomínají spokojivost a pevnost vztahů s rodiči. Jde o schopnost navázat takový vztah a chovat se v něm přijatelným způsobem a vnímat ho jako spolehlivý. Zkušenost získaná v rodině se přenáší i do vztahů s vrstevníky, což je ve větší míře zřejmé v období dospívání, kdy se přátelské vztahy stávají zdrojem jistoty a bezpečí. Vřelí a spolehliví rodiče tak usnadňují svým potomkům přesun na jinou úroveň blízkých vztahů.¹⁴⁹

Pozitivní hodnocení a bezpodmínečné přijetí jsou charakteristické znaky pro pevný přátelský vztah.¹⁵⁰ Vzájemnost znamená možnost sdílet nejrůznější pocity, názory a také zkušenosti. Zejména v období dospívání je velmi důležité vědět, že i někdo jiný si myslí a pociťuje to samé. Mladý člověk totiž prochází dramatickými změnami, často těžce prožívá fyziologické, psychické a emoční změny a stává se nezávislým.¹⁵¹ Díky tomu se tito mladí lidé mohou lépe vyrovnat s nejistotou vlastních pocitů a názorů a hlubší porozumění vytváří základ oboustranně fungujícího a uspokojujícího vztahu. Podpora se nejvíce projevuje v zátěžových situacích. Intimita zahrnuje především důvěru v přítele a také jakousi výlučnost, že se přátelé k sobě chovají jinak než k ostatním. Příteli se totiž dostává určitých privilegií, která ostatní nemají. K viditelnému nárůstu intimity dochází mezi třináctým a šestnáctým rokem. Podmínkou rozvoje přátelství je shoda v mnoha oblastech. Za takových okolností je vzájemné porozumění snazší a vztah tak přináší více uspokojení. Vzájemné ztotožnění a důvěrnost vzniká na bázi sdílených zkušeností. Přátelství s někým, kdo je totiž příliš odlišný, potřeby toho druhého většinou neuspokojí. Není to dáno schopností porozumět, ale takový jedinec není dostatečně atraktivní. Neumožňuje druhému sdílet podobné zkušenosti a nebývá také tou správnou oporou při řešení problémů, právě protože má starosti jiné. Příliš odlišný „kamarád“ tak nepředstavuje jistotu podobnosti ani blízkosti. Člověk, i v tomto

¹⁴⁹ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I., str. 432 – 435.

¹⁵⁰ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I., str. 432.

¹⁵¹ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 59.

věku, by se sice měl umět vcítit i do zcela odlišného jedince, ale takový přítel by mu nebyl užitečný při hledání a vymezování vlastní identity. Přátelské vztahy se rozvíjejí a posilují některé sociální dovednosti. S blízkým přítelem se nesdílejí jen ty příjemné zážitky, ale patří k tomu také prožívání strastiplných situací. Adolescentní přátelství zahrnuje ochotu pomoci, jednat altruisticky, vzdát se pro kamaráda něčeho osobně důležitého. Podpora přítele může přinášet větší uspokojení než chování zaměřené egoisticky. Přítel může poskytnout užitečnou korektivní zkušenost. Shodné postoje mohou v přátelství být nejen předpokladem, ale také důsledkem takového vztahu. Existence blízkého přítele v období dospívání významně přispívá k osobní vyrovnanosti, posiluje sebevědomí sebejistotu. Ti, kteří mají takového blízkého kamaráda, se považují za dostatečně kompetentní, mají sami k sobě větší sebeúctu, jsou se sebou spokojeni a celkově se hodnotí lépe.¹⁵²

8.2.2. Počet přátel v období dospívání

Počet dobrých přátel v tomto období závisí na věku a pohlaví. Dívky mívají menší počet blízkých kamarádek, ale o to jsou jejich vztahy výlučnější. Naproti tomu chlapci udávají o něco větší počet kamarádů, ale tyto vztahy bývají povrchnější. Chlapci dávají přednost kvantitě před kvalitou a hloubkou přátelského vztahu. Tato tendence je pro ně charakteristická a projevuje se již od dětského věku. Omezenější počet blízkých přátel u dospívajících dívek lze interpretovat jako projev jejich větší sociální zralosti, ale i jejich větší potřeby hlubších vztahů. Dívky tohoto věku rovněž častěji považují svojí nejlepší kamarádku za tu nejvýznamnější osobu ve svém životě, i když někdy může jít jen o stylizaci. Chlapci ovšem v takové míře na své kamarády rozhodně nespolehají a nepohlížejí.¹⁵³

Mladí lidé většinou snadno navazují nové sociální vztahy, mají v tomto období největší počet přátel, i když mají současně pocit, že jim na ně zbývá příliš málo

¹⁵² Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I., str. 432.

¹⁵³ Krejčířová, D.: Vývojová psychologie, str. 177.

času. Přátelství uzavíraná v této době bývají často trvalá a zůstávají významným zdrojem opory pro celý další život člověka.¹⁵⁴

8.2.3. Přátelské a romantické vztahy v období dospívání

Sociologové Petr Macek a Lenka Lacinová popisují romantické vztahy. Ty prý představují významný faktor ovlivňující proces vývoje intimity a identity, což jsou základní psychologické aspekty, jejichž dovršení je důležitým předpokladem pro rozvoj zdravé dospělé osobnosti. Přátelské a romantické vztahy, podle nich, sdílejí celou řadu společných rysů. Oběma vztahům jsou prý vlastní afiliativní charakteristiky, jako je například rovnocenný podíl na budování vztahu, přátelské sdílení a intimita. Rozvíjel-li dospívající své sociální kompetence v rámci kamarádského vztahu, může je později využít rovněž v partnerském vztahu. Také reprezentace přátelství a romantického vztahu vykazuje u adolescentů řadu podobností. Vztahy mezi nimi jsou prý daleko konzistentnější, než je tomu mezi reprezentacemi vztahu rodič – dítě a vztahu romantického. Přes uvedené podobnosti byl však již u raných adolescentů prokázán odlišný pohled na povahu těchto dvou typů blízkých vztahů. Jejich reprezentace byly podle předpokladu autorů výzkumu konzistentní a dospělou představou o přátelství s jedinci opačného pohlaví a romantických vztazích. Přátelství bylo popisováno pomocí afiliativních charakteristik, kdežto romantický vztah byl spíše vymezován v kategoriích, jako je vášeň a závazek.¹⁵⁵

Přátelské vztahy považují dospívající za důležitý zdroj emoční opory a porozumění. Uspokojivé vztahy s přáteli signalizují dobrou úroveň sociálních dovedností, které se v rámci těchto vztahů dále rozvíjejí.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Krejčířová, D.: Vývojová psychologie, str. 177.

¹⁵⁵ Macek, P., Lacinová, L.: Vztahy v dospívání, str. 57 – 61.

¹⁵⁶ Macek, P., Lacinová, L.: Vztahy v dospívání, str. 57 – 61.

8.2.4. Přátelské vztahy v dospělosti a stáří

Dospělost je období dvacátého až čtyřicátého roku života člověka. Marie Vágnerová popisuje, že pro dospělého člověka jsou v této životní fázi nejdůležitější hlubší přátelské vztahy, i když blízkých a výlučných přátelství bývá jen omezený počet. Přínosná je prý i širší a variabilní síť proměnlivějších a povrchnějších kontaktů, které mohou uspokojovat jen některou z osobně významných potřeb. Na počátku mladé dospělosti udržují lidé mnoho přátelských vztahů různé kvality, které jim umožňují získat potřebné zkušenosti jak s pozitivními aspekty takových vztahů (poskytují pomoc a podporu nebo radost), tak s jejich negativními důsledky, jako je sociální distres, zklamání a pocity nepochopení. V průběhu dospělosti postupně ubývá povrchních kontaktů se známými lidmi, redukuje se okruh kamarádů a stabilizují se hlubší přátelské vazby. Pro mladé dospělé jsou důležité přátelské vztahy, zejména v době, kdy si ještě nevytvořili trvalejší partnerský vztah.¹⁵⁷ Miluše Soudková píše, že přátelství se obvykle mění ve zralé dospělosti, myslí tím období mezi třicátým až šedesátým rokem. Lidé v tomto věku běžně zakládají své rodiny a zaměřují se na práci. Svůj čas rozvrhují mezi práci a rodinu, přátelství z dětství prý většinou ustupují a vytvářejí se méně intenzivní přátelství založená na kontaktech v práci, sousedství, sportovních aktivitách nebo zájmových skupinách.¹⁵⁸

Vágnerová uvádí, že v období čtyřicátého až padesátého roku života se citové vztahy k lidem mění jen velmi pomalu a spíše se zvyšuje jejich stabilita. Čtyřicátníci si prý mnohdy ani neuvědomují, jak jsou pro ně vztahy s určitými lidmi významné, právě proto, že se staly jakousi samozřejmostí jejich běžného života. K navazování nových vazeb už v tomto věku často nedochází. Naopak se zlepšuje schopnost udržet si již existující vztahy, protože člověk středního věku už v takové míře nepodléhá emočním impulzům a reaguje s větším odstupem a rozvahou. V průběhu střední dospělosti se redukuje množství různých vztahů s cílem maximalizovat emoční zisk a minimalizovat rizika a

¹⁵⁷ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie II., str. 61 – 64.

¹⁵⁸ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 59.

ztráty, lidem jde více o kvalitu a osobní spokojivost těchto vztahů než o jejich množství.¹⁵⁹ Mezi padesátým a šedesátým rokem pak vznikají nové vztahy už opravdu jen výjimečně. Není to tak snadné jako dříve, ale pokud se lidé v tomto věku pokouší nějaký vztah navázat, nezáleží tolik na věku.¹⁶⁰ Manželské páry v těchto letech se většinou mezi sebou navzájem označují jako nejlepší přátelé.¹⁶¹ Vágnerová dále popisuje, že družnost neboli extroverze, má tendenci s věkem klesat. Tento pokles je více zřejmý u mužů než u žen, přestože v mladé dospělosti tomu bývá právě naopak.¹⁶² Zejména po odchodu do důchodu dochází ke snižování kontaktů s přáteli.¹⁶³ Nárůst introverze může v krajním případě vést až k samotářství a úplné izolaci. Prohloubení či udržení vyšší extroverze se může ve stáří projevovat sklonem k neselektivnímu navazování povrchních kontaktů. Proto také přátelé a známí ze sousedství představují možnost dalších sociálních kontaktů a někdy i hlubších vztahů, které mohou mít užitečný kompenzační význam. Starší člověk si může v rámci těchto kontaktů udržet mnohé sociální kompetence, které v rámci rodiny nepotřebuje, a tudíž ani nevyužívá. I v tomto období je stále zřejmě platná podmínka stejné věkové kategorie přátel, Vágnerová totiž píše, že starším lidem nepřinášejí kontakty s lidmi různého věku stejné uspokojení. Starší lidé si prý uvědomují, že mladší generaci nerozumějí a že jsou jim jejich cíle a zájmy cizí. Tato skutečnost tedy zřejmě vede k posílení vazby na vlastní generaci. Tito lidé mají také větší sklon k tomu stát se introverty, protože sociální kontakty někdy neuspokojují jejich potřeby natolik, aby o ně vůbec stáli. Navíc je u nich také příznačný nárůst egocentrismu.¹⁶⁴

Na závěr této podkapitoly bych uvedla zajímavý názor o tom, co je možným důvodem rozdílného průměrného věku života mužů a žen. Je všeobecně známo a také statisticky dokázáno, že se ženy dožívají vyššího věku než muži. Mnozí psychologové to zdůvodňují právě tím, že ženy mívají více přátel a jejich přátelské vztahy bývají intenzivnější. Muži umírají v průměru o osm až devět let

¹⁵⁹ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie II., str. 195.

¹⁶⁰ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 59 – 60.

¹⁶¹ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie II., str. 274.

¹⁶² Vágnerová, M.: Vývojová psychologie II., str. 348.

¹⁶³ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 60.

¹⁶⁴ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie II., str. 345 – 350.

dříve než ženy, a lze to prý přičíst na vrub, mimo jiné, právě nedostatečnému sociálnímu zapojení mužů.¹⁶⁵

8.3. Otázka svobodné volby přítele

Anglický sociolog Graham Allan se vyjádřil, že žijeme ve společnosti, kde je nedostatek dohodnutých a sociálně uznaných kritérií pro to, co dělá člověka přítelem. Podle něj lze v různých prostředích kvalifikovat stejnou osobu zcela jinak. Jsme tedy, podle jeho teorie, závislí především na prostředí kolem, které nás utváří a ve kterém žijeme. V současných západních společnostech navíc mají lidé tendenci definovat přátelství v poměru k užitečnosti, hodnotí tedy přátele z velké části jen na základě toho, jak jsou jim prospěšní a do jaké míry se na ně můžou spolehnout. Podle něj mnoho současných spisovatelů na Západě projevuje také svou tendenci prezentovat přátelství jako čistě soukromý a dobrovolný vztah mezi dvěma autonomními jedinci. Graham ovšem tvrdí, že vztahy, které jsou často prezentovány jako dobrovolné, neformální a osobní, stále fungují v rámci omezení třídy, pohlaví, věku, etnicity a geografického místa. Tím odporuje přesvědčení mnoha filozofů a sociologů, že je přátelství otázkou svobodné volby.¹⁶⁶

Například německý sociolog a filozof Ferdinand Tönnies, v díle *Gemeinschaft und Gesellschaft*, zmiňuje, že díky volní činnosti lidé vstupují do různých vzájemných vztahů a interakcí.¹⁶⁷

Britský sociolog Ray Pahl představuje svůj „moderní ideál přátelství“ rovněž jako vztah založený na svobodném výběru. Je to prý produkt naší vlastní

¹⁶⁵ Thiel, Ch.: Proč jsou šťastné páry šťastné, str. 49.

¹⁶⁶ Doyle, M.E., Smith, M.K. : Friendship: theory and experience. *The encyclopaedia of informal education* [online]. ?, ? [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: <http://www.infed.org/biblio/friendship.htm>

¹⁶⁷ Simonová, N. : Klasifikace a typologie – vzájemné srovnání. *Socioweb.cz* [online]. ?, ? [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=130&lst=114>

činnosti a ničeho jiného. Vytváříme a udržujeme je jakýmsi „vědomým aktem vůle“. Tato představa souvisí s osobní svobodou a se sebevyjádřením.¹⁶⁸

8.4. Podobnost přátel

Podobnost osobních postojů a názorů má v mezilidských vztazích – a v přátelství především – velký význam. Výzkum přitažlivosti, který uvádí v učebnici Nicky Hayes, členka britské psychologické společnosti, odhalil, proč nás druzí přitahují, proč si některé lidi oblíbíme a jiné ne. Bylo prý identifikováno několik faktorů, které ovlivňují reakce na druhé lidi. Jedním z nich je tělesná přitažlivost. Je dokázáno, že k lidem, kteří nás přitahují, se chováme vlídněji. Faktorem přitažlivosti je například podobnost. Častěji nás totiž přitahují lidé, kteří nám jsou podobní. Důležitost podobnosti se přitom může v průběhu vývoje vztahu měnit. Dalšími faktory přitažlivosti jsou důvěrnost a blízkost. Zdá se, že míváme rádi lidi, se kterými jsme často v kontaktu. Fyzická blízkost se pak jeví jako hlavní příčina náklonnosti. Vzájemná náklonnost znamená, že máme rádi lidi, kteří mají rádi nás.¹⁶⁹

8.5. Důvěra v přátelství

Důvěra je přednost, kterou vytyčuje jako jedinou a nejdůležitější zásadu přátelství římský filozof Seneca.

Důvěra je, v učebnici Ivana Slaměníka, popisována jako očekávání partnera, že se může spolehnout na chování druhého v prospěch vztahu a odpovědnost za uspokojení jeho potřeb. Důvěra v těsných vztazích zahrnuje přesvědčení, že chování partnera je konzistentní, že ho lze považovat za upřímného a spolehlivého a že je ochoten pečovat a starat se o druhého. Se vzrůstající důvěrou se zvyšuje vzájemná závislost a těsnost vztahu. Důvěrou se rozumí spolehnutí se na partnera především ve složitých a kritických situacích a také

¹⁶⁸ Musil, J. Zanedbávané téma: Přátelství v soudobých společnostech. *Sociologický časopis*. 2004, roč. 4, č. 40., str. 520.

¹⁶⁹ Hayes, N.: *Základy sociální psychologie*, str. 72-84.

důvěryhodnost ve sdělování osobně citlivých informací, že nebudou zneužity nebo považovány za slabost druhého a že se nestanou prostředkem případného vydírání, ale že naopak přispějí k poznání a pochopení jedince.¹⁷⁰

Nejistoty mezilidských vztahů, kterým se nelze vyhnout, je možné překonat pouze pomocí důvěry. Důvěra proto musí být přítomná v každém skutečném přátelství současného světa. Čím těsnější vztah s přáteli máme, tím jsou prý, podle Slaměníka, ale také schopnější nás zradit. Bez důvěry je však přátelství zcela nemožné. Moderní představy o pravém přátelství britského sociologa Raye Pahlia jsou zásadně spojeny s věrností, solidaritou a zejména s důvěrou.¹⁷¹

8.6. Intimita mezi přáteli

Přátelská intimita je o něco užší než intimita partnerská. Podle zakladatele analytické psychologie Carla Gustava Junga nabízí, a také poskytuje, přátelství duši intimitu a příbuzenství. Existence důvěrných vztahů k jiným lidem není podle Junga však podmínkou úspěšného průběhu života člověka. Bez intimity mohou lidé dobře pracovat a účastnit se politického i společenského života. Bez intimity však, ale strádá duše, vzájemná blízkost umožněná důvěrnými vztahy naplňuje její „nejvlastnější podstatu“.¹⁷² Intimita znamená sdílení myšlenek, zkušeností, zážitků a problémů. Víru, že tyto osobní věci můžeme druhému svěřit, aniž bychom se obávali jejich prozrazení jiným osobám. Intimita nám poskytuje pocit důvěry ve známé osoby v našem okolí. Intimita dává vztahu jistou výlučnost, privilegia, která mají jen zainteresovaní jedinci.¹⁷³ Intimita je považována za základ všech blízkých vztahů. Většina vymezení intimity se vztahuje k těsnosti a důvěrnosti osobních vztahů. Intimita zahrnuje tělesnou a duševní něhu, schopnost milovat, důvěru, sebeodhalení, vzájemnou úctu, respekt, společné dílo, plány a záměry. Izosexuální intimita, tedy intimita mezi jedinci stejného pohlaví, je svobodnější než intimní milostný vztah, ten je spojen s větším závazkem, s výlučností a věrností. Vysoká intimita se vyznačuje

¹⁷⁰ Slaměník, I.: Emoce a interpersonální vztahy, str. 101.

¹⁷¹ Řeháková, B. : Vzorce přátelství. Sociologický časopis. 2003, roč. 4, č. 39., str. 509.

¹⁷² Moore, T.: Kniha o lásce a přátelství, str. 107-109.

¹⁷³ Vágnerová, M. : Vývojová psychologie, str. 481.

vzájemným pochopením, příznivými postoji, vzájemnou péčí a zájmem, sdílenými pocity. Vysoký stupeň intimity s sebou však nese riziko poměrně snadné zranitelnosti partnera.¹⁷⁴ Na druhé straně ale vztahy založené na intimitě, a s tím spojeným sebeodhalováním, poskytují člověku oporu a pomoc, možnost projevit nejintimnější pocity v radostných i smutných chvílích, porozumění založené na stejných či podobných názorech, poskytují bezpečí, protože v případě nouze lze osoby blízké s jistou samozřejmostí požádat o pomoc.¹⁷⁵ Anglický filozof devatenáctého století Thomas Moore se k intimitě v přátelství vyjadřuje v souvislosti s potřebou zachovat si určitý odstup a zachovat si individualitu. Přátelství, podle něj, vyžaduje „paradoxní směs intimity a individuality“. Přátelé na rozdíl od rodin nejsou vůči sobě vázáni požadavkem určitého způsobu života. A je to právě odstup, který přátelům umožňuje zvolit si dobrovolně vzájemnou blízkost.¹⁷⁶

8.7. Komunikace

Komunikace je přenos informací od určitého jedince nebo skupiny k jiným. Tato komunikace je aktem individuálním proto, že vzniká ze záměru jedné osoby, i společenským proto, že zahrnuje nejméně dvě osoby.¹⁷⁷ Komunikace je nezbytným základem všech sociálních interakcí. V bezprostřední komunikaci hrají kromě jazyka významnou roli i neverbální náznaky, které účastníci používají k interpretaci toho, co druzí říkají a dělají. S rozvojem písma a elektronických médií, jako je rozhlas, televize a internet, se komunikace do jisté míry odděluje od bezprostředního kontextu sociálních vztahů.¹⁷⁸

Schopnost dobře komunikovat je přitom jedním ze základních kamenů všech sociálních vztahů. Podstatným aspektem verbální komunikace v osobních

¹⁷⁴ Výrost, J., Slaměnik, I.: Aplikovaná sociální psychologie II., str. 72.

¹⁷⁵ Slaměnik, I.: Emoce a interpersonální vztahy, str. 87 – 88.

¹⁷⁶ Moore, T.: Kniha o lásce a přátelství, str. 111.

¹⁷⁷ Janoušek, J.: Sociální komunikace, str. 42.

¹⁷⁸ Giddens, A.: Sociologie, str. 550.

vztazích je schopnost druhé osobně pozorně, soustředěně naslouchat. Důležitá je také schopnost se vžít do toho, co druhá osoba cítí.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 17 – 18.

9. MASOVÁ KOMUNIKACE

Je jednou z rovin sociální komunikace a vyznačuje se tím, že je zprostředkovávaná masovými médii.¹⁸⁰

9.1. Masová média

Masová média jsou významným zdrojem výkladů sociální reality a představ o ní. Proto jsou také místem, kde jsou konstruovány, ukládány a nejviditelněji vyjadřovány změny v kultuře a hodnotách společností a skupin. Média jsou také prostředkem zábavy a určují nejběžnější způsoby trávení volného času. Termínem masová média označujeme technické prostředky, které využíváme pro šíření symbolického obsahu směrem k rozsáhlému, nesourodému a široce rozptýlenému publiku. Masová média jsou například televize, rozhlas, internet.

9.1.2. Internet

Je rozsáhlá počítačová síť, jejíž hierarchie se řídí určitými pravidly. V minulosti byl výsadou akademických a vědeckých pracovníků. Dnes je tak dostupný, že je v podstatě běžnou součástí každé rodiny. Internet využívá každý, kdo chce být informován a rovněž chce informovat. Slouží jako prostředek pro komunikaci a poskytuje spojení s celým světem.¹⁸¹

Drtivá většina uživatelů denně využívá při komunikaci email, což je jinými slovy, elektronická pošta. V souvislosti s tím zde pokládám otázku, která je jednou ze stěžejních, pro tuto diplomovou práci: „Je možné, aby elektronická komunikace úplně potlačila a nahradila osobní komunikaci tváří v tvář a zůstali jsme připojení k monitoru a závislí na kvalitě internetového připojení?“

¹⁸⁰ McQuail, D.: Úvod do teorie masové komunikace, str. 30 – 31.

¹⁸¹ Procházka, D.: PHP 6, str. 13.

Vliv technologií na současnou společnost je nesporný. Podle amerického profesora psychologie Josepha DeVita má technologie na interpersonální vztahy snad ještě větší vliv než kultura nebo pohlaví. Elektronicky zprostředkovaných interpersonálních vztahů zcela nepochybně přibývá. Počet uživatelů internetu roste každým dnem a mnozí se stránky určené k seznamování lidí za různým účelem, lidem usnadňují rozvíjení vztahů tohoto typu. Někteří lidé používají internet jako jediný prostředek sociální interakce, jiní jej využívají jen jako způsob navázání vztahu.¹⁸²

Vzrůstající užití internetu jako relativně nového nástroje při komunikaci změnilo způsob, jakým jsou lidé ve vzájemné interakci. Tento fakt je v současnosti ještě více evidentní vzhledem k vývoji sítí operujících s přátelskými vztahy. On-line sociální sítě se staly významným fenoménem v lidské komunikaci a vzorech interakce a mohou mít hlubší dopad na způsob, jímž lidé komunikují a spojují se mezi sebou.¹⁸³

9.1.3. Kyberprostor

Označení pro virtuální svět vytvářený moderními technologiemi.¹⁸⁴ Zkušenosti, které jedinec získává, během pobytu v kyberprostoru, ovlivňují jeho psychiku, sociální chování, zvyklosti a přístup k hodnotám. Druhy pocitů, které zakouší po připojení na sociální sítě psychologové, přirovnávají ke známým pocitům a zkušenostem z reálného světa, například při cestování.¹⁸⁵

¹⁸² DeVito, J.A.: Základy mezilidské komunikace, str. 216.

¹⁸³ Koníčková, L.: Online aplikace sociálních sítí. In: *Slideshare* [online]. 2010 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/Lutsyphera/reserse-konickova>

¹⁸⁴ Kyberprostor. In: *Slovník cizích slov.abc.cz: Online slovník* [online]. 2011 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kyberprostor>

¹⁸⁵ Jirovský, V.: *Kybernetická kriminalita*, str. 35.

9.1.3.1. Kyberinterakce

Je specifická forma sociální interakce, která se vyznačuje užitím moderních komunikačních prostředků, jejichž společným prvkem je připojení k internetu.¹⁸⁶

9.2. Přátelství on-line

Elektronicky zprostředkovaná komunikace, jako je email, chatovací místnosti nebo zasílání SMS aj. dnes poskytuje nový sociální kontext pro rozvoj přátelství a jiných blízkých vztahů. Pojem on-line indukuje připojení, nejčastěji k internetu, ale tento výraz je možný chápat i pro mobilní připojení.¹⁸⁷

Až do nedávné doby, převládali jakožto uživatelé internetu muži, ale dnes jsou muži a ženy téměř na stejné úrovni. Kromě toho, že ženy mají stejnou, a někdy dokonce i vyšší, pravděpodobnost, k rozvoji on-line přátelství jako muži. Proč však mohou ženy, častěji než muži, vytvářet on-line vztahy není zcela jasné. Možná proto, že ženy více hledají přátele, a jsou tedy ochotnější označovat své on-line kontakty jako vztahy, nebo snad proto, že jsou více vyhledávané na internetu.¹⁸⁸

V knize *Psychology of Women* je uvedeno, že on-line vztahy mohou mít podobnou v sílu, kvalitu i úroveň otevřenosti jako vztahy v režimu off-line. I když off-line vztahy mohou trvat déle než ty, které jsou on-line. Navíc, významný podíl on-line vztahů partnerů se setkává osobně, což naznačuje, že hranice mezi on-line vztahy a vztahy v režimu off-line nejsou přesně definované. Výzkum ukázal, že ženy více než muži používají internet pro mezilidskou komunikaci, prostřednictvím chatu nebo emailu, přestože muži používají internet intenzivněji a stráví více času on-line. Ženy mají širší škálu témat pro on-line konverzaci. Jiná studie ukázala, že muži i ženy však dávají přednost

¹⁸⁶ Dvořák, J. *Prostředky masové komunikace a vzájemná mezilidská interakce* [online]. Brno, 2010 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/13067/dvo%2010_dp.pdf?sequence=1.

Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce Dr. Jan Šnitr, str. 6.

¹⁸⁷ Horňák, P., Jurášková, O.: *Velký slovník marketingových komunikací*, str. 132.

¹⁸⁸ Denmark, F., Paludi, M.A.: *Psychology of Women*, str. 332 – 337.

rozvíjet on-line vztahy s přáteli, spíše než s rodinnými příslušníky nebo spolupracovníky.¹⁸⁹

9.3. Co jsou sociální sítě

Sociální sítě se začaly rozvíjet již v polovině devadesátých let minulého století v USA. Byly to především komunikační toky, které umožňovaly dorozumívat se studentům mezi sebou navzájem. Dnes jsou sociální sítě skutečným fenoménem.¹⁹⁰ Je to systém, který umožňuje vytvářet a udržovat seznam vzájemně propojených kontaktů.¹⁹¹ Sociální síť neboli komunita je propojená skupina lidí, kteří se navzájem ovlivňují. Vytváří se na základě zájmů, rodinných vazeb nebo jiných důvodů.¹⁹² Od konce šedesátých let dvacátého století, kdy se začaly pokládat základy internetu, si počítačová inženýři J.C.R. Licklider a R.W. Taylor uvědomovali, že budou vznikat internetové interaktivní komunity. Bylo jim jasné, že tyto virtuální komunity nebude spojoval společné místo. Budou to geograficky oddělení členové, které bude spojoval společný zájem. Za předchůdce dnešní populární sociální sítě Facebook je považován Usenet, který vznikl v roce 1979 a funguje dodnes. Podstatou této virtuální komunity bylo a je, že se vytváří skupiny lidí, které se mohou, ale nemusí setkávat naživo. Vyměňují si komentáře a myšlenky prostřednictvím počítačových vývěsek a sítí.¹⁹³ Dnes je celosvětově nejpopulárnější sociální sítí Facebook.¹⁹⁴ Na tomto komunikačním portálu jsou označovány naše kontakty v adresáři jako „přátelé“, a to zřejmě z toho důvodu, že Facebook podle svého stvořitele Marka Zuckerberga, nebyl založen s myšlenkou hledání nových přátel a kontaktů, ale na provázání již našich existujících přátel.¹⁹⁵ Dle mého názoru je tato myšlenka

¹⁸⁹ Denmark, F., Paludi, M.A.: Psychology of Women, str. 332 – 337.

¹⁹⁰ Kulhánková, H.: Fenomén Facebook, str. 9.

¹⁹¹ Nováková, M. Nová média - případová studie Facebook [online]. *E-polis.cz*, 3.6. 2009. [cit. 2012-02-07]. Dostupné z : <http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/380-nova-media-pripadova-studie-facebook.html>.

¹⁹² Molnár, Z. Možnosti využití sociálních sítí v *Competitive Intelligence* [online]. Praha, 22.5.2010 [cit. 2012-02-07]. Dostupné z : <http://si.vse.cz/archive/proceedings/2010/molnar-moznosti-vyuziti-socialnich-siti-v-competitive-intelligence.pdf>. Bakalářská práce. Vysoká škola ekonomická v Praze.

¹⁹³ Kirkpatrick, D.: Pod vlivem Facebooku, str. 59-61.

¹⁹⁴ Kulhánková, H.: Fenomén Facebook, str. 9.

¹⁹⁵ Nováková, Martina. Nová média - případová studie Facebook [online]. *E-polis.cz*, 3.6. 2009. [cit. 2012-02-07]. Dostupné z : <http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/380-nova-media-pripadova-studie-facebook.html>.

v dnešním světě neudržitelná. Lidé se chtějí seznamovat s novými lidmi a sociální sítě jsou ve své podstatě skvělým seznamovacím prostředkem. Často si proto pokládám otázku, jestli jsou sociální sítě pro své uživatele pouhou extenzí života off-line, nebo naopak spíše způsobem úniku z reálného světa. Dokud totiž neexistovaly sociální sítě, tak se příliš aktivní činnost na internetových fórech aj. vysvětlovala jako kompenzace nedostatků z reálného života. Dnes však psychologové z Texaské univerzity uvádějí jiné výsledky. Z nedávné studie *Projevy osobnosti v on-line sociálních sítích* vychází, že prý lidé na sociálních sítích zrcadlí své skutečné osobní charakteristiky. Nejvíce pak budují vztahy on-line extroverti.¹⁹⁶

9.4. Sociální síť Facebook

V běžném životě také vytváříme jakési sociální sítě mezilidských vztahů. Kvalita těchto takzvaných sociálních sítí, nebo můžeme říci počet osob, které jsou danému jedinci na blízku, a hloubka těchto vzájemných vztahů, určují kvalitu a spolehlivost poskytované sociální opory. Obecně lze tedy říci, že hloubka a stálost mezilidských vztahů jsou mnohdy významnější než jejich počet.¹⁹⁷

Facebook a jiné sociální sítě nám přináší určitou zpětnou vazbu, dokonce i v reálném čase, ale je to virtuální svět, který nám neumožňuje nic doopravdy zažít. Virtuální realita dokáže vytvořit téměř dokonalou kopii skutečného světa a může velmi působivě nahrazovat skutečnou realitu.¹⁹⁸ Sociální sítě nám pouze vytváří idylickou představu, že jsme někým neustále obklopeni, ovšem ne fyzicky. Nevytváří se zde skutečné mezilidské vztahy, ty je možné utvářet pouze skutečnými prožitky a lidským kontaktem. Mnoho facebookových takzvaných „přátel“ jsou pouze přidružené osoby, k nimž ve skutečnosti necítíme žádné

¹⁹⁶ Červáková, H.: Studie: Jak se na Facebooku projevují naše charakterové rysy, *Tyinternety.cz* [online]. 12.1.2012 [cit. 2012-02-21]. Dostupné z: <http://www.tyinternety.cz/socialni-site/studie-jak-se-na-facebooku-projevuj-nase-charakterove-rysy-5820>

¹⁹⁷ Koničková, L.: Online aplikace sociálních sítí. In: *Slideshare* [online]. 2010 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/Lutsyphera/reserse-konickova>

¹⁹⁸ Hubinková, Z.: *Psychologie a sociologie ekonomického chování*, str. 201.

sociální vazby, natož vztahy,¹⁹⁹ a to má průměrný uživatel Facebooku sto třicet přátel. Přitom mezní hranice je stanovena na počet pěti tisíc.²⁰⁰ To je podle mého názoru největší problém sociálních sítí – početnost neboli mnohost přátel/kontaktů, od kterého se odvíjí ostatní nedostatky Facebooku. O počtu přátel, i když bych raději v rámci Facebooku uváděla pojem kontakty, se zmíním v samostatné kapitole.

¹⁹⁹ Výzkum: Facebook je útočištěm pro osamělé a zoufalé ženy. In: *Blesk pro ženy* [online]. 2.11.2010 [cit.2012-02-08]. Dostupné z: <http://prozeny.blesk.cz/clanek/pro-zeny-laska-a-sex-vztahy/144581/vyzkum-facebook-je-utocistem-pro-osamele-a-zoufale-zeny.html>.

²⁰⁰ Kirkpatrick, D.: Pod vlivem Facebooku, str. 15.

10. VYBRANÉ CHARAKTERISTIKY PŘÁTELSTVÍ APLIKOVANÉ DO PROSTORU SOCIÁLNÍ SÍTĚ FACEBOOK

10.1. Pohlaví, věk a otázka svobodné volby

Vzhledem k tomu, že na sociální síti Facebook je možné přidat si „do přátel“ kohokoli, kdo je uživatelem této aplikace, se nebudu zabývat otázkou svobodné volby a věkového rozlišení uživatelů Facebooku.

Americký teoretik John P. Barlow, se vyjádřil navíc o internetovém prostoru takto: „Kyberprostor zprostředkovává kontakt mezi lidmi bez ohledu na rasu, vyznání gender či geografické omezení“,²⁰¹ proto ani otázka pohlaví nebude předmětem dalšího rozboru této práce.

10.2. Důvěra (ve smyslu důvěry v uváděné informace)

Ačkoliv by se mohlo zdát, že virtuální svět sociálních sítí se prolíná s reálným světem a navazuje na něj, je přesto realita na Facebooku zkreslená. Lidé jsou na sociálních sítích dezorientováni, manipulováni a velmi snadno ovlivnitelní.²⁰² Často se osobně setkávám s tím, že lidé na sociálních sítích neřeší otázku pravdivosti sdělení. Předpokládám však, že to samozřejmě není problém vyskytující se jen na sociálních sítích, ale v celé lidské společnosti jako takové. Jak uvádí Ivan Slaměník: „Důvěrou se rozumí také důvěryhodnost ve sdělování osobně citlivých informací“.²⁰³ Zakladatel Facebooku, Mark Zuckerberg, se domníval, že vytvářením profilů se skutečnými občanskými jmény zamezí

²⁰¹ Hájková, Z. *Vliv sociálních webů na vnímání přátelství: Srovnání sociálních sítí uživatelů Facebooku a těch, kteří žádný sociální web nepoužívají* [online]. Plzeň, 2010 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/evv4o8/?furl=%2Fid%2Fevv4o8%2F;so=nx;lang=en>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Ladislav Toušek

²⁰² Případová studie: Aplikace na Facebooku Zapal svíčku. In: *Hi.cz* [online]. listopad 2009 [cit. 2012-02-08]. Dostupné z: <http://www.hi.cz/pripadova-studie-aplikace-facebook>.

²⁰³ Slaměník, I.: *Emoce a interpersonální vztahy*, str. 101.

vytváření falešných identit a přidá tím Facebooku na důvěryhodnosti,²⁰⁴ ovšem je to podmínka, kterou nelze ve virtuálním světě stoprocentně splnit. Internetovým světem totiž vládne anonymita a s ní spojená všemožná kriminalita. Je určitě možné namítat, že i při osobní interakci dochází ke zkreslení obrazu sebe sama, ale častěji k takovému zkreslování dochází právě při elektronické komunikaci, při které je to mnohem snadnější.²⁰⁵

10.3. Jak je intimita vnímána na sociální síti Facebook

Jak jsem již dříve vysvětlila, vzájemnost znamená možnost sdílet nejrůznější pocity, názory a také zkušenosti s blízkou osobou. Intimitou se rozumí sdílení myšlenek, zkušeností, zážitků a problémů. Svěřujeme je druhému člověku ve víře, že nebudou prozrazena jiným osobám. Intimita by nám měla poskytovat pocit důvěry ve známé osoby v našem okolí a rovněž dává vztahu jistou výlučnost a privilegia, která mají jen zainteresovaní jedinci.²⁰⁶

Na Facebooku však dochází k určité proměně v tom, jak chápeme tyto charakteristiky týkající se blízkých vztahů s našimi přáteli. Na Facebooku se „přátelé“ mezi sebou vzájemně kontaktují a vytvářejí adresáře svých kontaktů. Vzájemně si prohlížejí a „lajkují“ statusy, fotografie aj., neboli sdílejí svoje nejrůznější pocity, názory a stejně tak i zkušenosti. Chybějící intimita ve vztazích na sociálních sítích je kompenzována intimitou informací. Dnes už se tedy nejedná o to, jestli danou informaci někdo jiný ví, ale jde spíše o kontrolování počtu lidí, kteří to vědí.²⁰⁷

Vytrácí se tak, podle mě, výjimečnost a jedinečnost a možná i důležitost sdělení, která kdysi bývala informací pouze pro nejbližšího přítele.

²⁰⁴ Kirkpatrick, D.: Pod vlivem Facebooku, str. 61.

²⁰⁵ DeVito, J.A.: Základy mezilidské komunikace, str. 217.

²⁰⁶ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie, str. 432.

²⁰⁷ Vysekalová J. a kol.: Psychologie reklamy, str. 29.

10.4. Ideální počet „přátel“ - kontaktů na sociální síti Facebook

Stejně jako se mnohostí přátel zabývali antičtí filozofové Aristoteles, Cicero nebo Plútarchos, tak i dnes se na sociálních sítích příslušní lidé zabývají otázkou ideálního počtu „přátel“.

Základním rysem on-line sociální sítě Facebook jsou linky a spojení mezi přáteli. Suma počtu přátel – neboli kontaktů se zobrazuje na profilu každého uživatele jako jakási známka přátelských konexí, kterých dosáhl.²⁰⁸

Britský antropolog a evoluční psycholog Robin Dunbar stanovil jakési „Dunbarovo číslo“. Toto číslo je teoretické omezení počtu lidí, s nimiž je jedinec schopen udržovat stálé sociální vztahy. Při jednom z výzkumů, v devadesátých letech dvacátého století, zjistil, že lidský mozek není schopen „zvládnout“ více než sto padesát přátel. Limit ohraničení se pohybuje od jednoho sta do dvou set třiceti. Jako přátele současně Dunbar definoval někoho, s kým se minimálně jednou ročně osobně setkáme a především je to osoba, na které nám záleží. Počet přátel je na sociálních sítích možnost, jak se zatraktivnit, anebo naopak svoji přitažlivost snížit. K podobnému závěru dospěl i autor teorie „Sociální zpracování informací“, americký profesor Joseph Walter se svými studenty. Číslo sto padesát je prý ideální počet přátel na Facebooku, který bychom chtěli mít, pokud tedy chceme, aby nás ostatní, na této sociální síti, vnímali jako atraktivní jedince. Počet kontaktů v adresáři na Facebooku, který obsahuje méně než sto anebo více než tři sta, sráží atraktivitu uživatele.²⁰⁹

Joseph DeVito považuje za určitou výhodu Facebooku a vztahů na sociálních sítích celkově, skutečnost, že v tak obrovském počtu lidí, s nimiž je možné se kontaktovat, je relativně snadné najít někoho, kdo odpovídá představě toho, koho člověk tak urputně hledá jako své druhé já.²¹⁰

²⁰⁸ Koničková, L.: Online aplikace sociálních sítí. In: *Slideshare* [online]. 2010 [cit. 2013-03-13].

Dostupné z: <http://www.slideshare.net/Lutsyphera/reserse-konickova>

²⁰⁹ Vysekalová, J. a kol.: *Psychologie reklamy*, str. 29.

²¹⁰ DeVito, J.A.: *Základy mezilidské komunikace*, str. 217.

Já osobně všechna, takzvaná „facebooková přátelství“, považuji za adresář kontaktů udržovaných pro užitek a potěšení. Jelikož zde nevznikají skutečné mezilidské vztahy, je tedy podle mého, i prakticky nemožné, aby tato „přatelství“ byla opravdová. Je navíc vysoce nepravděpodobné, že by skutečné přátelství mohlo existovat v tak neskutečně velkém množství lidí ve virtuálním světě. Pokud bych měla srovnat myšlenku o mnohosti přátel od Aristotela nebo Cicera, tak je sice možné mít více přátel, avšak nejedná se podle nich o upřímná přátelství, ale spíše o lichocení. Upřímné přátelství podle Aristotela „nejlépe vzkvétá mezi lidmi, kteří jsou si vzájemně oddaní a kteří k sobě chovají důvěru“. A je známo, že je opravdu málo lidí, kteří jsou schopni vytvořit a uchovat skutečné přátelství. Aristoteles konkrétní číslo počtu opravdových přátel ve svém spise neuvádí, avšak pouze doporučuje, aby měl člověk tolik přátel, s kolika by dokázal skutečně plnohodnotně žít.²¹¹ Cicero pak doporučuje mít jen jednoho takzvaně nejlepšího přítele. Co však, ale Aristoteles přímo nedoporučuje je velký počet přátel, což je na Facebooku problém číslo jedna. Facebook umožňuje mít naprosto neobvyklý a nepřiměřený počet kontaktů, které ani nemůže běžný člověk stihnout vnímat, natož s nimi udržovat přátelský či jiný vztah. Navíc velký počet přátel vede, podle Aristotela, ke stupňování přátelství. To můžeme očividně sledovat i na Facebooku, kde své kontakty můžeme zařadit do jakéhosi žebříčku těch nejbližších a veřejně je označit za naše blízké nebo dokonce nejlepší přátele. Jak jsem ale již uvedla, přátelství, ač není možné zcela přesně definovat, má určité prvky, které ho charakterizují a jedním z nich je například i fyzická blízkost. Absence fyzického kontaktu, dle mého názoru, znamená také neexistenci přátelství. Splnitelnost podmínky osobního kontaktu je tedy ve virtuálním světě nulová.

²¹¹ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž, A., vydal Rezek, P., str. 206 – 207.

10.5. Facebook jako podporovatelská základna pochlebníků

Podpora je také jednou z podmínek, kterou se přátelství vyznačuje. Mnoho autorů tuto vlastnost popisuje jakou nedílnou součástí přátelství. Přátelé by se měli vzájemně podporovat. Přátelé se na sebe navzájem mohou spolehnout, ať již v době šťastné či nešťastné, v tom se například shodují Aristoteles i Cicero. Pojem sociální podpora bývá používán jako zastřešující označení emočních procesů, které probíhají v blízkém vztahu. Podle autorky knihy *Psychologie mezilidských vztahů* Julie Willerton, sociální podpora neprobíhá jen při fyzickém kontaktu. Přibývající komunity v reálném čase, jako jsou skupiny na sociálních sítích, prý vlastně nabízejí podporu ve virtuální podobě.²¹² Podle mého názoru, vzniká na Facebooku jen jakási podporovatelská základna pochlebovačů, kdy se člověk se cítí být takto podporován. Domnívám se tedy, že skutečnou podporu a pochopení ve virtuálním světě, plného všemožných pochlebovačů a anonymních lhářů, nemůžeme plnohodnotně získat.

Co, podle mého mínění, naplňuje význam sociální sítě Facebook více než pojem podpora je: „Touha být populární.“ Podle Aristotela je člověk od přírody bytost, která nejvíce dobra přeje především sama sobě. „Mnoho lidí tedy spíš touží být milováno než milovat“. Protože pojem „být milován“ je velmi blízký pojmu „být uctíván“, pak je velmi snadné podlehnout různým pochlebovačům a falešným přátelům. A na sociálních sítích jako je Facebook je ještě mnohem jednodušší podlehnout falešnému pocitu podpory, kterého se člověku tímto způsobem dostává. Pocit oblíbenosti může zřejmě některým lidem vytvářet stejně intenzivní emotivní pocit jako skutečná sociální podpora, ale podle mě je to pouze iluze.

Americká studie výzkumného institutu Pew Research Center, pod vedením amerického profesora Keitha Hamptona, oponuje názoru, že by pěstování facebookových přátelství vytěsňovalo skutečné setkávání s blízkými lidmi.

²¹² Willerton, J.: *Psychologie mezilidských vztahů*, str. 129.

Vědci dokonce spočítali, že kamarádství a citová podpora, kterou si přátelé na Facebooku projevují, se vyrovná polovině takové podpory, kterou člověk průměrně najde u svého životního partnera.²¹³

Ale jak jsem již uvedla, domnívám se, že je to pouze jakýsi odraz či iluze skutečného pocitu podpory, a pokud se lidé osobně neznají, platí to podle mého dvojnásob.

10.6. Podobnost názorů na Facebooku

Podobnost je velmi silný faktor podporující vzájemnou fyzickou přitažlivost a vznik přátelství především. Česká psycholožka Radana Ricínová se domnívá, že „v kyberprostoru je fyzická atraktivita nahrazena atraktivitou myšlenek“. Jakmile spolu dva lidé začnou komunikovat, přitom nezáleží na tom, zda je to při osobním styku, přes textové zprávy nebo prostřednictvím internetu a sociálních sítí, začnou do popředí vystupovat jejich zájmy a názory. Podobnost sehrává důležitou roli při sympatiích, proto, čím více někdo sdílí naše názory, tím ho máme raději. Mají-li lidé podobné názory a zájmy, pak komunikace mezi nimi proudí volněji. Lidé spolu také raději tráví více času a mají z těchto setkání dobrý pocit. Otázkou ale je, zda je opravdu důležitá skutečná podobnost názorů, anebo jestli je důležitější prožívaná shoda v názorech. Pokud si totiž myslíme, že je nám někdo podobný, i když není, budeme ho chtít víc poznat.²¹⁴ Tato podobnost může být, podle mě, často mylného charakteru právě proto, že se s dotyčným nevidíme a nemůže tak přímo odhalit jeho náznaky falešného jednání. Člověk je totiž schopný odhalit lež a přetvářku na základě řeči těla, tedy lidské obličejové mimiky a přirozených lidských gest, která běžně doplňují mezilidskou komunikaci.²¹⁵

Lidé se tedy prostřednictvím neosobní komunikace mohou daleko lépe přetvařovat, všechny myšlenky a „názory“ si může dostatečně rozmyslet a nemusí být pravdivé. Navíc se může někdo zcela cizí vydávat za našeho

²¹³ Facebook posiluje nevirtuální přátelství, tvrdí výzkum. Pravda nebo lež?. In: *Zeny.tiscali.cz* [online]. 21.6.2011 [cit. 2012-01-31]. Dostupné z: <http://zeny.tiscali.cz/facebook-posiluje-nevirtualni-pratelstvi-pravda-nebo-lez-87322>.

²¹⁴ Willerton, J.: *Psychologie mezilidských vztahů*, str. 57.

²¹⁵ Leško, L.: *Náhled do sociální komunikace*, str. 24.

známého a můžeme tak podlehnout falešnému dojmu, že komunikujeme s někým, koho známe.

10.7. Hypotéza podobnosti reálných a facebookových přátelství

Při zabývání se výkladem vývoje přátelských vztahů od raného dětství do stáří jsem si všimla jisté podobnosti určitých faktorů, které podle mého názoru, ovlivňují i výběr „přátel“ na sociální síti Facebook.

Předpokládáme-li, že na Facebooku se také lidé většinou přidávají „do přátel“ až poté, co se nejdříve osobně někde seznámí,²¹⁶ pak připomíná výběr kamaráda mezi dětmi od předškolního věku do období adolescence.

Faktory, které jsou u dětí zohledněny při výběru jako první, jsou pohlaví a zevnějšek, které jsou i před přidáním do seznamu kontaktů na Facebooku na prvním místě. Dále je v obou případech posuzována atraktivita a podobnost budoucího kamaráda a také jeho chování a popularita mezi ostatními.²¹⁷ Atraktivita a popularita na Facebooku je zřejmě posuzována především podle počtu „přátel“, o čemž jsem se zmiňovala v souvislosti s takzvaným ideálním Dunbarovým číslem.

Kolem věku dvanácti let je, podle Miluše Soudkové, jednou z hlavních vazeb přátelského svazku společná zábava a stejné zájmy. Dalším charakteristickým znakem je pozitivní hodnocení.²¹⁸ Marie Vágnerová uvádí, že zejména mezi třináctým a šestnáctým rokem je důležité vědět, že i někdo jiný si myslí to samé. Poznává, že podobnost osobních postojů a názorů má v přátelství velký význam. Shodné postoje přitom mohou být předpokladem, ale i důsledkem

²¹⁶ Willerton, J.: Psychologie mezilidských vztahů, str. 62.

²¹⁷ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I., str. 432 – 435.

²¹⁸ Soudková, M.: O zdravých vztazích mezi lidmi, str. 58 – 59.

vztahu. Shoda v mnoha oblastech je přitom jednou z podmínek rozvoje přátelství.²¹⁹

Prostřednictvím psaní statusů mohou uživatelé sdílet myšlenky, svoje zkušenosti, zážitky a problémy na sociální síti. Shoda názorů a postojů v těchto statusech, a jejich pozitivní hodnocení, hraje na sociální síti rovněž důležitou roli. Takzvané „lajkování“ statusů a přidání kladného komentáře vyvolává souhlasný, tedy podobný postoj k dané věci, takže vzbuzuje pocit, že tito lidé spolu mají „něco“ společného, že jsou si svým způsobem podobní.

²¹⁹ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I., str. 432 – 435.

11. DŮSLEDKY UŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍ SÍTĚ FACEBOOK PRO SPOLEČNOST

Zde se pokusím poukázat na negativní i pozitivní důsledky, která s sebou přináší sociální síť Facebook.

Sociální a komunikační síť Facebook může svým způsobem přispět k lepší komunikaci, například mezi rodiči a jejich dětmi, popř. i mezi velmi vzdálenými příbuznými. Vzájemná interakce rodičů a dětí na Facebooku tak umožňuje nejen kontrolu, zda ratolest netráví na sociální síti příliš času, ale také zjistit něco o sobě a společných zálibách, což ale na druhou stranu, jde podle mě, nejlépe především ve skutečném světě s aktivním přístupem rodičů k dětem. Internetový magazín o Facebooku *Facemag.cz* uvádí, že dokonce až devadesát dva procent rodičů je přítelem svého dítěte na Facebooku.²²⁰

Zcela opačně jsou ale na tom milostné a manželské vztahy, které vlivem Facebooku, podléhají více zátěžovým podmínkám než jen běžným úkolům spadajících do partnerského života. Dalo by se totiž říct, že je spojuje více informací než je zdrávo. Díky sociálním sítím vznikl, podle psychologů, nový typ problémů v partnerských vztazích.²²¹ Partneři, pokud se mají v seznamu kontaktů, se často až přehnaně kontrolují. Facebook prý vzbuzuje mezi partnery žárlivost. Psychologové z kanadské *University of Guelph* tvrdí, že Facebook výrazně umocňuje podezřívavost a žárlivost u partnerů.²²² Lidé na sebe odhalují příliš a to je jednou z příčin, proč facebook ničí partnerské vztahy. Lidé se velmi často také dozvídají, že již nejsou ve vztahu se svým partnerem právě z Facebooku.²²³

²²⁰ Interakce rodičů a dětí na Facebooku – kontrola i moderní forma přátelství. In: *Facemag.cz* [online]. 26.1.2012 [cit. 2012-01-31]. Dostupné z: <http://www.facemag.cz/interakce-rodicu-a-deti-na-facebooku-kontrola-i-moderni-forma-pratelstvi/>.

²²¹ Facebook vzbuzuje žárlivost a ničí partnerské vztahy, tvrdí psychologové. In: *Novinky.cz* [online]. 25.8.2009 [cit. 2012-02-09]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/177203-facebook-vzbuzuje-zarlivost-a-nici-partnerske-vztahy-tvrdi-psychologove.html>.

²²² Facebook vzbuzuje žárlivost a ničí partnerské vztahy, tvrdí psychologové. In: *Novinky.cz* [online]. 25.8.2009 [cit. 2012-02-09]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/177203-facebook-vzbuzuje-zarlivost-a-nici-partnerske-vztahy-tvrdi-psychologove.html>.

²²³ Jak Facebook ovlivňuje vztahy a rozchody. In: *Tyinternety.cz* [online]. 7.11.2010 [cit. 2012-02-10]. Dostupné z: <http://www.tyinternety.cz/socialni-site/jak-facebook-ovlivnuje-vztahy-a-rozchody-2029>.

Ze statistik dokonce vyplývá, že nejčastějším dnem v týdnu pro změnění statusu ze „zadaný“ na „nezadaný“ připadá na pondělí.²²⁴ Nejen, že Facebook ovlivňuje již existující vztahy, ale můžou se na této sociální síti vytvářet i jakési zárodky vztahů nových. Facebook totiž přirozeně nabízí možnost seznámení se s novými lidmi. Tato sociální a komunikační síť částečně převzala funkci seznamovacích serverů. Při registraci na tento server jsou totiž požadovány údaje jako jméno, místo aktuálního pobytu, datum narození aj. V další fázi můžete vyplnit také svůj rodinný stav, sexuální orientaci, zaměstnání i své vyznání k víře či politické názory. V případě, že máte tyto informace viditelné pro všechny uživatele sítě, je pak velmi jednoduché, aby kromě fotky, o vás ostatní uživatelé dostali informace jako na běžném seznamovacím serveru. Vytvořeným profilem tak můžete dát dostatečné množství údajů, které může být pro známého vašeho známého na Facebooku přitažlivé. Facebook tedy může přispět k vytvoření kontaktu, nikoliv však k samotnému vytvoření skutečných vztahů, ale rozhodně může přispět k ukončení již reálně existujících vztahů.

Přátelská, a mimo jiné také milostná, interakce na internetu, a sociálních sítích především, je možná přirozenou výhodou pro uzavřené a extrémně plaché lidi, kterým tradiční způsoby seznamování dělají potíže. Počítačové konverzace jsou zřejmě posilující pro lidi fyzicky handicapované, pro něž jsou osobní interakce často povrchní a končí ústupem. Počítačové interakce vylučují fyzické signály a vyrovnává postavení účastníků tím, že postižené nevystavuje okamžitě nevýhodě ve společnosti, která klade důraz na fyzickou přitažlivost. V elektronické komunikaci je možné na sebe prozradit, nejen o svém fyzickém vzhledu, tolik, kolik si každý sám přeje.²²⁵

Právě v souvislosti s tím ale mám pocit, že se, především v mladých v lidech a teenagerech, začíná vytvářet stále větší chuť po sebeodhalování. Jakási forma exhibicionismu. Neuvědomování se nadměrné otevřenosti a sebeodhalování může mít vážné důsledky, jako je například ztráta soukromí nebo zneužití

²²⁴ Jak Facebook ovlivňuje vztahy a rozchody. In: *Tyinternety.cz* [online]. 7.11.2010 [cit. 2012-02-10]. Dostupné z: <http://www.tyinternety.cz/socialni-site/jak-facebook-ovlivnuje-vztahy-a-rozchody-2029>.

²²⁵ DeVito, J.A.: *Základy mezilidské komunikace*, str. 217.

osobních údajů. Přílišná otevřenost je na sociálních sítích opravdu velký problém.

Dle amerického psychologa Larryho Rosena proměnil Facebook, a sociální sítě vůbec, celou oblast sociálních interakcí, především pak mezi mladými lidmi. Rosen zjistil, že Facebook podporuje u teenagerů narcismus a arogantní vystupování vůči druhým. Nadměrné užívání multimédií a technologií může mít i negativní dopady na zdraví mladších uživatelů včetně úzkosti, náchylnosti k depresím a dalším psychickým zdravotním problémům. I lidé na počátku dospělosti, kteří strávili mnoho času na Facebooku, častěji vykazovaly znaky různých psychických poruch včetně asociálního chování, mánií a tendencí k agresivitě. V těchto případech může být častá přítomnost na sociální síti stejně jako příčina, tak i pouhým průvodním jevem těchto poruch.²²⁶

Psycholožka Jitka Vysekalová naopak tvrdí, že intenzivní používání Facebooku přispívá k budování sociálního kapitálu, který přináší do života pozitiva. Sociální kapitál je možné chápat jako sociální kontakty, společenské postavení nebo jako kvalita a kvantita společenských a osobních hodnot.²²⁷ Pro nás je důležité sociální kapitál vnímat jako sociální kontakty. Vysekalová udává, že lidé s vysokým sociálním kapitálem se těší lepšímu zdraví, lépe dosahují svých cílů a mívají také vyšší socioekonomický status. Dále se domnívá, že takto získaný sociální kapitál na Facebooku mohou především studenti efektivně využít při hledání práce, stáží apod.²²⁸

S názorem, že lze facebookové kontakty využívat například k profesnímu prospěchu samozřejmě souhlasím, ale právě proto, by se měl změnit název pojmenovávající osoby v seznamu uložených lidí z „přátel“ na kontakty.

²²⁶ Vysekalová, J. a kol.: Psychologie reklamy, str. 28.

²²⁷ *Sociální kapitál* in: ABC.cz. [online]. 2006 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-kapital>

²²⁸ Vysekalová, J. a kol.: Psychologie reklamy, str. 29.

12. OBECNÝ VÝZNAM PŘÁTELSTVÍ PRO ČLOVĚKA V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

Že bylo přátelství významným a důležitým atributem každé společnosti, dokazují koncepce přátelství, o kterých jsem ve své práci referovala.

Český sociolog Jiří Musil se domnívá, že „v dnešních společnostech, kde se velká část manželství dříve nebo později rozpadne, kde stárne obyvatelstvo a rychle roste počet osaměle žijících lidí, stoupá počet lidí trpících depresemi, ale také rozsah agresivity uvnitř rodin, kdy je v rodinách stále méně dětí a kdy se zmenšuje význam příbuzenství, roste soutěživost mezi lidmi, a kdy se lidé příliš soustřeďují na úspěch, může přátelství paradoxně znovu nabývat na svém významu“.²²⁹

I britský sociolog Ray Pahl tvrdí, že jednou z hlavních příčin vzniku deprese je nedostatek přátel.²³⁰

Přátelství tedy slouží důležitým psychologickým a sociálním cílům a potřebám, proto je sdružování a přátelství lidí opravdu velmi důležité. Osamělost je totiž jedním z nejevidentnějších a nejzřejmějších znaků nedostatku afiliace a uspokojení potřeby navazovat a udržovat sociální vztahy. Osamělost můžeme definovat jako složitou afektivní reakci pramenící z prožívaného nedostatku kvantity a kvality sociálních vztahů, stejně tak jako osamění, což je nedostatek těsných a interpersonálních vztahů. Absence blízkého vztahu ústí nejen v osamělost, ale může mít i vážné zdravotní důsledky.²³¹

Lidé tedy mají obecnou potřebu sdružovat se s druhými, vždyť podstatnou část svého života tráví ve společnosti ostatních lidí. Pohybování se v přítomnosti

²²⁹ Musil, J. Zanedbávané téma: Přátelství v soudobých společnostech. *Sociologický časopis*. 2004, roč. 4, č. 40., str. 520.

²³⁰ Musil, J. Zanedbávané téma: Přátelství v soudobých společnostech. *Sociologický časopis*. 2004, roč. 4, č. 40., str. 521.

²³¹ Hewstone, M., Stroebe, W.: Sociální psychologie, str. 420 – 430.

jiných lidí zvyšuje pravděpodobnost, že se nejméně dva jedinci spřátelí. Máme totiž rádi lidi, se kterými trávíme společný čas a máme společné zájmy.²³²

Aristoteles uvádí, že člověk je bytost společenská, a že žít osamělý život je pro člověka nejen nepřírozené, ale také velmi složité. V dnešním uspěchaném životě si lidé hledají všemožné náhražky z nedostatku času. I Facebook je, podle mě, takovou náhražkou. Pokouší se lidem vnutit určitý styl života a svým způsobem nahrazovat skutečné zážitky. Vsugerovává lidem, že mohou mít stovky či tisíce přátel, kteří by s nimi mohli sdílet společné hodnoty a zájmy. Přesto, že na jedné straně Facebooková pravidla říkají, že nemáme žádat o „přátelství“ uživatele, které neznáme, na straně druhé se Facebook každý den dotazuje, zda si nechceme přidat do seznamu někoho, kdo je „přítelem“ našeho „přítele“. Jakoby bylo nejdůležitější podmínkou Facebooku, aby se propojili všichni navzájem mezi sebou.

Na Facebooku jsou, podle mě, vytvářena pouze jakási registrovaná společenství, jen virtuální komunity, ne reálné vztahy. Je tedy proto velmi důležité uvědomit si, že to, co se děje na sociálních sítích není reálný svět, ale pouze uměle vytvořený a sestavený svět, který nám sice pomáhá udržovat kontakt, ale neměl by být úplnou náhražkou našeho společenského života. Na sociálních sítích vytváříme kontakty, ne přátelství.

Bylo ovšem zjištěno, že osamělí lidé častěji využívají internet a sociální sítě k tomu, aby získali citovou podporu. Přitom skuteční přátelé z masa a kostí jsou jedni z nejvýznamnějších poskytovatelů citové i sociální opory.²³³

Výzkum ve Velké Británii prý ukázal, že tamní ženy kvůli Facebooku propadají pocitům osamělosti kvůli falešnému pocitu štěstí, který získaly. Ženy v domnění, že mají stovky přátel na sociální síti, se dostávají v prostoru off-line do vyhocených emočních stavů, jako jsou například deprese ze samoty.²³⁴

²³² Hewstone, M., Stroebe, W.: Sociální psychologie, str. 425.

²³³ Slezáčková, A.: Průvodce pozitivní psychologií, str. 118.

²³⁴ Výzkum: Facebook je útočištěm pro osamělé a zoufalé ženy. In: *Blesk.cz* [online]. 2010 [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://prozeny.blesk.cz/clanek/pro-zeny-laska-a-vztahy-laska-a-vztahy/144581/vyzkum-facebook-je-utocistem-pro-osamele-a-zoufale-zeny.html>

Podle agentury Reuters ovšem lidé naopak uvádí, že díky používání sociálních sítí se cítí více spokojeni se svým společenským životem.²³⁵ Mezi takové lidi bychom mohli nejspíše zařadit ty, kteří mají užívání internetu a sociálních sítí v rovnováze. To znamená, že netráví více času na sociálních sítích, ale upřednostňují běžný život v off-line prostoru²³⁶ a sociální sítě využívají přednostně jako komunikační prostředek. Vystává však otázka, jak dalece jsou si lidé schopni sami sobě přiznat závislost na virtuálním světě na sociálních sítích a problémy v osobním životě, v intimních a přátelských vztazích především. Je také otázkou, zda lidé, jakožto uživatelé Facebooku ukazují svou idealizovanou virtuální identitu, nebo se na sociálních sítích projevují stejně jako ve svém běžném každodenním životě. Příležitost stylizace do jakési ideální podoby tu totiž existuje. Jeden z výzkumů amerických psychologů uvádí, že lidé, kteří jsou extroverti a mají hodně přátel v reálném životě, mají hodně přátel i na Facebooku.²³⁷

²³⁵ Internetová přátelství na Facebooku prý podporují skutečné setkávání. In: *E15.cz* [online]. 17.6.2011 [cit. 2012-01-31]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/byznys/technologie-a-media/internetova-pratelstvi-na-facebooku-pry-podporuji-skutecne-setkavani-659280>.

²³⁶ Hubinková, Z.: *Psychologie a sociologie ekonomického chování*, str. 201

²³⁷ Vysekalová, J. a kol.: *Psychologie reklamy*, str. 27.

13. ZÁVĚR

Hlavním předpokladem této diplomové práce má být, že nadužívání pojmů „přátelství“ a „přítel“ v rámci sociální sítě Facebook by mohlo vést v současnosti ke změně vnímání těchto pojmů, nebo snad dokonce úplně ke změně významu těchto termínů.

Vzrůstající užití internetu jako nástroje pro každodenní komunikaci mění způsob, jakým jsou lidé ve vzájemné interakci. Tento fakt je v současnosti ještě více evidentní vzhledem k vývoji sociálních sítí operujících s přátelskými vztahy. On-line sociální sítě se staly významným fenoménem v lidské komunikaci a vzorech interakce a mohou mít hlubší dopad na způsob, jímž lidé komunikují a spojují se mezi sebou.²³⁸

Navíc, jak jsem se ve své práci zmiňovala, sociální síť často negativním způsobem ovlivňuje partnerské vztahy.

13.1. Souhrn výsledků zjišťování obsahu pojmu „přítel“

K jakému posunu dochází v současnosti ve vnímání pojmů „přítel“ a „přátelství“, a proč by neměl být na Facebooku používán termín „přítel“

Český sociolog Jiří Musil tvrdí, že obsah i forma přátelství se měnily v závislosti na významu rodiny, postavení žen nebo také na vzájemných vztazích tříd a vrstev. Formy přátelství se na Západě výrazně měnily i v důsledku rozvoje obchodních a průmyslových společností.²³⁹

Dle mého názoru je evidentní, že i v současnosti k určité proměně chápání výše uvedených pojmů dochází, a to společně s rozvojem technologických možností.

²³⁸ Koničková, L.: Online aplikace sociálních sítí. In: *Slideshare* [online]. 2010 [cit. 2013-03-13].

Dostupné z: <http://www.slideshare.net/Lutsyphera/reserse-konickova>

²³⁹ Musil, J. Zanedbávané téma: Přátelství v soudobých společnostech. *Sociologický časopis*. 2004, roč. 4, č. 40., str. 520 - 521.

Problematika této věci je o to komplikovanější, že samotná definice pojmů obnáší značné složitosti.

Například v Anglii až do osmnáctého století slovo "friend", které do češtiny překládáme jako „přítel“, neoznačovalo pouze blízkého člověka, ale kohokoli, s kým se dalo dobře obchodovat.²⁴⁰

Britský sociolog Ray Pahl se vyjadřuje k definici pojmu „přítel“ s tím, že: „Problematičnost pojmu "přítel" tkví právě v tom, že každý z nás si umí pod tímto pojmem představit nějaký vztah či jméno, ale zároveň každý z nás bude tento pojem chápat trochu jinak.“²⁴¹

Americká socioložka Beverley Fehr se též domnívá, že „každý ví, co je přátelství, dokud nemá přátelství konkrétně definovat“.²⁴²

Jiří Musil k tomu dodává, že je prý snadnější definovat příbuzné nebo sousedy, protože u příbuzných lze přesně vyměřit míru blízkosti nebo vzdálenosti. U sousedů je to prý o něco složitější, ale i přesto lze některá sousedství dobře definovat.²⁴³

Anglický filozof devatenáctého století Thomas Moore se také zmiňoval o tom, že přátelství je rozprostřeno na rozsáhlé stupnici intenzity, vymezující se od naprostého spříznění duší až k přátelskosti souseda nebo pošťáka, sousedství přitom, podle něj, bývalo často solidním základem pro vznik přátelských vztahů. Ve spodní části této stupnice bývá prý někdy obtížné rozeznat hranici mezi přítelem a pouhým známým. Moore vysvětluje, že někdy automaticky označíme někoho slovem „přítel“, ale hned vzápětí se opravíme, protože si uvědomíme, že je to člověk, se kterým jsme možná mluvili jen jednou v životě.²⁴⁴

Na Facebooku se také lidé většinou přidávají „do přátel“ až poté, co se nejdříve osobně někde seznámí,²⁴⁵ ale přece nejsou hned přáteli.

²⁴⁰ Stone, L.: *The Family, Sex and Marriage, In England 1500-1800*, str. 55 – 56.

²⁴¹ Pahl, R.E., Spencer, L.: *Rethinking Friendship*, str. 57 – 59.

²⁴² Denmark, F., Paludi, M.A.: *Psychology of Women*, str. 332 – 337.

²⁴³ Musil, J. Zanedbávané téma: Přátelství v soudobých společnostech. *Sociologický časopis*. 2004, roč. 4, č. 40., str. 520 - 521.

²⁴⁴ Moore, T.: *Knihy o lásce a přátelství*, str. 113 – 114.

²⁴⁵ Willerton, J.: *Psychologie mezilidských vztahů*, str. 62.

I Aristoteles, ve svém spisu *Etika Nikomachova*, v podstatě naráží na problematiku nadužívání pojmu „přítel“. Podle něj lidé nazývají přáteli také ty, kteří jsou přáteli jenom pro užitek. Jako řešení Aristoteles navrhuje tedy proto, aby lidé rozeznávali více druhů přátelství.²⁴⁶

Michel de Montaigne se k tomuto rovněž vyjadřuje. Prý: „Co běžně nazýváme přátelstvími, jsou pouhé styky a důvěrné vztahy, které navazujeme příležitostně a k vlastnímu potěšení“.²⁴⁷

Podobně Cicero rozlišoval mezi povrchním přátelstvím, tedy vztahy lidí, které spojoval nějaký sobecký zájem, a hlubokým přátelstvím sobě podobných lidí co do povah a ctností.²⁴⁸

Česká socioložka Blanka Řeháková uvádí ve své sociologické práci *Vzorce přátelství*, že současná generace mladých lidí označuje slovem „přítel“ i člověka, který je vlastně životní partner, takže hranice ve vnímání rozdílu mezi těmito termíny je značně neostrá. Současně je podle výzkumu Řehákové také životní partner označován jako nejlepší přítel.²⁴⁹ Z toho vyplývá, že současná česká mladá generace, už i v prostoru off-line, chápe pojem „přítel“ jinak, než tomu bývalo dříve. Dalo by se říci, že v širším smyslu.

Sociální síť Facebook používá pro označení kontaktů termín „přátelé“, který osobně považuji za velmi zavádějící, i v případě, že má člověk ve svém adresáři na této sociální síti pouze lidi, se kterými se osobně zná a přichází s nimi poměrně často do styku tváří v tvář. Příhodnější by však, podle mého názoru bylo, kdyby se propojené osoby pojmenovaly jako „kontakty“. Domnívám se totiž, že uživatelé aplikace Facebook totiž častěji označují i krátkodobější vazby jako přátelské.

Troufám si tvrdit, že většina uživatelů sociální sítě Facebook má ve svém seznamu kontaktů z větší části lidi, o kterých ví jen minimum informací, jako

²⁴⁶ Aristoteles: *Etika Nikomachova*, přel. Kříž, A., vydal Laichter, J., str. 184.

²⁴⁷ Montaigne, M.de: *Eseje*, str. 55.

²⁴⁸ Musil, J. Zanedbávané téma: Přátelství v soudobých společnostech. *Sociologický časopis*. 2004, roč. 4, č. 40., str. 521.

²⁴⁹ Řeháková, B. : *Vzorce přátelství*. *Sociologický časopis*. 2003, roč. 4, č. 39.,str. 513.

například sociální status, místo bydliště nebo profesi,²⁵⁰ popřípadě o nich neví ani tyto základní údaje. Udrží tedy tímto způsobem kontakt s lidmi, které bychom mohli označit jako „povrchní známosti“, které se v rámci referovaných koncepcí o přátelství, přinejmenším mohou podobat přízni, nikoliv však významu pojmu přátelství, alespoň ne v tom smyslu, jak jej chápou já.

Pokud bych se tedy pokusila aplikovat některou z výše uvedených koncepcí přátelství na sociální síť Facebook a přiblížit k jaké interakci dochází, pak bych nejspíš vybrala Aristotelovu „přízeň“. Přízeň je dle Aristotela „pouze jednostranný cit“. Tomu komu je přízeň poskytována, o ní ani nemusí vědět. „Mnozí jsou přízniví těm, kterých ani neviděli, ale které pokládají za ctnostné nebo užitečné“, říká Aristoteles.²⁵¹ Přízeň je tedy možná k lidem, které vůbec neznáme. Je to pouze povrchní náklonnost a vzniká náhle.²⁵² Podle mého názoru, by se takto možná nejlépe dal popsat akt, ke kterému mezi kontakty na Facebooku, dochází. Na sociální síti totiž v žádném případě nemohou vznikat reálná přátelství, již pro tolik významných argumentů, které jsem ve své práci uvedla.

Je až s podivem, že přátelské vztahy jsou tak důležitou a nedílnou součástí člověka už od počátku jeho samotného, a přesto dodnes neexistuje jednotná definice, která by přesně vymezovala pojmy přítel a přátelství. Jeden ze současných a nejuznávanějších anglických sociologů Graham Allan se vyjádřil, že žijeme ve společnosti, kde je nedostatek dohodnutých a sociálně uznaných kritérií pro to, co člověka vlastně dělá přítelem. Podle něj lze totiž v různých prostředích kvalifikovat jednu a tutéž osobu zcela jinak, což rozhodně neulehčuje vytvoření konkrétní definice, která by popisovala „co a kdo je přítel“. Ani v Platónových dialozích se nedovídáme konkrétně kdo je přítel nebo co je přátelství, ale v dialogu *Lysis* pokládá otázku: „Kdo komu je přítelem“. Zabývá se tedy spíše jakým způsobem a za jakých okolností se člověk člověku stává přítelem.²⁵³

²⁵⁰ Slaměnik, I.: Emoce a interpersonální vztahy, str. 99.

²⁵¹ Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Kříž, A., vydal Rezek, P., str. 202.

²⁵² Aristoteles: Etika Nikomachova, přel. Špaňár, J., str. 222 – 223.

²⁵³ Havlíček, A.:Platonův dialog *Lysis*, str. 51 – 54.

Thomas Moore se také k tomu vyjadřuje tím, že je naproste nemožné určit, která vlastnost z někoho vytváří opravdového přítele.²⁵⁴

Britský sociolog Ray Pahl ve své knize *Rethinking friendship* popisuje, že přátelství je natolik osobní a individuální vztah, který nemusí splňovat vždy ty samé podmínky. Je nejspíš na každém, jak pojem „přátelství“ chápe a koho označí za svého přítele. Slovo „přítel“ prý zahrnuje obrovské množství vztahů. Dokonce popisuje, že přítelem může být někdo, s kým zažíváme takzvané spříznění duší nebo prostě jen obyčejný známý. Není možné prý proto stanovit jednotnou definici. Při svém popisování přátelství, ale uvádí, že mezi jeho charakteristiky patří, mimo jiné, také telefonování a komunikace emailem, tedy, že se přátelé kontaktují pomocí internetu, neznamená to však, že by byli přátelé jenom na internetu, protože je, dle Pahla, rovněž důležité sdílení společných aktivit a trávení volného času.²⁵⁵

V úvodu jsem si také položila otázku: „Zda je možné, aby elektronická komunikace prostřednictvím sociálních sítí jako je Facebook úplně potlačila a nahradila osobní komunikaci tváří v tvář a zůstali jsme tak připoutáni k monitoru a závislí na kvalitě internetového připojení?“ Přímou odpověď jsem v odborné literatuře nenalezla. Já osobně však doufám, že k něčemu takovému nedojde. Nebylo by to ani ze zdravotního hlediska správné. Jak jsem ve své práci uvedla, blízké mezilidské vztahy jsou velkým přínosem v našich životech a chrání nás před různými, většinou psychickými, poruchami. Při životě v omezeném prostoru bez kontaktu s našimi nejbližšími by došlo k sociální izolaci a osamělosti, která není lidskou přirozeností.²⁵⁶

Cílem mé práce bylo poukázat na problematiku nadužívání výrazu „přítel“ v rámci sociální sítě Facebook. Z výsledků je jasné, že i mimo sociální sítě zaměňujeme pojmy „přítel“ a „partner“, respektive, že slovem „přítel“ označujeme někoho, kdo je naším životním partnerem nebo společníkem.

²⁵⁴ Moore, T.: *Knihy o lásce a přátelství*, str. 109.

²⁵⁵ Pahl, R.E., Spencer, L.: *Rethinking Friendship*, str. 58 – 59.

²⁵⁶ Slaměnik, I.: *Emoce a interpersonální vztahy*, str. 96.

V rámci sociální sítě Facebook pak její uživatelé chápou pojem „přítel“ v mnohem širším slova smyslu. Tedy kvůli označení jednotlivých kontaktů jako „přátelé“, lidé zřejmě pojmenovávají všechny své kontakty na Facebooku jako „přátele“, i když je v běžném životě za své přátele nepovažují.

Přesto, že tato problematika ještě není příliš probádána a výzkumy jsou v podstatě na svém začátku, se mnozí domnívají, že je možné, aby se rozdíl mezi facebookovým „přátelstvím“ a přátelstvím v reálném světě zcela setřel právě kvůli stále dokonalejší komunikační technice.²⁵⁷

²⁵⁷ John, R. Přátelství off-line i on-line. *Psychologie.cz* [online]. 2012, ? [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <http://psychologie.cz/pratelstvi-line-i-line/>

14. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Aristoteles : *Etika Nikomachova*, přel. Kříž, A., Praha : Petr Rezek, 1996, 493 str., ISBN: 80-901796-7-3.

Aristoteles : *Etika Nikomachova*, přel. Kříž, A., Praha : Jan Laichter: 1937, 305 str.

Aristoteles : *Etika Nikomachova*, přel. Špaňár, J., Bratislava : Pravda, 1979, 262 str.

Aristoteles : *Ethika Nikomachova*, přel. Vychodil, P.J., Brno : Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1888, 85 str.

Aronson, E. : *Tvor společenský*, Praha : Wolters Kluwer ČR, 2012, 473 str., ISBN 978-80-7357-891-6.

Aubenque, P. : *Rozumnost podle Aristotela*, Praha : Oikoymenh, 2003, 268 str., ISBN 80-7298-075-0.

Bacon, F. : *Eseje*, Bratislava : Nestor, 2000, 328 str., ISBN 80-89000-12-6.

Boháček, K., Stránský, J. : *Platonica Pilatonica II. Faidros*, Plzeň : Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2011, 172 str., ISBN 978-80-261-0081-2

Cicero, M.T. : *Laelius, O přátelství*, Praha : B. Rohlíček, 1853, 91 str.

Derrida, J. : *Politiky přátelství*, Praha : Filosofický ústav AV ČR, 1994, 31 str., ISBN 80-7007-050-1.

DeVito, J.A. : *Základy mezilidské komunikace*, Praha : Grada, 2008, 502 str., ISBN 978-80-247-2018-0.

Fearn, N. : *Jak a o čem přemýšlejí filozofové: Od antiky k postmoderně*, Praha : Portál, 2004, 167 str., ISBN 80-7178-784-1.

Fischer, C. S., Oliker, S. J. : *A Research Note on Friendship, Gender, and the Life Cycle*. Social Forces. 1983, č. 62.

Giddens, A. : *Sociologie*, Praha : Argo, 1999, 595 str., ISBN 80-7203-124-4.

Grün, A. : *Přátelství*, Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, 45 str., ISBN 80-7192-789-9.

Havlíček, A. : *Platónův dialog Lysis*, Praha : Oikoymenh, 2003, 223 str., ISBN 80-7298-061-0.

- Hayes, N.** : *Základy sociální psychologie*, Praha : Portál, 2011, 166 str., ISBN 978-80-7367-909-5 .
- Hewstone, M., Stroebe, W.** : *Sociální psychologie*, Praha : Portál, 2006, 769 str., ISBN 80-7367-092-5.
- Helus, Z.** : *Úvod do psychologie*, Praha : Grada, 2011, 317 str., ISBN 978-80-247-3037-0.
- Horňák, P., Jurášková, O.** : *Velký slovník marketingových komunikací*, Praha : Grada, 2012, 271 str., ISBN 978-80-247-4354-7.
- Hubinková, Z.** : *Psychologie a sociologie ekonomického chování*, Praha : Grada, 2008, 277 str., ISBN 978-80-247-1593-3.
- Janda, J.** : *Seneca*; původ ztracen.
- Janoušek, J.** : *Sociální komunikace*, Praha : Svoboda, 1968, 172 str.
- Jirovský, V.** : *Kybernetická kriminalita*, Praha : Grada, 2007, 284 str., ISBN 978-80-247-1561-2.
- Kulhánková, H.** : *Fenomén Facebook*, Kladno : BigOak, 2010, 128 str., ISBN 978-80-904764-0-0.
- Kirkpatrick, D.** : *Pod vlivem Facebooku*, Brno : Computer Press, 2011, 320 str., ISBN 978-80-251-3573-0.
- Langmeier, J., Krejčířová, D.** : *Vývojová psychologie*, Praha : Grada, 2006, 368 str., ISBN 80-247-1284-9.
- Leško, L.** : *Náhled do sociální komunikace*, Brno : Tribun EU, 2008, 98 str., ISBN 978-80-7399-466-2.
- Maurois, A.** : *O lásce a přátelství*, Praha : J. Albert, 1935, 154 str.
- Macek, P., Lacinová, L.** : *Vztahy v dospívání*, Brno : Barrister & Principal, 2006, 196 str., ISBN 80-7364-034-1.
- Matthiessen, F.** : *Časopis pro studium řecké a latinské filosofické tradice*. Praha: Filozofický ústav AVČR, 2011, roč. 3, č. 5. ISSN 1803-7860.
- McQuail, D.** : *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha : Portál, 1999, 447 str., ISBN 80-7178-200-9.
- Moore, T.** : *Kniha o lásce a přátelství: pohled hlubinné psychologie a spirituálních tradic na mezilidské vztahy*, Praha : Portál, 1998, 275 str., ISBN 80-7178-160-6.
- Montaigne, M.de** : *Eseje*, Praha : Erm, 1995, 382 str., ISBN 80-85913-12-7.

- Mucha, I.** : *Georg Simmel: filozof a sociolog*, Jesenice u Prahy : Tiskárna a vydavatelství 999, 2008, 163 str., ISBN 978-80-86391-31-1.
- Musil, J.** : *Zanedbávané téma: Přátelství v soudobých společnostech. Sociologický časopis*. 2004, roč. 4, č. 40.
- O'Brien, J.** : *Montaigne and antiquity: Fancies and Grotesques*, The Cambridge Companion to Montaigne. Cambridge : Cambridge University Press, 2005.
- Otis-cour, L.** : *Rozkoš a láska*, Praha : Vyšehrad, 2002, 179 str., ISBN 80-7021-542-9.
- Pahl, R.E., Spencer, L.** : *Rethinking Friendship: Hidden Solidarities Today*, Princeton University Press, 2006, 306 str., ISBN 9780691127422.
- Denmark, F., Paludi, M.A.** : *Psychology of women: A Handbook of Issues and Theories (Women's Psychology)*, Westport, Conn., Praeger, 2008, 773 str., ISBN 978-0275991623
- Paprotny, T.** : *Stručné dějiny antické filozofie*, Praha : Portál, 2005, 182 str., ISBN 80-7178-900-3.
- Platón** : *Symposion*, Praha : Oikoymenh, 2005, 85 str., ISBN 80-7298-139-0 .
- Petrusek, M.** : *Velký sociologický slovník 1. sv., A-O*, Praha : Karolinum, 1996, 747 str., ISBN 80-7184-311-3.
- Plhánková, A.** : *Učebnice obecné psychologie*, Praha : Academia, 2005, 472 str., ISBN 80-200-1387-3.
- Plútarchos** : *O lásce a přátelství*, Praha : Svoboda, 1987, 355 str.
- Plútarchos** : *Přátelé a pochlebníci*, Praha : Odeon, 1970, 284 str.
- Procházka, D.** : *PHP 6: začínáme programovat*, Praha : Grada, 2012,, 183 str., ISBN 978-80-247-3899-4.
- Řeháková, B.** : *Vzorce přátelství. Sociologický časopis*. 2003, roč. 4, č. 39.
- Seneca** : *Výbor z listů Luciliovi*, Praha : Svoboda, 1987, 273 str.
- Schuman, A.** : *Vše, co bychom měli vědět o mužích*, Praha : Grada, 2012, 152 str., ISBN 978-80-247-4206-9.
- Simmel, G.** : *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*, Praha : Sociologické nakladatelství, 1997, 206 str., ISBN 80-85850-50-8.
- Sokol, J.** : *Malá filosofie člověka; Slovník filozofických pojmů*, Praha : Vyšehrad, 2004, 391 str., ISBN 80-7178-886-4;

- Slaměník, I.** : *Emoce a interpersonální vztahy*, Praha : Grada, 2011, 208 str., ISBN 978-80-247-3311-1.
- Synek, S.** : *Lidská přirozenost jako úkol člověka*, Praha : Togga, 2011, 256 str., ISBN 978-80-87258-53-8.
- Slezáčková, A.** : *Průvodce pozitivní psychologií; nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*, Praha : Grada, 2012, 304 str., ISBN 978-80-247-3507-8.
- Soudková, M.** : *O zdravých vztazích mezi lidmi: Přátelství a manželství*, Brno: Doplněk, 2007, 156 str., ISBN 80-7239-196-8.
- Stone, L.** : *The Family, Sex and Marriage, In England 1500-1800*, Harmondsworth : Penguin Books, 1977, ISBN 01-401-3721-1.
- Thiel, Ch.** : *Proč jsou šťastné páry šťastné*, Praha : Grada, 2012, 192 str., ISBN 978-80-247-4496-4.
- Vágnerová, M.** : *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*, Praha : Karolinum, 2012, 531 str., ISBN 978-80-246-2153-1.
- Vágnerová, M.** : *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*, Praha : Karolinum, 2007, 461 str., ISBN 978-80-246-1318-5
- Vergely, B.** : *Aristoteles aneb umění moudrosti*, Praha : Levné knihy, 2008, 65 str., ISBN 978-80-7309-619-9.
- Věšíňová – Kalivodová, E., Maříková, H. (Eds.)** : *Společnost žen a mužů z aspektu gender*, Praha : Open Society Fund, 1999, 171 str.
- Výrost, J., Slaměník, I.** : *Aplikovaná sociální psychologie II.*, Praha : Grada, 2001, 260 str., ISBN 80-247-0042-5.
- Vysekalová J. a kol.** : *Psychologie reklamy: nové trendy a poznatky*, Praha : Grada, 2007, 294 str., ISBN 978-80-247-2196-5.
- Willerton, J.** : *Psychologie mezilidských vztahů*, Praha : Grada, 2012, 155 str., ISBN 978-80-247-3924-3.
- Žalman, E.** : *Rozhovory o lásce a manželství*, Mladá Fronta, 1958, 292 str., ISBN

Internetové odborné zdroje

Červáková, H. : *Studie: Jak se na Facebooku projevují naše charakterové rysy*. Tyinternety.cz [online]. 12.1.2012 [cit. 2012-02-21]. Dostupné z: <http://www.tyinternety.cz/socialni-site/studie-jak-se-na-facebooku-projevuj-i-nase-charakterove-rysy-5820>

Doyle, M.E., Smith, M.K. : *Friendship: theory and experience*. The encyclopaedia of informal education [online]. ?, ? [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: <http://www.infed.org/biblio/friendship.htm>

Dvořák, J. : *Prostředky masové komunikace a vzájemná mezilidská interakce* [online]. Brno, 2010 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/13067/dvo%C5%99%C3%A1k_2_010_dp.pdf?sequence=1. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce Dr.Jan Šnitr, str.6.

Hájková, Z. : *Vliv sociálních webů na vnímání přátelství: Srovnání sociálních sítí uživatelů Facebooku a těch, kteří žádný sociální web nepoužívají* [online]. Plzeň, 2010 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/evv4o8/?furl=%2Fid%2Fevv4o8%2F;so=nx;lang=en>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Ladislav Toušek

Chlubný, J. *Seneca*. In: Antika.Avonet [online]. 2004 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1956>

John, R. : *Přátelství off-line i on-line*. Psychologie.cz [online]. 2012, ? [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <http://psychologie.cz/pratelstvi-line-i-line/>

Kadeřávek, P., Chlubný, J., Svobodová, L. : Aristotelés. In: *Antika.Avonet* [online]. 2004 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1304>

Koničková, L. : *Online aplikace sociálních sítí*. In: Slideshare [online]. 2010 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/Lutsyphera/resersekonickova>

Molnár, Z. : *Možnosti využití sociálních sítí v Competitive Intelligence* [online]. Praha, 22.5.2010 [cit. 2012-02-07]. Dostupné z: <http://si.vse.cz/archive/proceedings/2010/molnar-moznosti-vyuziti-socialnich-siti-v-competitive-intelligence.pdf>. Bakalářská práce. Vysoká škola ekonomická v Praze.

Nováková, M. : *Nová média - případová studie Facebook* [online]. E-polis.cz, 3.6. 2009. [cit. 2012-02-07]. Dostupné z : <http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/380-nova-media-pripadova-studie-facebook.html>.

Platón : *Faidros* [online]. [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.ulozto.cz/xZgXDet/platon-faidros-pdf>

Simonová, N. : *Klasifikace a typologie – vzájemné srovnání*. Socioweb.cz [online]. [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=130&lst=114>

Tioková, S. : *Láska a přátelství českých adolescentů* [online]. Brno, 2006 [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/79168/fss_b/Laska_a_pratelstvi_ceskych_adolescentu.pdf. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Mgr. Lacinová Lenka, Ph.D., str. 41.

Internetové články

Facebook posiluje nevirtuální přátelství, tvrdí výzkum. Pravda nebo lež?. In: Zeny.tiscali.cz [online]. 21.6.2011 [cit. 2012-01-31]. Dostupné z: <http://zeny.tiscali.cz/facebook-posiluje-nevirtualni-pratelstvi-pravda-nebo-lez-87322>.

Facebook vzbuzuje žárlivost a ničí partnerské vztahy, tvrdí psychologové. In: *Novinky.cz* [online]. 25.8.2009 [cit. 2012-02-09]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/177203-facebook-vzbuzuje-zarlivost-a-nici-partnerske-vztahy-tvrdi-psychologove.html>.

Faidros. In: *Referaty10.com* [online]. [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://www.referaty10.com/referat/Filozofie/1/tema-1-9-Filozofie.php>

Interakce rodičů a dětí na Facebooku – kontrola i moderní forma přátelství. In: *Facemag.cz* [online]. 26.1.2012 [cit. 2012-01-31]. Dostupné z: <http://www.facemag.cz/interakce-rodicu-a-deti-na-facebooku-kontrola-i-moderni-forma-pratelstvi/>.

Internetová přátelství na Facebooku prý podporují skutečné setkávání. In: *E15.cz* [online]. 17.6.2011 [cit. 2012-01-31]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/byznys/technologie-a-media/internetova-pratelstvi-na-facebooku-pry-podporuji-skutecne-setkavani-659280>.

Jak Facebook ovlivňuje vztahy a rozchody. In: *Tyinternety.cz* [online]. 7.11.2010 [cit. 2012-02-10]. Dostupné z: <http://www.tyinternety.cz/socialni-site/jak-facebook-ovlivnuje-vztahy-a-rozchody-2029>.

Případová studie: Aplikace na Facebooku Zapal svíčku. In: *Hi.cz* [online]. listopad 2009 [cit. 2012-02-08]. Dostupné z: <http://www.h1.cz/pripadova-studie-aplikace-facebook>.

Renaissance. In: *Přehled historie literatury* [online]. 2005 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: http://literatura.topsid.com/index.php?war=renaissance_reformace

Sociální kapitál in: *ABC.cz*. [online]. 2006 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-kapital>

Výzkum: Facebook je útočištěm pro osamělé a zoufalé ženy. In: *Blesk pro ženy* [online]. 2.11.2010 [cit.2012-02-08]. Dostupné z: <http://prozeny.blesk.cz/clanek/pro-zeny-laska-a-sex-vztahy/144581/vyzkum-facebook-je-utocistem-pro-osamele-a-zoufale-zeny.html>.

Internetové slovníky

Kyberprostor. In: *Slovník cizích slov.abc.cz: Online slovník* [online]. 2011 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kyberprostor>

Přichylnost. In: *Synonymus.cz: Online slovník* [online]. 2011 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://synonymus.cz/prichylnost-495/>

15. Resumé

Tato diplomová práce je zaměřena na vývoj pojmu přátelství. Přátelství je zde charakterizováno jako jeden z nejdůležitějších mezilidských vztahů a jsou vyzdvíženy nejvýznamnější rysy, které jsou obecně pokládány za nezbytné pro přátelský vztah. Autorka se zabývá rozborem vybraných děl o přátelství od antiky po současnost a shrnuje společné charakteristiky přátelství ze všech těchto období. Na základě těchto znaků se pokouší vysvětlit, proč nemůže být pojem „přítel“ používán na sociálních sítích, které právě s tímto pojmem operují. V závěru se autorka dostává k výsledku, že pojmy „přítel“ a „přátelství“ je ve své podstatě velmi složité definovat. Situaci navíc značně komplikují také stále dokonalejší komunikační technologie, které se snaží setřít rozdíly mezi reálným a virtuálním světem.

16. Abstract

The thesis is focused on the development of the concept of friendship. Friendship is characterized as one of the most important interpersonal relations and highlighted the most important features that are generally considered necessary for a friendly relationship. The author deals with the analysis of selected works of friendship from antiquity to the present and summarizes the common characteristics of friendship all these years. On the basis of these characters I try to explain why the concept can not be "friend" is used in social networks that currently operate with this notion. In conclusion, the author gets to the result that the terms "friend" and "friendship" is inherently very difficult to define. The situation is also complicated by a more sophisticated communication technology, which is trying to erase the difference between the real and the virtual world.

17. Klíčová slova

Přátelství, láska, přátelská láska, mezilidské / interpersonální vztahy, antika, renesance, 19. a 20.století, sociální sítě, Facebook.

18. Keywords

Friendship, love, friendly love, human / interpersonal relations, Antiquity, Renaissance, 19th and 20th centuries, social networks, Facebook.